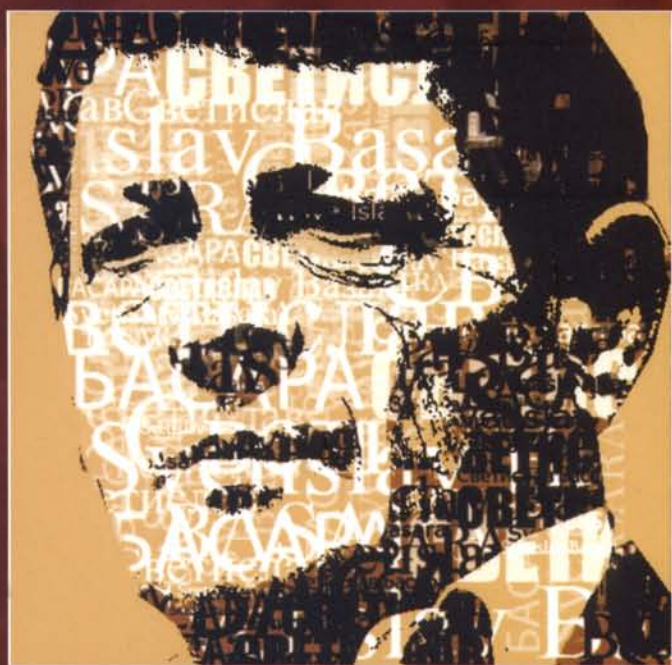

САВРЕМЕНА СРПСКА
ПР **ЗА**
ЗБОРНИК БРОЈ 25

Књижевни портрет Светислава Басаре

О критички данас

Поводом књиге Скерлићев критички дух Мирослава Егерића

ТРСЕНИК
2013.

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ЗБОРНИК 25

Издавач

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник

Главни и одговорни уредник

Верољуб Вукашиновић

Ликовни и технички уредник

Иван Величковић

ISBN 978-86-83191-46-8

Тираж

500

Штампа

М-Граф Трстеник

Графика на корицама
Данило Вуковић

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ЗБОРНИК 25

САВРЕМЕНА СРПСКА
П Р О З А
ЗБОРНИК БРОЈ 25

TRSTENIK
2013.

**ЗБОРНИК
29. КЊИЖЕВНИХ
СУСРЕТА**

***САВРЕМЕНА
СРПСКА ПРОЗА***

**9-10. НОВЕМБАР 2012.
ТРСТЕНИК**

САДРЖАЈ

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ

Маја Роџач
ПОРТРЕТ ЈЕДНЕ ПАРОДИЈЕ 11

Михајло Панџић
О НЕКОЛИКИМ СВОЈСТВИМА РОМАНА
УСПОН И ПАД ПАРКИНСОНОВЕ БОЛЕСТИ
СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ 21

Пејтар Арбушина
МИТ О ВЕЧНОСТИ 29

Светислав Басара
УМЕСТО БЕСЕДЕ 35

Дејан Вукићевић
СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ 37

О КРИТИЦИ ДАНАС

Поводом књиге *Скерлићев критички дух* Мирослава Егерића

Мирослав Егерић
СКЕРЛИЋЕВ КРИТИЧКИ ДУХ 83

Милош Пејровић
МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ: СКЕРЛИЋЕВ КРИТИЧКИ ДУХ 89

<i>Јован Пејић</i> МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ – КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР ОД СТАВА И ГЛАСА	93
<i>Мићо Цвијејић</i> СКЕРЛИЋЕВ КЊИЖЕВНОКРИТИЧКИ ОБРАЗАЦ	101
<i>Гојко Божовић</i> СТАТУС КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ	111
<i>Милеџа Аћимовић Ивков</i> КРИТИКА И КРИЗА КРИТИКЕ	117
<i>Весна Тријић</i> ЧЕМУ КЊИЖЕВНА КРИТИКА У МЕДИЈИМА?	127
<i>Александар Лаковић</i> О УТИЦАЈУ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ НА СРПСКУ ПРОЗУ ДАНАС: ОД НЕОПХОДНЕ ДО СУВИШНЕ ИЛИ САМА ПРОТИВ СЕБЕ	133
ФОТОГРАФИЈЕ 29. КЊИЖЕВНИХ СУСРЕТА САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА	147
САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА ТРСТЕНИК 1984-2010.	153

**КЊИЖЕВНИ
ПОРТРЕТ
СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ**

ПОРТРЕТ ЈЕДНЕ ПАРОДИЈЕ

За разлику од портрета у визуелним уметности-ма који настоји да прикаже комплексност једног лица, књижевни портрет обично подразумева истраживање многих лица неког аутора, која су се кроз његов рукопис смењивала. Иако можда књижевни портрет у том смислу остаје изван домашаја, легитимно је одабрати једну карактеристичну црту, квалитет препознатљив у различитим стваралачким фазама.

Када је реч о портрету Светислава Басаре, једна од таквих одлика је склоност пародији. Пародија је нека врста књижевне субверзије, иронични цитат који неретко изазива смех, али заправо преноси мање или више озбиљну поруку – посредан критички суд. Пародија се у Басариној прози реализује на више начина и подразумева више могућих приступа пародираним садржајима. Овом приликом биће речи о нетипичној пародији, будући да она постиже неку врсту реверзбилности. Очекивано дејство пародије је иронизовање преузетог текста, мотива или поступка, чиме се, барем као први ефекат, подрива његов ауторитет. Међутим, ова врста књижевне алузије чува или чак реafirмише смисао пародираног текста. Пародирани текст (или мотив) делује као референтна вредност наспрам које постаје очигледна тривијалност контекста, цинизам приповедача или несагласност културних модела.

У Басариној прози такав поступак је травестирање мистичких мотива и религиозних текстова из различитих традиција. Они су цитирани или парафразирани неадекватно, у односу на конвенције њиховог цитирања, недоследно, уз мања али важна одступања од оригинала, довољна да потпуно измене значење или тон. Такође је уобичајено да су текстови „погрешно“

интерпретирани – буквално, параноично или упадљиво контрастирани с приказаном тривијалном реалношћу.

Ово ће бити покушај једне кратке хронологије у којој је, из практичних разлога, много тога изостављено. Одабрано је неколико маркантних примера, погодних за специфичност саме прилике.

Пародирање мистичке традиције срећемо у роману *Најукло оледало*, где се мистичка спознаја смешта у изразито неочекиван, приземан или комичан наративни контекст:

„Ето... такве су ми се медитације мотале по глави док сам чучао у ормару, у отужној атмосфери чији је састав: кисеоника 15%, угљен-диоксида 20%, азота 50%, нафталина 10%. А то није добро. Јер, вели свети Бонавентура:

Душа раси́рена бри́ама не улази у себе својим њамћењем, замајљена маши́ањем не враћа се својим разумом, заведена њожудама никако да се њоврати у себе у жељи за уну́трашњом слабошћу и духовном радошћу.

Моја душа, у чије сам постојање (упркос декретима) безрезервно веровао, била је једна од најјаднијих појава света, иако душа није појава. Тешка срца то признајем, али Бога је немогуће обманути. Кад боље размислим, једном умало нисам доживео сатори у јавном WC-у; то је моје мистичко искуство раг ехе-Пенсе. Чисти зен: кад престанеш да тражиш, нађеш.“¹

Мешање мистичких алузија из различитих, тешко повезивих религиозних традиција, производи комичан ефекат. У цитираном одломку проналазимо текст Бонавентуре, фрањевачког теолога, хришћанског мистика из XIII века, као и алузију на *саи́ори*, појам из будистичке традиције – врховни циљ зена. Свакако да се инфантилна и комична позиција наратора, који

¹ Светислав Басара: *Најукло оледало*, Београд, Филип Вишњић, 1986, стр. 76.

скривен у ормару доживљава религиозне кризе, мора схватити пародијски. Поред комичне оквирне ситуације у коју је приповедач смештен, у нарацији се мешају два некомпатибилна приступа: научни и мистички. Лажно егзактним, процентуалним приказом хемијског састава ваздуха у ормару произведен је контекст у којем су медитације о души и метафизичке дилеме потпуно неочекиване и готово незамисливе.

Иако потиче из удаљене филозофске традиције, *сатири* није неповезив с Бонавентуриним промишљањем о дејству свакодневице на духовност. Садржај овог појма различито се одређује у интерпретацији различитих будистичких школа – његов опсег омогућио је аутору да га на интригантан начин повеже с приповедном ситуацијом. Једно од схватања акценат ставља на дуг процес покушаја и погрешака, Будин избор средњег пута између аскетизма и претераног уживања, као и његово поимање да су све ствари у свету непостојане, незадовољавајуће и несуштствене.² Буда је на религиозним сликама често приказиван испод *bodhi* дрвета, у ореолу светлости који симболизује духовно стање просвећености, *савршене менталне јасноће*.³ Религиозни приказ који је снажно асоциран у свести читаоца, при помену саторија, у бруталном је нескладу с приповедним контекстом. Јавни WC, као простор приповедачевог искуства блиског саторију, провокативно је контрастиран архетипској слици Готамине спознаје под *Ficus religiosa*, величанственим дрветом азијске смокве. Управо судар асоциране и приказане сцене производи гротеску, чији је ефекат изразито пародијски. Међутим, поменути конфликт вероватно би се могао свести искључиво на цинизам да аутор, ипак, није оставио простор за одређени ниво повезивања с изворним значењем појма. Важан пародијски

² *Енциклопедија живих религија*, ур. Кит Крим, Београд, Нолит, 1990, стр. 616–617.

³ *Истио*, стр. 95.

аспект садржан је и у чињеници да сатори подразумева и изненадни доживљај „пробуђења сопствене праве природе“⁴, чији је први степен управо сагледавање те природе.

Било би очекивано да цитирани одломак, због поменутог нарушавања конвенција и повезивања неповезивог, делује бласфемично, међутим, овај утисак готово потпуно изостаје. Изненађујуће је за читаоца што светогрдно измештање религиозног просветљења у тоалет не производи утисак пародирања саме религиозне спознаје. Међутим, субјекат религиозног увида је, у својој духовној конфузији, најблаже речено, депатетизиран. Депатетизација приповедачког субјекта, у овом случају, помера фокус пародије с алузије на религиозни појам (и пародирања религиозне спознаје), ка несразмери приповедача и асоциране религиозне представе. Овај поступак доводи до пародије самог приповедачког субјекта.

У *Уклејој земљи* проналазимо фрагмент у којем приповедач цитира Исака Сирина, хришћанског аскету, теолога и мистика из седмог века:

„Летовања имају само два исходишта: један је намучити се поштено и завршити приповетку; други, опет, лепо се провести и завршити у паклу. Слаб какав сам, пре бих се определио за другу опцију. Али, ко може против Свевишњег?... Једном у младости читао сам списе Исака Сирина и овај одломак ми се урезао у памћење ... *Својство се Божије не мења слично мртвацима. Бој не добија оно чега нема; не лишава се онога што има код себе, ниши се повећава слично стварима.*“⁵

Наведени цитат, по већ описаном поступку у Басариној прози, са становишта конвенционалне ло-

⁴ *Енциклопедија живих религија*, ур. Кит Крим, Београд, Нолит, 1990, стр. 617.

⁵ Светислав Басара: *Уклеја земља*, Београд, Дерета, 1997, стр. 22.

гике мотивације, није припремљен контекстом, он је, ако је могуће тако рећи најмање очекиван. Зато промишљања Исака Сирина,⁶ својим схоластичким призвуком и извесном филозофичношћу (у духу аристотеловске традиције), стилски и семантички изненађују читаоца.

У првом делу приповедач пародира хришћанску дилему у духу карактеристичног односа хришћанске традиције према телу, телесном човеку и чулном уживању. При том, посебно комично звучи хришћанска интерпретација летовања као праксе погубне за људску душу. Хумористички ефекат произлази из превредновања институције летовања – оно се уобичајено сматра релативно безазленом, социјално прихватљивом и пожељном туристичком праксом путовања, које по општем уверењу доприноси здрављу. Друштвено прихватљива форма понашања, каква је туристичко путовање, посматра се из визуре религиозног фундаментализма као легализовани облик разврата. Колико год у тексту звучала комично, са становишта хришћанских вредности и узимајући у обзир чињеницу да су категорије друштвено пожељног и религиозно исправног практично тешко помирљиве, ова интерпретација се може сматрати адекватном. Управо квалитет делимичне адекватности чини наведено превредновање извориштем хумора. За Басариног приповедача религиозна дилема састоји се од конфликта између препуштања чулним уживањима, које води у пакао, и принуде писања, која доноси другачији облик мучења, али представља богоугодну делатност.

„Те ноћи сам схватио да сам просветљен. Додуше према споља и захваљујући радијацији. Али, рекох, ово су последња времена. Више се не може

⁶ „Својство се Божије не мења слично мртвацима. Бог не добија оно чега нема; не лишава се онога што има код Себе, нити се повећава слично стварима.“ Исаак Сирин: *Одабрана места из дела Св. Исака Сирина*, Врњачка Бања, Св. Симеон Мироточиви, 1992, стр. 82.

очекивати. Традиција то потврђује. Мој нови кодекс који каже: Нема виђења светлости, нема екстаза, у овом се добу можемо спасти само трпљењем.“⁷

Цитирани текст потиче из романа *Крајкодневица* и пародијски обрађује мотив просветљења, буквализујући и деконструишући саму фигуративност тог израза. „Просветљење“ које доживљава Нанин отац последица је тровања радиоактивним отпадом, услед чега његово тело почиње да светли зеленкастом светлошћу. Превођење овог појма, који метафорички именује одређени степен духовног развоја, на трагичномично искуство озрачености производи гротеску. У различитим традицијама просветљење посвећеника је физички видљиво околини и оно се најчешће представља у виду ореола, који визуализује прожетост божанским енергијама. Аналогија видљивог радиоактивног зрачења тела с ореолом, као прстеном светлости који окружује појаву светитеља, исувише је јака. Приказивање светих људи у нимбусу светлости карактеристично је за различите религиозне традиције, колико хришћанску, толико и будистичку. Мистичко значење ове светлости јесте чудесни преображај материје и надилажење природних закона под утицајем божанских енергија. Такав догађај представља и Христово преображење, којим он показује своју божанску природу апостолима,⁸ преузимајући видљиво обличје божанске светлости и славе. Виђење божанске светлости је неодвојиво од мистичког искуства. Хришћански

⁷ Светислав Басара: *Крајкодневица*, Бањалука, Глас српски, 2000, стр. 35.

⁸ „И преобрази се пред њима и засја се лице његово као сунце, а хаљине његове постадоше бијеле као снијег (...) Док он још говораше, гле, облак сјајан заклони их; и гле, глас из облака говорећи: ово је син мој љубљени, који је по мојој вољи; њега послушајте“. „Јеванђеље по Матеју“, 17: 1-5, *Светио писмо старога и новога завјеша*, (Стари завет превео Ђура Даничић, Нови завет превео Вук Стефановић Караџић) Београд, Британско и инострано библијско друштво, 1987.

мистици говоре о свету духовне реалности „као светлости исто тако неизрецивој и енигматичној као што је тама. Та светлост се доживљава као блештање животодавног сунца, према коме је материјална и нестварна светлост овог света само бледуњава сенка.“⁹

Првобитни читалачки утисак могао би бити да је на овај начин пародирана сама религиозна и духовна спознаја. Међутим, паралелно с озрачењем, догађа се и духовно буђење Наниног оца, што је мотив који у великој мери прекодира првобитни поступак. Озрачен у додиру с радиоактивним отпадом и суочен с искуством блиске смрти, Нанин отац можда личи на пародију свеца, али он излази из устаљеног животног скрипта, увиђајући да је деценијама живео у чврстом систему, који добром организацијом прикрива бесмисао. У том контексту, пародија мистичке светлости и просветљења у *Крајкодневици* задобија јасну наративну мотивацију и мења првобитни предзнак фрагмента. Међутим, комични аспект овог имплицитног поређења остаје субверзивно делотворан и зато незаемарљив. Стиче се утисак да „просветљење“ које доживљава Нанин отац, колико год да пародијски и бизарно делује, ипак садржи неке елементе религиозног увида или просветљења.

У роману *Срце земље* приповедач алудира на један од мотива јудеохришћанске пророчке књижевности, који проналазимо у „Књизи пророка Језекиља“ и у „Откривењу Јовановом“:

„Више волим да прочитам добар рецепт него да поједем јело о којем говори. Евентуално, поједем страну са рецептом и миран сам до вечере. Уосталом, једење књига има и те какве везе са апокалиптичком атмосфером нашег доба. Откривење Јовану није саопштено усмено, него му је анђеоло дао да поједе књигу.

⁹ *Енциклопедија живих религија*, гл. уредник Кит Крим, Београд, Нолит, 1990. стр. 466.

Не пада ми на памет да се упуштам у егзегезу једног мистичког и симболичког списа, али у најповршнијој равни која је нама, последњима, једина преостала, видим сакрално-нутриционистичко упозорење: од тог момента залогаји са вишње трпезе постаће горки свакоме ко се одважи да поједе нешто друго.“¹⁰

Цитирани одломак садржи више пародијских референци: поред експлицитног навођења мотива мистичког чина једења књиге, у приповедачевом ритуалу храњења записима рецепата препознатљиво је пародично представљање симболичког чина, описаног у „Откривењу“.¹¹ Наведеним гестом пророк симболички прима у себе реч Божју, чиме добија снагу и луцидност да проповеда. Исти мотив појављује се и у „Књизи пророка Језекиља“, такође као вид иницијације у мистичка знања.¹²

Псеудофилозофски контекст медитација о хра-ни, у којем приповедач помиње овај мотив, значајно мења његову првобитну, сакралну конотацију. Можемо закључити да је неологизам „сакрално-нутриционистичко“ само на прво читање парадоксалан, али, заправо, јасно утемељен у јудеохришћанској религијској

¹⁰ Светислав Басара: *Срце земље*, Београд, Народна књига – Алфа, 2004, стр. 198.

¹¹ „И глас који чух с неба, опет проговори са мном и рече: иди и узми књижицу отворену из руке онога анђела што стоји на мору и на земљи... И узех књижицу из руке анђела, и изједох је; и бјеше у устима мојим као мед слатка, а кад је изједох, бијаше грка у трбуху мојему.“ „Откривење светог Јована Богослова 10: 10“, *Светио писмо старога и новога завјеша*, (Стари завет превео Ђура Даничић, Нови завет превео Вук Стефановић Карацић) Београд, Британско и инострано библијско друштво, 1987.

¹² „И погледах, а то рука пружена к мени, и гле, у њој савијена књига... И рече ми: сине човечији, поједи што је пред тобом, поједи ову књигу, па иди, говори дому Израилеву.“ Књига пророка Језекиља, 2:9; 3:1 *Светио писмо старога и новога завјеша*, (Стари завет превео Ђура Даничић, Нови завет превео Вук Стефановић Карацић) Београд, Британско и инострано библијско друштво, 1987.

традицији. Символика Бога као истинске хране – хлеба живота, веома је распрострањена и утемељена у хришћанству.¹³ Иницијацијски чин једења књиге пародирани је у приповедачевој бизарној навици, као облику његове побуне против гастрономског доживљаја хране. Наглашена је комична паралела између неуротичног (психотичког?) обичаја приповедача да, уместо оброка, поједе страницу на којој је исписан рецепт, и поменутог симболичког чина послушности и прихватања Речи Божје. Довођење у везу ова два квалитета хранења доживљава се као преступ, будући да аутор имплицитно приближава световно лудило приповедача и надахнуће божанског откривења. Међутим, ово повезивање у цитираном одломку, колико год било неочекивано или комично, није у потпуности неадекватно, будући да приповедач, у тексту који претходи, указује на неравнотежу између духовне и земаљске хране као основни узрок проблема човечанства. Култ исхране, као погрешне употребе света је, по наратору, фикционалном Ничеу, основна препрека за преображај човека ка натчовеку.

Усмерење ове пародије није конвенционално јер уобичајени критички однос према пародијском предлошку изостаје. Облик критике који ипак преостаје је критика времена буквалности која потиче од исцрпљеног и деградираног смисла. Цитирани текстови или изабрани мотиви репрезентују вредности које аутор имплицитно или експлицитно заступа. Најочигледнија потврда афирмативног односа аутора према мистичкој литератури је искорак Басарине прозе из рационалистичког концепта и склоност ка алогичном, као и нелогичном повезивању појмова, што је одлика мистичког језика и мишљења, а које треба да пренесе пунину сазнања.

¹³ Христос који назива себе *хлебом живош*¹³ и хришћанска литургијска традиција причешћивања јасно говоре о преображају и сакрализовану овоземаљске хране, као слици обнављања човековог органског односа с Богом и светом.

„*Мисти* је онај који ћути у дословном значењу те речи, онај који зна нешто што други не знају. Веровали бисмо у то довољно чак и да нису постојали орфизам и елеусинизам: није добро рећи сваку истину; не одговара се на сва питања... постоје истине које треба саопштавати бескрајно опрезно, посредством свакојаквих еуфемизама и домишљато срочених перифраза...“

То може да се односи и на истину коју нам ова пародија саопштава.

О НЕКОЛИКИМ СВОЈСТВИМА РОМАНА УСПОН И ПАД ПАРКИНСОНОВЕ БОЛЕСТИ СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ

Борислав Пекић, класик модерне српске књижевности, у свом једва сагледивом опусу има и приповест *Усијење и суновраћ Икара Губелкијана* (1975), а савремени српски прозни писац Светислав Басара, такође аутор врло обимног дела, написао је и роман *Усион и њаг Паркинсонове болести* (2006). И мада међу поменутих остварењима, осим исте параболичке фигуре употребљене у наслову, нема суштинске сличности, та нас звучна, асоцијативна веза ипак посредно води једном значајном питању српског приповедања с краја прошлог и с почетка новог века. Реч је, дабоме, о историографској метафикцији.

Жанр историографске метафикције у српској прози последње четвртине минулог столећа утемељио је и на поетички и естетски убедљив начин реализовао Борислав Пекић. У дистопијским књигама какве су романи *1999* (1984) и *Ајланџида 1-2* (1988), потом и збирка приповедака *Нови Јерусалим* (1988), те, посебно, у индикативним гносеолошко-антрополошким есејима и фрагментима других прозних дела, Пекић је у духу и у кључу доминантних идеја и стваралачких ставова високог модернизма извршио детронизацију великог наратива Историје, схваћене као чврсте и недвосмислене узрочно-последичне приче. Пекић, између осталог, каже и ово: „Стварно агрегатно стање историје је *јасовиџо*, налик диму, који непрестано мења појаву, и кад најзад успемо да га уочимо, оставља на нашем сазнању једва по коју капљицу истине. А под таквим условима, каквог смисла има и најсавршенија историографија?“ И додаје: „Историја је само криминална

прича, снабдевена, да би се прерушила у науку, бројним фуснотама и ибидемима. Садизам и егзибиционизам у чистом Дијаманту. Параноје са референцама на епилепсију.“ Каузалним описом историјских појава и процеса, сматра и дан-данас историографска наука (а књижевност не престаје да у то сумња), могуће је не само осветлити и објаснити збивања повесног времена него на основу њих и предвидети оно што тек има да уследи, а то што ће уследити, говорио је из Пекићевих фикција глас непоткупљивог антрополошког песимисте, биће у знаку екстерминације и свеопште катастрофе. На крају историје неће бити никаквог спасења, јер све што чини – цивилизација ради у корист сопствене пропасти и смрти.

Такво одређење гносеолошке перспективе, међутим, у Пекићевом делу не води поткопавању ауторитета самог знања. Напротив, целокупно Пекићево дело заправо је велика хуманистичка похвала ерудичији, вера у њену моћ и, строго узев, ма колико имажинативно пребогат и разуђен, у основи, рационалистички одређен приступ првим и последњим питањима живота и света. Борислав Пекић је, излази отуда, као и сваки репрезент високог модернизма, своја књижевна прегнућа усмеравао према настојању да се у књижевној форми дочара *какав је ово свет*, да се опише и осветли, колико је то могуће, његова суштина, а жанр историографске метафикције показао се у том погледу као врло подесан и употребљив.

Свака историографска конструкција, ма колико и ма како била непристрасно и објективно постављења, заснована на документима, чињеницама и логичком каузалитету, није, у крајњу руку, ништа друго него привид веродостојности и никако не може избећи опасностима идеологизације. Речју, свака историја пре и после свега само је прича, једна од безброј могућих прича, одређених истим таквим безбројем могућих чинилаца. Да се не бисмо свађали око питања наше савремености, посредно нас учи Борислав Пекић, до-

вољно је запитати се ко нам и са каквом аргумен- тацијом може посведочити да су, на пример, у Херо- дотовој *Историји* или Плутарховим *Упоредним живо- њописима*, које данас читамо најпре као фикције, јер су издашно литераризоване (Херодотова *Историја*, ре- цимо, има девет поглавља насловљених именима муза), сви догађаји описани баш онако као што су се збили (не, они су само интерпретирани!), или, још да- ље од тога, ко са потпуним поуздањем може негирати да будућност човечанства неће ићи баш у оном смеру који, мора се признати, убедљиво сугерише управо Бо- рислав Пекић у својим антиутопијама и историограф- ским метафикцијама.

У прозном опусу Светислава Басаре описаном проблемско-поетичком корпусу приступа се из доне- кле измењене перспективе. Сагласно постмодернисти- чким стваралачким концепцијама (множина је наме- рна и неопходна, што ће се потврдити и у Басарином случају), према уведеној, широко прихваћеној и упра- жњаваној дистинкцији, у имагинативном фокусу више није настојање да се прозним текстом обликује пред- става о томе *шта је и какав је овај наш свет*, него у први план избија запитаност, боље рећи зачуђеност *који је ово уопште свет*, и може ли се и како допрети до његовог смисла, до неког претпостављеног, жуђеног принципа на којем он почива. Како тог принципа очи- гледно нема, како је срушен пре него што је и успо- стављен, а будући да је историја оваплоћени хаос, про- извољност и стихија коју није могуће рационализовати нити препокрити било којом врстом знања, односно у њој уочити некакав смисао, онеме који упркос свему наставља да пише преостају само две могућности: по- вратак метафизици (чији је значај у постмодернизму порекнут) или непрестана игра мистификација и де- мистификација, повезивања логички и просторно- временски неспојивих појмова и феномена. Ваља при- метити да Светислав Басара у својим историограф-

ским метафикцијама издашно користи обе те могућности, што његову постмодернистичку позицију чини колико парадоксалном, толико и специфичном.

Док се уобичајено схваћени постмодернизам махом исцрпљује у непрестаним лудичким, ирационалним трансформацијама, и задовољава производњом и напоредним демаскирањем симулакрума и симулација (за разлику од високомодернистичке рационализације), па с временом и сам постаје предвидљив и мање инспиративан, Светислав Басара ниједног тренутка не испушта из вида могућност да се у покушају одговора на питање *који је у ствари ово свети* обнови надлежност метафизике, што објашњава малопређашњу употребу множине: као ни било која друга књижевна концепција, ни постмодернистичко писање не може бити унисоно нити једнообразно, пре свега што је и оно подложно алгоритму ауторске разлике. Може се стога о Басарином приповедању мислити и говорити шта се коме хоће, као што је и до сада чињено, од потпуног полемичког порицања и подсмеха до исто тако неукусне глорификације, али нико не може порећи чињеницу да савремена српска проза има у њему даровитог, маштовитог, инвентивног, плодног и иновантног писца. Уједно, и најдуховитијег кога знам, а духовитост је, треба ли на то подсећати, трајни мањак пословично преозбиљне, премудре, али, истини за вољу, и историјски и идеолошки претенциозне, арбитрирајуће српске прозе. Басарин глас, ма колико на тренутке деловао као хотимично инцидентан, ругајуће провокативан и полемички неумерен, заправо је глас драгоцене разлике. На срећу, да закључим, има и даровитих постмодерниста, ма колико то конзервативне уши не воле да чују.

Значајан, а рекло би се и централни део Басариног прозног опуса чине управо књиге писане у жанру историографске метафикције. Осим већ гласовите *Фаме о бициклистима* (1988), која је доживела и даље доживљава потврду и читалачке и књижевноинтерпре-

тативне мисли, ваља посебно издвојити и мање примећену приповедну збирку *Феномени* (1989), те, посебно, роман *Усион и њаг Паркинсонове болести* (2006). Тај роман, иако својевремено награђен Ниновом наградом, није у довољној мери, оној коју услед своје уметничке вредности заслужује, аналитички осветљен, некмоли исцрпљен. На пример, готово нико није приметио да је у роману *Усион и њаг Паркинсонове болести*, према Басари својственом обичају колажирања и реконтекстуализације постојећих текстова, а што је типично постмодернистичка приповедна техника, писац уткао свој претходно самостално обављен трактат о негативном утицају хелиоцентризма (*Идеологија хелиоцентризма*, 1999), а што је и једна од главних идеја фикционалног значењског поља датог романескног текста. Разлоге изостанка амбициознијег аналитичког приступа том Басарином роману ваља тражити и у делимичној репетитивности примећеног наративног поступка (због чега се чуло да је најзначајније српско књижевно признање писцу додељено заслужено али са закашњењем), каогод и у неажурности и мрзовољи критике (да будем недвосмислен: они који су писали о Басари вероватно нису желели да се понављају, дочим је онима који га нису прихватили било испод части да промене мишљење).

Настављајући оно што је у *Фами о бициклистима* и *Феноменима* започео, Светислав Басара и у роману *Усион и њаг Паркинсонове болести* показује како се у историографској метафичкији проблематизује аристотеловска дистинкција историографије и нарације, односно фактицитета и фикције, јер у приповедној прози стварно постаје само један облик могућег, дочим могуће постаје само један облик стварног. Свеопшта релативизација, оличена у параноичној дијалектици (заправо потенцијалном, оспољеном виду метафизике) да је све са свиме у вези, обухвата и сам појам знања, па одговор на питање *који је ово уошшће свети* постаје практично немогућ, јер то може бити било који

и било какав свет. Стога бих рекао да је принцип перманентне метонимичности кључни поступак не само настајања нареченог Басариног романа, него и доминантни принцип пишчеве алеаторичне, стално одлажуће приповедне спознаје света: једно се увек објашњава другим, друго трећим, треће четвртим, четврто петим, пето опет првим и све тако редом, у бесконачној спирали, у вртологу привида који се формира око непостојећег, изостављеног, празног, обељеног средишта.

Светислава Басару, не само игре ради, непостало привлаче окултна и мистичка искуства, боље рећи, све што противречи здраворазумским, па у крајњу руку и просветитељским учењима и праксама које су, према Мишелу Фукоу, у екстрему довели до бездуховљења савременог света, без смисла, трајних вредности и дубине. Без душе, рекао би један од Басариних јунака. Посредно, чак на трећи степен, могло би се, са доста основа, претпоставити да Басара, како историографским метафикцијама, тако и другим прозама, укључујући и његову рану, бекетовску, и најновију, на тренутке публицистички отворено ангажовану фазу, заправо именује и слави све оно што савремена цивилизација одбија да види, и што се, неминовно, пресељава у њену подсвест, да би у гротескном виду изронило на површину у фикционалним прозним световима.

Попут *Фаме о бициклистима* и *Усион и њаг Паркинсонове болести* је роман-текстуални компендијум, уобручен конвенцијом пронађеног, делом реконструисаног, а делом и дописаног рукописа. Као и у сваком илуминаторном роману, у којем се појаве видљивог света виде и тумаче као последица невидљиве завере од ове или оне врсте, приређивач је споредни, наводно непристрасни, доцније и сасвим маргинализован лик, у датом случају извесни Павел Кузмич Касаткин, чиновник руске тајне службе. Он се представља као верна сенка историчара Вознесенског који,

опет, као какав псеудонаучни пас-трагач настоји да реконструише животну путању Демјана Лаврентјевича Паркинсона, установитеља, то јест првог дијагностичара тајанствене болести под називом *морбус њаркин-сонни*. Од те болести, испоставиће се, боловао је и болује добар део човечанства, те она, обрни-окрени, делује и на процесе у њему, од свакодневице, преко историје и науке, до политике, религије, идеологије и уметности, чиме се изнова преиспитује неупитност такозваних великих нарација. На трајном антагонизму тих нарација почивају различита виђења света који никако не може да се успостави као један и јединствен.

У комбинаторичкој, неизоставно ироничној наративној еквилибристици, а следом параноичне повезаности свега са свачим, Светислав Басара се издашно служи хуморним хиперболама, пародијом и антитетичким релацијама. При томе, што је мало чудо доследности у свеоглашеној хаотичности, писац поштује правило да онај антитетички члан који у конвенционалним културним порецима има позитиван предзнак у роману бива негативно осветљен. Тако се прихватање хелиоцентризма узима као узрок многих невоља у које је потом упала цивилизација, рат се сматра природнијим стањем од мира, реалистичка књижевност формира слику реалности а не обратно, и све тако редом, а болест, као глобална метафора романа, постаје кључ за могуће разумевање стања у којем се обрело човечанство модерних времена. Сведоци тог великог, стално мутирајућег, напоредо мистификујућег и демистификујућег процеса су и приповедачи појединих одељака, чији идентитет није никада до краја сигуран, на пример шегрт мистика Јакоба Бемеа, па Фјодор Михаилович Достојевски, Владимир Набоков, Лу Саломе, Кемал Ататурк и други, ништа мање стварни или фиктивни казивачи, попут извесног Афксентија Платоновича Мекдоналда, и већ сам тај, једва замислив, и осим у фикционаном пољу романа немогућ спој и преплет различитих учесника и сведока непредвид-

љивог и коначно необјашњивог тока времена који се по конвенцији назива историја, заправо је само (не)догођена прича, а уједно и довољан доказ за тезу како историографска метафикација почива колико на креативном поткопавању повесних наратива, толико и на инверзији категорија стварног и могућег.

И за крај. Уколико је прозном писцу из уметничких побуда дозвољено претеривање сваке могуће врсте, чак и без потребе да та претеривања посебно мотивише и образлаже, јер би уметност требало да буде, мада никада није, царство апсолутне слободе, онда ни књижевној критици то право не треба ускраћивати, барем не оном њеном делу који се одавно опростио од илузије да је било који вредан фикционални текст могуће до краја интерпретативно исцрпсти (зато је и вредан), а немоли протумачити. Са нешто мање опрезно употребљене слободе стога ћу ипак рећи да Басарин роман *Усион и њаг Паркинсонове болести* разумевам, а без тежње да то разумевање прогласим за општеважеће, не само као доказ немогућности успостављања одговарајуће дијагнозе представљеног света (сви знамо да је он болестан, само не знамо од чега), него, можда пре тога, и као доказ немогућности установљења кључних симптома и синдрома књижевности нашег доба, свеједно да ли ту књижевност посматрамо из модернистичке или из постмодернистичке тачке мотрења (*каква она јесте*, односно *шта она јесте*). Да ли је у болесном свету могућа здрава књижевност, на то питање свако за себе мора тражити одговор. Без изгледа да га заиста и пронађе. Свеједно, ниједно тражење није узалуд. Увек нас, наиме, управо као у Басариним романима, пресретне нешто чему се ни у сну нисмо надали.

Петар В. Арбушина

МИТ О ВЕЧНОСТИ

Време као идеолошка категорија
у роману *Дујовечности* Светислава Басаре

Роман *Дујовечности* је средишњи део трилогије у настајању (*Main Kampf – Дујовечности – Гнусоба*) и није нимало случајно да се Басара одлучио да роман који говори о времену односно о пароксизму пролазности, позиционира у центар замишљене трилогије. Може се извести низ аналогичности које би у поредбеном смислу горе поменути романи могле да именују као наследнице једне друге трилогије настале у исто тако турском времену, као што је крај прве и почетак друге деценије двадесет и првог века, када настаје роман *Дујовечности*.

Средином последње деценије сада већ прошлог века Басара је објавио три књиге које би могли да дефинишемо као „критику идеологије“ односно политичко-идеолошку иронију или сатиру. То су књиге *Свети земља, Свети маси, Луни шјунс*. Сва три наслова у себи обједињују критику идеје колективизма и његове неминовне еволуције у корпоративно друштвено уређење са левичарско-националним идејама, као универзалним штитом против сваке критике и вечним изговором за сва непочинства политичке присиле и терора. Међутим, како то обично бива у Басариним романима, он одлази корак даље па историјску свест и склоност овдашњег човека ка јаловом историцизму и „конструкцијама прошлог времена“ успева да преобликује у „манично-параноичну историју српске књижевности“, што она заиста и јесте, као метафора и као парадигма. То свакако не можемо да дефинишемо, како то раде мање опрезни критичари и тумачи, као оспоравање духовне историје и „јалови критицизам“ већ пре свега као неминовност критичке спознаје

писца, који је својим талентом створио јединствену језичку наративну онтологију у процесу разарања структуре илузије, односно идеологије као друштвене машинерије за стварање истих. Поготову у случајевима када се тој машинерији илузија додају писци, здушни и прилежни службеници и дружбеници заблуда и колективних заноса и политичких (пара)државних и (псеудо)националних хистерија.

Поменута, помало и заборављена, трилогија са краја прошлог века је важан период у Басарином књижевном опусу јер се у њој доводе до квалитативних, аксиоматских, вредности идеје „дела као текста“ што отвара перспективу за заобилажење „естетског“ привилеговања појединачног уметничког дела и његове целовите организације. Јер, што није нимало случајно, *Дујовечности* (као наставак стрепње мислећег човека или као продужетак и продубљивање критичке свести) можемо посматрати у контексту друге модерне, филозофског, дискурса уметничког дела и свих осталих дискурса који, посредно или непосредно, детерминишу књижевно дело и Басарину просвећену сумњу и критички дух. Због свега тога *Дујовечности* није само „једна од...“ Басариних књига у којима можемо да нађемо све оно што нас одређује и дефинише као његове читаоце; читалачко задовољство и суноврат изван каузалности друштвене логике и позитивистичке приземности, вулгарног риалитија времена (и простора) овдашњег, политичког блата и идеолошке изопачености, већ парадигматично дело у коме читавамо основе и најбоље поетичке закономерности његове прозе.

*

Сам наслов романа је у семантичком смислу контраиндикован. Ако је „вечност“ вечна онда не може да буде и дуга. Да ли је вечност ипак коначна па је морамо продужити до једног дужег акорда и трајања? Румунски песник Мајореску је рекао да „сви ми живимо на рубовима истине“. У контексту Басариних

романа са сигурношћу се може рећи да живимо на рубовима смисла а да су преклапања смисла и истине онотолошки процес коме тежи свака аутентична и истинска личност. С обзиром да је таква индивидуа ретка зверка у свету фрагментарних знања, полуистина, конструкције и деконструкције писац прибегава ликовима одређених карактеристичним особинама као неком врстом архетипова. Тако два лика романа, чувара зоолошког врта у Франкфурту представљају два супротстављена модела мишљења; Маслаћ слепу веру а приповедач критику и сумњу. Не треба изоставити ни „надзорника Хелмохолца“, представника немачке супериорности и архетипске вредноће и марљивости дигнуте на ниво мита и вечних гастарбајтерско-кафанских тема.

Наравно, идеја дуговечности није оличена у овим полу-каратерима него у лику тетке, жене аутентичне егзистениције, која је препоручила трајању и памћењу изван историјских и друштвених механизма старања мита. Зато је национални *Weltanschauung* који решење проблема временски лимитиране људске егзистенције види у стварању инстант вечности; негацији сваке аутентичне егзистениције, сублимисане у манично-параноичном Маслаћу, теоретичару завере. Он ни сам себе не може да убеди у своју слепу веру па покушава то са „неверницима“, апостатама са другачијим мишљењем као јединим грехом. Али без обзира на исход дијалога у зоолошком врту и аутореглективних и есејистички дефинисаних пејзажа историографије настале на рушевинама непоузданог историјског памћења. Тетка је корелатив трајања и мера узалудности два гастарбејтера огрезла у различито објективизованим сумњама у егзистенцију.

Развојем сопствене артифицијелне интелигенције и врлином онтолошке ауто-еволуције симболична и аутентична (као архетип и као књижевни лик) тетка је досегла универзалну идеју повезивања континуираног искуства у јединствену идеју трајања и дуговеч-

ности управо на начин неиманентан савременом свету: трпељивим трајањем, стоицизмом и будистичким миром. Зато време у овом роману и у Басариној прози у најширем смислу није динамична егзистенција, кинетички момент, којим се савлађује просторно-временска траума већ аутентичност трајања отеловљена у вредносно-етичком идентитету особе. Није да су они мање аутентични мање дуговечни али њихова егзистенција је само поједностављена идеја моношта, гомила беспризорности, компромиса, инстиката, политичког и идеолошког волунтаризма, зато се и не препоручују вечним вредностима и трајању, већ критици и подмсеку. Процес стварања мита од властите пролазности јесте основа „комедије del arte“ како иначе и стоји у поднаслову овог романа. На оригиналан начин су обједињени ликови комедије а индивидуална идеја и доживљај, која није увек била доминантна у нареченом жанру, истурена је у први план као карактеролошка одредница сваког лика понаособ. Као што, на пример, Олимпијске игре представљају препричано, поједностављено, пацифизован херојство тако и њихови животи (као Маслаћев, на пример) представљају препричану идеју вечности, узалудна људска батргања да се задрже у памћењу и колективној меморији.

*

Можемо лако закључити да је пролазност и старење једна од већих траума савременог света. Тај страх не спада у, како то психолози кажу, научене страхове осим ако га не поистоветимо са страхом од смрти што, бар у контексту ове прозе, не може да буде баш адекватно поређење. Пролазност је ефикасан начин да се провери неаутентичност идеологије и егзистенције њоме дефинисане. Човек у *Дуговечности* је пре свега *homo politicus* али не у смислу искључивог припадања једној политичкој идеји већ у смислу политичке езотерије и мистификације његове егзистенције. Зато време и не може да буде изван политичке власти

и програмске структуре. У средњем веку је теологија била слушкиња политике, у савременом свету је то историја, њено преобликовање, уопштавање, подешавање, инструментализација за потребе политичких (псеудо) елита или националне идеологије. Насупрот *hommo historicusa* на српски начин стоји архетип тетке, сублимисане аутентичности, народне мудрости насупрот церебралних идеја политичких манипулација и популизма. Она је пример покретачке шеме мишљења и објективизације егзистенције, како властите тако и свих других актера ове „комедије del arte“. Насупрот или у дубини приповедачке структуре романа и идеолошког контекста времена стоји психичка структура друштва као филогенетски пренесеног наслеђа, толико урезаног у несвесно да чини саму структуру психе и суптилне карактеризације свих ликова понаособ. Подготовка у епизодама када се кроз њих пројављује карикатурална слика националног стереотипа (српског и немачког, у овом случају) или карактеристичан облик колективне свести.

Неспорно је да кованица *Дуговечности* има свој сопствени идентитет, пре свега у садржинском, унутрашњем, смислу. Као што оспољена иматеријализована идеја времена нема ту врсту аутентичности већ снагу и интензитет привида. Дуговечност је и симболичка конотација ауторове намере, црнотуморне перспективе, отворене критике и суптилног сарказма, да правилним следом и темпирањем симбола стигне до смисаоних концепата који изражавају карактеристичне аспекте стварности и суштинске истине. За Басару и у досадашњим романима симбол није био само једноставан означитељ ствари, већ важан инструмент мишљења и спознаје јер све што је наше познање света има симболичку конотацију и асоцијативност. Тако је и са временом, његовом идеолошком парадигмом апартности и божанском суштином оличеном у трпљењу.

*

Ако посматрамо тумачење вечности у савременом свету као нововековну идеју „мита о гралу“ и вечној младости онда је Басарина идеолошка конотација времена само друга страна те савремене митологије. Михаил Епштајн каже; „Простор између речи и слике испуњаван је, у старини ритуално, а у новије време – тоталитарно“. Ова релација је више него примењива на ниво симболичке размене времена и вечности. На том трагу је и створена *Дуїовечност* – идеја о трајању у свету који је заборавио на своје постојање, његов почетни смисао и аутентичност.

УМЕСТО БЕСЕДЕ

Један од најгенијалнијих промашаја Николаја Васиљевића Гогоља био је објављивање једне од његових најгенијалнијих књига – *Прейиске са њријатшељима* – коју је написао потакнут лавином противречних реакција на роман *Мртве душе*. Компликовано прстодушан, Николај Васиљевић је покушао да себи и ондашњој културној јавности – том чопору углађених хијена – објасни мотиве и разлоге због којих је писао онако како је писао. Боље би му било да ништа није објашњавао, јер се на њега подигло готово све што је у Русији знало да чита, почев од митрополитâ, професора универзитета и колега по перу, закључно са салонским уседелицама. Русија је *Гогољу* још и могла опростити *Мртве душе*, али му тумачење *Мртвих душа* није могла опростити. И то с разлогом. Писац који тумачи своје дело (или још горе – који га правда) налик је на мађионичара који после представе публици открива технику којом ју је обмануо или на кинооператера који из себе за пројекцију посетиоцима довикује шта ће се догодити у следећем кадру.

Имајући то на уму, одлучио сам да не ауторизујем беседу изговорену на прошлогодишњим сусретима *Савремена српска ѡроза* – не зато да бих написао бољу и тако се представио у бољем светлу (немам ништа против да беседа, онако неауторизована, буде приложена) – него зато што је била пуки уступак конвенцији и традицији и – следствено – апсолутно конвенционална и лажна. У тој сам беседи – само зато што се то очекивало од мене крајње вештачки повезао неке моје приповетке и романе са неким стварима и догађајима из наше такозване *стварности*, што је већ само по себи апсурд јер се – да будем искрен – смисао мог бављења уметношћу прозе исцрпљује у тражењу пута

за избављење од стварности, не само такозване *наше*. За мене, уметност прозе је замена за ослабелу молитву последњих времена, ефикасна техника концентрације, начин да што је могуће већим стапањем са процесом писања саберем делиће мог духа расутог широм материјалног света. Накнадно тумачење тог, у суштини мистичког посла, чини ми се као поново расипање тешком муком сакупљених духовних енергија.

То би, уједно, било све што сам имао да кажем.

СЕЛЕКТИВНА БИБЛИОГРАФИЈА
СВЕТИСЛАВА БАСАРЕ¹

Монографске публикације

- БАСАРА, Светислав
1. Приче у нестајању / Светислав Басара. – Београд : Књижевна омладина Србије, 1982. – 38 стр. ; 19 см. – (Библиотека Пегаз ; коло 9, књ. 1)
Тираж 1.000. – Белешка о аутору на пресавитку кор.
 2. Kinesko pismo : roman / Svetislav Basara. – Beograd : Vidici, 1985. – 125 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Vidici ; knj. 1)
Autorova slika i beleška o njemu na presavitku omota.
 3. Peking by night / Светислав Басара. – Београд : Просвета, 1985. – 156 стр. ; 21 см. – (Савремена проза '85)
 4. Напукло огледало / Светислав Басара. – Београд : „Филип Вишњић”, 1986. – 91 стр. ; 20 см. – (Библиотека Нови Албатрос ; 13)
Ауторова слика на пресавитку омота.

¹ Први део Библиографије рађен је по хронолошком принципу, како се обично раде персоналне библиографије, други по алфаветском принципу, због лакшег сналажења. Коришћени су ISBD (m) (International Standard Book Description (monography)) и ISBD (cp) стандард (Међународни стандардни библиографски опис саставних делова). Јединице означене звездicom нису рађене de visu. Селекција грађе урађена је по принципу: све монографске публикације аутора и новији текстови о њему.

5. Na ivici / Svetislav Basara ; [crteži Radomir Reljić]. – Čačak : Dom kulture ; Titovo Užice : SIZ kulture, 1987. – 62 str. : ilustr. ; 23 cm. – (Biblioteka Lađa ; knj. 1)
6. Fama o biciklistima / Svetislav Basara. – Beograd : Prosveta ; Zagreb : Globus : Mladost, 1988. – 284 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Savremena proza)
Tiraž 2.000. – Autorova slika i spisak objavljenih dela na presavitku omota.
7. Fama o biciklistima / Svetislav Basara. – 2. izd. – Beograd : Prosveta, 1989. – 284 str. ; 20 cm. – (Savremena proza)
Tiraž 1.500. – Slika autora i spisak objavljenih dela na presavitku omota.
8. Феномени : препис спаљене књиге / Светислав Басара. – Титово Ужице : Вести, 1989. – 65, 65 стр. : илустр. ; 25 cm
Тираж 3.000. – Текст на ћир. и лат. штампан у међусобно обрнутим смеровима.
9. Na Galovom tragu : „Fama o biciklistima” : drugi deo / Svetislav Basara. – Beograd : Akvarijus, 1990. – 243 str., [2] str. s tablama : ilustr. ; 20 cm. – (Biblioteka Laterna Magica)
Tiraž 3.000.
10. Монголски бедекер : роман / Светислав Басара. – Београд : Нолит, 1992. – 136 стр. ; 20 cm
Тираж 2.000.
11. Тамна страна Месеца / Светислав Басара. – Ужице : Спомен обележје Кадињача, 1992. – 144 стр. ; 20 cm
Тираж 2.000.

12. De bello civili / Svetislav Basara. – Beograd : Vreme : Publikum, 1993. – 84 str. : autorova slika ; 17 cm. – (Biblioteka „Minut“ ; knj. 1)
Tiraž 1.500. – Beleška o autoru: str. [88].
13. Монголски бедекер : роман / Светислав Басара. – [2. изд.]. – Београд : Нолит, 1993. – 136 стр. ; 20 cm
Тираж 2.000. – Белешка о аутору и делу на кор.
14. Приче у нестајању и Политички списи / Светислав Басара. – Београд : Књижевна омладина Србије, 1993. – 72 стр. ; 21 cm. – (Библиотека Раскршћа)
Тираж 700. – Autorova slika i beleška o njemu na presavitku kor.
15. Fama o biciklistima / Svetislav Basara. – Beograd : Dereta : Prosveta, 1993. – 284 str. : ilustr. ; 20 cm. – (Biblioteka Roman decenije ; kolo 1, knj. 5)
Tiraž 1.500. – Predgovor priređivača: str. 7.
16. Der zerbrochene Spiegel / Svetislav Basara ; aus dem Serbischen von Maja Krstić. – München : Slavica Verlag Dr. A. Kovač, 1994. – 128 str. ; 20 cm. – (Südslawische Erzähler ; Bd. 1)
Prevod dela: Napuklo ogledalo.
17. Izabrane priče / Svetislav Basara. – Beograd : Vreme knjige, 1994. – 346 str. ; 19 cm. – (Biblioteka Izbor ; knj. 2)
Tiraž 1.000. – Str. 339–346: Propovednik proze / Predrag Marković. – Beleška o autoru: str. [349].
18. Kinesko pismo : roman / Svetislav Basara. – [2. izd.]. – Užice : Izdavački centar Kadinjača, 1994. – 125 str. ; 16 cm
Tiraž 1.000.

19. Напукло огледало / Светислав Басара ; поговор Предраг Марковић. – Београд : Нолит, 1994. – 145 стр. ; 17 см. – (Библиотека Кратки роман)
Тираж 1.000. – Проповедник прозе: стр. 135–144.
20. De bello civili / Svetislav Basara. – 2. izd. – Beograd : Vreme knjige, 1995. – 85 str. ; 17 cm. – (Biblioteka „Minut” ; knj. 1)
Tiraž 1.000. – Beleška o autoru: str. [89].
21. Дрво историје / Светислав Басара. – Подгорица : Октоих, 1995. – 97 стр. ; 20 см. – (Библиотека Есеји)
Тираж 1.000.
22. Уклета земља / Светислав Басара. – Београд : Време књиге, 1995. – 198 стр. ; 17 см. – (Библиотека Минут ; књ. 18)
Тираж 1.000.
23. Virtualna kabala / Svetislav Basara. – 1. izd., džepno. – Beograd : Dereta, 1996. – 120 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 5, knj. 3)
Tiraž 1.000.
24. Virtualna kabala / Svetislav Basara. – 2. izd., [džepno]. – Beograd : Dereta, 1996. – 120 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 7, knj. 1)
Tiraž 1.500.
25. Vrtuľa pre Isu & iné politické spisy* / Svetislav Basara ; [preložil Karol Chmel]. – Bratislava : F. R. & G., 1996. – 83 str. ; 19 cm. – (Knížná edícia časopisu Fragment)
Prevod dela: Elisa za Isu.

26. De bello civili : version Vitamine C : roman / Svetislav Basara ; traduit du serbo-croate par Alain Cappon. – Larbey : Gaïa éditions, 1996. – 92 str. : ilustr. ; 19 cm
27. На Граловом трагу : Фама о бициклистима. 2. део / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1996. – 260 стр. : илустр. ; 23 cm. – (Библиотека Дело)
Белешка о делу на корицама.
28. Na Gralovom tragu : drugi deo romana „Fama o biciklistima” / Svetislav Basara. – [2., džepno izd.]. – Beograd : Dereta, 1996. – 243 str. : ilustr. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 5, knj. 3)
Tiraž 1.000.
29. Peking by night / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1996. – 172 стр. ; 23 cm. – (Библиотека Дело)
Белешка о делу на корицама.
30. Уклета земља / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1996. – 166 стр. ; 23 cm. – (Библиотека Дело)
Тираж 1.000.
31. Fama o biciklistima : roman / Svetislav Basara. – Beograd : Dereta, 1996. – 284 str. : ilustr. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 5, knj. 1)
Tiraž 2.000.
32. Фама о бициклистима / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1996. – 307 стр. : илустр. ; 23 cm. – (Библиотека Дело)
Белешка о делу на кор.

33. Кинеско писмо / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1997. – 124 стр. : илустр. ; 23 см. – (Библиотека Дело)
Белешка о делу на кор.
34. Kinesko pismo : roman / Svetislav Basara. – [3. izd.]. – Beograd : Dereta, 1997. – 125 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 7, knj. 2)
Tiraž 1.000.
35. Looney Tunes : манично-параноична историја српске књижевности у периоду 1979–1990 / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1997. – 242 стр. : илустр. ; 23 см. – (Дела Светислава Басаре) (Библиотека Дело)
Белешка о делу на кор.
36. Looney Tunes : manično-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine / Svetislav Basara. – 1. izd. – Beograd : Dereta, 1997. – 210 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 7, knj. 4)
Tiraž 3.000.
37. Монголски бедекер / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1997. – 119 стр. ; 23 см. – (Библиотека Дело)
Тираж 1.000. – Белешка о делу на корицама.
38. Na Gralovom tragu : drugi deo romana „Fama o biciklistima” / Svetislav Basara. – 3. izd., džepno. – Beograd : Dereta, 1997. – 243 str., [2] str. sa tablama : ilustr. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 5, knj. 6)
Tiraž 1.000.

39. Sabrane pozorišne drame / Svetislav Basara. – Beograd : Dereta, 1997. – 238 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 9, knj. 2)
Tiraž 1.000.
40. Уклета земља / Светислав Басара. – Београд : Дерета, 1997. – 229 стр. ; 17 см. – (Библиотека Цепна књига ; коло 7, књ. 5)
Тираж 1.000.
41. Tamna strana Meseca / Svetislav Basara. – 2. izd., džepno. – Beograd : Dereta, 1997. – 144 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 7, knj. 3)
Tiraž 1.000.
42. Тамна страна Месеца / Светислав Басара. – 2. изд., џепно. – Београд : Дерета, 1997. – 144 стр. ; 17 см. – (Библиотека Цепна књига ; коло 7 ; књ. 3)
Тираж 1.000.
43. Virtualna kabala / Svetislav Basara. – 3. izd., džepno. – Beograd : Dereta, 1998. – 120 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 9, knj. 4)
Tiraž 1.000.
44. Вучји брлог / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1998. – 166 стр. ; 20 см. – (Библиотека Мегахит ; књ. бр. 152)
45. De bello civili / Svetislav Basara. – [3. izd.]. – Beograd : Dereta, 1998. – 86 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Džepna knjiga ; kolo 9, knj. 14)
Tiraž 1.000.
46. Дрво историје / Светислав Басара. – 3. изд., [1., џепно изд.]. – Београд : Дерета, 1998. – 146

стр. ; 17 cm. – (Библиотека Цепна књига ; коло 9, књ. 9)
Тираж 1.000.

47. Kinesko pismo : roman / Svetislav Basara. – 4. izd. – Beograd : Dereta, 1998. – 125 str. ; 17 cm. – (Библиотека Дžепна књига ; коло 9, књ. 5)
Тираж 1.000.
48. Looney Tunes : manično-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine / Svetislav Basara. – 4. izd. – Beograd : Dereta, 1998. – 210 str. ; 17 cm. – (Библиотека Дžепна књига ; коло 9, књ. 3)
Тираж 1.000.
49. Looney Tunes : manično-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine / Svetislav Basara. – 5. izd. – Beograd : Dereta, 1998. – 210 str. ; 17 cm. – (Библиотека Дžепна књига ; коло 9, књ. 18)
Тираж 1.000.
50. Монголски бедекер / Светислав Басара. – 1. цепно изд. – Београд : Дерета, 1998. – 145 стр. ; 17 cm. – (Библиотека Цепна издања ; коло 9, књ. 6)
Тираж 1.000.
51. Напукло огледало / Светислав Басара. – Београд : Дерета, 1998. – 131 стр. ; 17 cm. – (Библиотека Цепна књига ; коло 9, књ. 3)
Тираж 1.000.
52. Le pays maudit / Svetislav Basara ; traduit du serbo-croate par Alain Cappon. – Paris : Gaïa, 1998. – 237 str. ; 19 cm

Prevod dela: Ukleta zemlja. – Autorova slika i beleška o njemu na kor.

53. Peking by night / Светислав Басара. – 1. цепно изд. – Београд : Дерета, 1998. – 220 стр. : илустр. ; 17 см. – (Библиотека Цепна издања ; коло 9, књ. 7)
Тираж 1.000.
54. Sveta mast : manično-paranoična istorija srpske književnosti. Knj. 2 / Svetislav Basara. – Beograd : Narodna knjiga – Alfa, 1998. – 232 str. ; 23 cm. – (Biblioteka Delo)
Beleška o delu na kor.
55. Света маст : манично-параноична историја српске књижевности. Књ. 2 / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 1998. – 232 стр. ; 23 см. – (Библиотека Дело)
Белешка о делу на кор.
56. Тамна страна Месеца / Светислав Басара. – 2. изд., цепно. – Београд : Дерета, 1998. – 144 стр. ; 17 см. – (Библиотека Цепна књига ; коло 9, књ. 8)
Тираж 1.000.
57. Civil war within = (De bello civili) / Svetislav Basara ; [translated by Randall A. Major]. – 1. jugoslovensko izd. na engl. jeziku. – Beograd : Dereta, 1998. – 90 str. : ilustr. ; 17 cm. – (Biblioteka Savremeni jugoslovenski pisci na engleskom jeziku ; kolo 2, knj. 2)
Prevod dela: De bello civili. – Tiraž 500.
58. Ideologija heliocentrizma / Svetislav Basara. – Prijepolje : Ime, 1999. – 116 str. ; 17 cm. – (Biblioteka Nomen est omen) (Ime ; knj. 4)

59. Ukleta zemlja / Svetislav Basara. – 1. izd. – Split : Feral Tribune, 1999. – 151 str. ; 20 cm. – (Biblioteka Feral Tribune ; knj. br. 34)
Str. 145–151: Na dvoru vesele tiranije / Branko Kukić. – Bilješka o piscu: str. [153].
60. Краткодневица / Светислав Басара. – 1. изд. – Бања Лука : Глас српски, 2000. – 135 стр. ; 21 см. – (Библиотека Савремена књижевност)
Тираж 3.000. – Ауторова слика и белешка о њему и делу на кор.
61. Машине илузија / Светислав Басара. – [1. изд.]. – Бања Лука : Глас српски, 2000. – 109 стр. ; 20 см. – (Библиотека Освјетљења)
Тираж 1.000.
62. Feljegyzések a biciklistákról : regény* / Svetislav Basara ; [fordította Bognár Antal]. – Budapest : Osiris, 2000. – 253 p. ; 19 cm. – (JAK világirodalmi sorozat) (Műfordító füzetek ; 20)
Prevod dela: Fama o biciklistima. – Str. 5–7: Két keréken forgó időregény / Márton László.
63. Бумеранг ; Оксиморон / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 2001. – 150 стр. ; 23 см. – (Библиотека Дело) (Дела Светислава Басаре)
Тираж 1.000.
64. Краткодневица / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 2001. – 127 стр. ; 23 см. – (Библиотека Дело)
65. Најлепше приче Светислава Басаре / избор и предговор Милка Лучић. – Београд : Просвета, 2001. – 213 стр. ; 20 см

Тираж 1.000. – Прича као искушавање ништавила: стр. 5–8.

66. Histoires en disparition : roman / Svetislav Basara ; traduit du serbo-croate par Alain Cappon. – Larbey : Gaïa Editions, 2001. – 110 str. : illustr. ; 19 cm
Prevod dela: Priče u nestajanju.
67. Џон Б. Малкович : Bildungsroman / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 2001. – 157 стр. ; 23 cm. – (Библиотека Дело) (Дела Светислава Басаре)
Тираж 2.000.
68. Напукло огледало / Светислав Басара. – Београд : Народна књига – Алфа, 2004. – 114 стр. ; 21 cm. – (Библиотека Дело) (Дела Светислава Басаре)
Тираж 1.000.
69. Phénomènes : copie d'un manuscrit brûlé : nouvelles / Svetislav Basara ; traduit du serbo-croate par Alain Cappon. – 1ère ed. – Paris : Gaïa, 2004. – 119 str. : illustr. ; 19 cm
Prevod dela: Fenomeni.
70. Srce zemlje : (studija o Ničeovom boravku na Kipru) / Svetislav Basara. – Beograd : Narodna knjiga – Alfa, 2004. – 268 str. : illustr. ; 17 cm. – (Biblioteka Napuklo ogledalo)
Autorova slika na kor. – Tiraž 3.000. – Napomene uz tekst.
71. Chinese Letter / Svetislav Basara ; translation by Ana Lučić. – 1st English ed. – Normal ; London : Dalkey Archive Press, 2004. – 132 str. : illustr. ; 22 cm. – (Eastern European literature series)
Izv. stv. nasl.: Kinesko pismo.

72. Фама о бициклистима / Светислав Басара ; приредио и поговор написао Слободан Владушић. – 1. изд. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства : НИН, 2005. – 255 стр. : илустр. ; 21 см. – (OFF НИН : десет најбољих романа који нису добили НИН-ову награду (1954–2004) ; 9)
Ауторова слика. – Тираж 1.000. – Између постмодерне и романтизма (или: Како говорити у своје име?): стр. 243–254. – Напомене и библиографске референце уз текст.
73. Фантомски бол / Светислав Басара. – Подгорица : Октоих, 2005. – 129 стр. ; 21 см. – (Библиотека Савремена књижевност)
Тираж 500.
74. *Quel che si dice dei Ciclisti Rosacroce* / Svetislav Basara ; Traduzione e note a cura di Maria Rita Leto. – Milano : Anfora, 2005
75. *Kinesko pismo : roman* / Svetislav Basara. – Београд : Centar za ravnotežu, 2006. – 114 стр. : илустр. ; 20 cm
Тираж 2.000.
76. *Na ivici* / Svetislav Basara ; [crteži Radomir Reljić]. – 1. Deretino izd. – Београд : Dereta, 2006. – 149 стр. : crteži ; 18 cm. – (Библиотека Савремена српска књижевност)
Тираж 1.000.
77. *Srce zemlje : (studija o Ničeovom boravku na Kipru)* / Svetislav Basara. – Београд : Centar za ravnotežu, 2006. – 215 стр. : илустр. ; 21 cm
Тираж 2.000. – Напомене уз текст.

78. Uspon i pad Parkinsonove bolesti / Svetislav Basara. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2006. – 272 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000.
79. Le miroir fêlé* / Svetislav Basara ; traduit du serbe par Gabriel Iaculli et Gojko Lukić. – Montréal : Les Allusifs, 2007. – 110 str. ; 18 cm. – (Collection 10/18. Domaine étranger ; 4042)
Prevod dela: Napuklo ogledalo.
80. Na ivici / Svetislav Basara ; [crteži Radomir Reljić]. – 2. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2007. – 149 str. : crteži ; 18 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000.
81. Uspon i pad Parkinsonove bolesti / Svetislav Basara. – 2. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2007. – 272 str. ; 22 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst.
82. Uspon i pad Parkinsonove bolesti / Svetislav Basara. – 3. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2007. – 272 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst.
83. Fama o biciklistima : roman / Svetislav Basara. – 2. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2007. – 405 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Str. 383–391: U vozu / David Albahari. – Str. 393–397: Napred-nazad / Branko Kukić.

84. Guide de Mongolie / Svetislav Basara ; traduit du serbe par Gojko Lukić et Gabriel Iaculli. – [Paris] : 10–18, 2008. – 128 str. ; 18 cm
Prevod dela: Mongolski bedeker. – Sur l'auteur: str. 4.
85. Dnevnik Marte Koen : okultna pozadina komunističkog pokreta u Jugoslaviji 1928–1988 / Svetislav Basara. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2008. – 281 str. : fotogr. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 2.000.
86. Drvo istorije i drugi eseji / Svetislav Basara. – Beograd : Službeni glasnik, 2008. – 282 str. ; 20 cm
Beleška o piscu: str. 275. – Napomene uz tekst.
87. Izgubljen u samoposluzi / Svetislav Basara. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2008. – 430 str. ; 20 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Str. 421–427: Triptih o večnom nestajanju / Petar V. Arbutina.
88. Majmunoopisanije / Svetislav Basara. – Čačak : Gradac K, 2008. – 101 str. ; 23 cm. – (Biblioteka Lađa)
O autoru: str. [103].
89. Nova Stradija : po motivima pripovedaka R. Domanovića / Svetislav Basara. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2008. – 117 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000.
90. Perdu dans un supermarché : nouvelles / Svetislav Basara ; traduit du serbe par Gojko

- Lukić. – [Montreal] : Les Allusifs, 2008. – 177 str. ; 20 cm
 Prevod dela: Peking by Night. – Sur l'auteur: str. 4. – Du même auteur: str. 4.
91. Uspon i pad Parkinsonove bolesti* / Svetislav Basara. – Sarajevo : Zalihica, 2008. – 175 str. : slika autora ; 21 cm. – (Biblioteka Balkan ; knj. 2)
 Tiraž 1.000. – Bilješka o piscu: str. 175
92. Führer in die innere Mongolei : Roman / Svetislav Basara ; aus dem Serbischen von Patrik Alac. – [München] : A. Kunstmann, 2008
 Prevod dela: Mongolski bedeker.
93. Легенда за велосипедистите* / Светислав Басара. – Софија : Колибри, 2009. – 280 стр. ; 21 cm
 Prevod dela: Фама о бициклистима.
94. Looney Tunes : manično-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine. Deo 1 / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2009. – 178 str. ; 20 cm
 Tiraž 1.500. – O autoru: str. [179].
95. Ukleta zemlja / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2009. – 168 str. ; 20 cm
 Tiraž 1.500. – O autoru: str. [169].
96. Fundamentalizam debiliteta / Svetislav Basara. – Beograd : Službeni glasnik, 2009. – 194 str. ; 20 cm. – (Edicija Publikus ; knj. 17)
 Tiraž 500.
97. The Cyclist Conspiracy* / Svetislav Basara ; translated from the Serbian by Randall A. Major.

- Belgrade : Geopoetika, 2009. – 278 str. : ilustr. ; 20 cm. – (Serbian Prose in Translation)
 Prevod dela: Fama o biciklistima. – Tiraž 500. – Napomene uz tekst. – Na presavijenom delu kor. lista beleška o autoru.
98. Guía de Mongolia / Svetislav Basara ; traducción de Luisa Fernanda Garrido Ramos y Tihomir Pištelek. – Barcelona : Editorial Minúscula, 2010. – 154 str. ; 17 cm. – (Paisajes Narrados ; 37)
 Prevod dela: Mongolski bedeker.
99. Ерос, гирос и танатос / Светислав Басара. – Нови Сад : Дневник, 2010. – 247 стр. ; 21 cm. – (Едиција Каирос, н. с. ; књ. 10)
 Тираж 600.
100. Na Gralovom tragu : drugi deo romana Fama o biciklistima / Svetislav Basara. – 3. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2010. – 291 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
 Tiraž 1.000.
101. Parkinson-kór: a kezdet és a vég* / Svetislav Basara ; [fordította Bognár Antal]. – Üllő : Timp, 2010. – 236 p. ; 21 cm. – (Timp világtár ; 2)
 Prevod dela: Uspon i pad Parkinsonove bolesti.
102. Подемот и падот на Паркинсоновата болест / Светислав Басара ; [превод и поговор Славица Гацова]. – Скопје : Три, сор. 2010. – 205 стр. : ауторова слика ; 20 cm. – (Библиотека Планета)
 Превод дела: Успон и пад Паркинсонове болести. – Подемот и падот на Паркинсоновата болест или Деконструкција на претпоставките на европската цивилизација: стр. 201–204. – [Белешка о аутору]: стр. 205. – Напомене уз текст.

103. Početak bune protiv dahija : sotija* / Svetislav Basara. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2010. – 343 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000.
104. Sveta mast : manično-paranoična istorija srpske književnosti u periodu od 1979–1990. godine. Deo 2 / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2010. – 204 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. [205].
105. Тајна историја Бајине Баште* / Светислав Басара. – Бајина Башта : Завичајно удружење „Бајина Башта”, 2010. – 138 стр. : илустр. ; 21 cm
Тираж 1.000.
106. Fama o biciklistima : roman / Svetislav Basara. – 3. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2010. – 405 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Str. 383–391: U vozu / David Albahari. – Str. 393–397: Napred-nazad / Branko Kukić.
107. Vzpon in padec Parkinsonove bolezni / Svetislav Basara ; prevedla in spremno besedo napisala Đurđa Strsoglavac. – 1. izd. – Ljubljana : Modrijan, 2011. – 197 str. ; 23 cm
Prevod dela: Uspon i pad Parkinsonove bolesti. – Parkinson, Basarov zdravnik, ki se je spremenil v lastno bolezen: str. 193–197.
108. Ерос, гирос и танатос* / Светислав Басара. – 2. изд. – Нови Сад : Дневник, 2011. – 256 стр. ; 21 cm. – (Едиција Каирос, н. с. ; књ. 10)
Тираж 600.

109. Mein Kampf / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2011. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – Napomene uz tekst. – O autoru: str. 179–180.
110. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 2. izd. – Beograd : Laguna, 2011. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.
111. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 3. izd. – Beograd : Laguna, 2011. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.
112. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 4. izd. – Beograd : Laguna, 2011. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 3.000. – O autoru: str. 179–180.
113. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 5. izd. – Beograd : Laguna, 2011. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.
114. Napuklo ogledalo ; Mongolski bedeker / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2011. – 112, 126 str. : ilustr. ; 21 cm
Tekstovi štampani u obrnutom smeru. – Tiraž 2.000. – Napomene uz tekst. – O autoru: str. 125–126.
115. Srce zemlje : (studija o Ničeovom boravku na Kipru) / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2011. – 271 str. : ilustr. ; 21 cm
Napomene uz tekst. – O autoru: str. [273].
116. Uspon i pad Parkinsonove bolesti / Svetislav Basara. – 4. izd. – Beograd : Dereta, 2011. – 272 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Savremena srpska književnost)
Tiraž 1.000. – Napomene uz tekst.

117. Dugovečnost : komendija del arte / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2012. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
118. Dugovečnost : komendija del arte / Svetislav Basara. – 2. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
119. Dugovečnost : komendija del arte / Svetislav Basara. – 3. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
120. Dugovečnost : komendija del arte / Svetislav Basara. – 4. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
121. Dugovečnost : komendija del arte / Svetislav Basara. – 5. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
122. Mein Kampf : burleska / Svetislav Basara. – 6. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.
123. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 7. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.
124. Mein Kampf / Svetislav Basara. – 8. izd. – Beograd : Laguna, 2012. – 180 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 179–180.

125. Peking by Night / Svetislav Basara ; traducción de Luisa Fernanda Garrido y Tihomir Pištelek. – 1a ed. – Barcelona : Minúscula, 2012. – 170 str. : ilustr. ; 21 cm. – (Tour de force ; 2)
Napomene uz tekst.
126. The Cyclist Conspiracy / Svetislav Basara ; translated from the serbian by Randall A. Major. – New York : Open letter, 2012. – 285 str. : ilustr. ; 22 cm
Prevod dela: Fama o biciklistima.
127. Dugovečnost : komendija del arte* / Svetislav Basara. – 6. izd. – Beograd : Laguna, 2013. – 262 str. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – O autoru: str. 261–262.
128. Fama o biciklistima : roman* / Svetislav Basara. – Beograd : Laguna, 2013. – 331 str. : ilustr. ; 20 cm
Tiraž 2.000. – Str. 317–323: U vozu / David Albahari. – Str. 325–328: Napred-nazad / Branko Kukić.

Радови о С. Басари

АНДРЕЈЕВИЋ, Даница

129. Непристајање на стварност / Даница Андрејевић. – Приказ: Монголски бедекер. У: Јединство. – Год. 48, бр. 141–142 (29–30 мај 1993), стр. 9.

АНЂЕЛКОВИЋ, Маја

130. Функција презента у делима Светислава Басаре / Маја Анђелковић. – Библиографија. – [Summary].

У: Језичке мене и живот речи / у редакцији
Михаила Шћепановића. – Ваљево :
Истраживачка станица Петница, 1997. – Стр.
201–207.

АНТУНОВИЋ, Милан

131. Срце човека / Милан Антуновић. – Приказ:
Срце земље.
У: Стање ствари. – Бр. 8 (пролеће 2005), стр. 43–
45.

АРБУТИНА, Петар В.

132. Анимација и реанимација / Петар В.
Арбутина. – Приказ: Looney Tunes.
У: Књижевна реч. – Год. 27, бр. 500 (јануар
1998), стр. 101.

133. Бркови као судбина / Петар В. Арбутина. –
Приказ: Срце земље.
У: Кораци. – Год. 37, књ. 34, бр. 11–12 (2004),
стр. 159–162.

АЋИМОВИЋ Ивков, Милета

134. Идеје и прича / Милета Аћимовић Ивков. –
Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести.
У: Књижевни магазин. – Год. 7, бр. 70 (април
2007), стр. 48–49.

135. Путовање за текстуалност* / Милета
Аћимовић Ивков. – Приказ: Срце земље. –
Садржи и: Последњи порок : (одломак из
романа Срце земље).
У: Књижевни магазин. – Год. 4, бр. 40 (2004),
стр. 30–31.

БЕЛЕСЛИЈИН, Драгана

136. Роман – руска бабушка / Драгана Белеслијин.
– Приказ: Дневник Марте Коен.

У: Летопис Матице српске. – Год. 185, књ. 484, св. 6 (децембар 2009), стр. 1041–1045.

БЛАШКОВИЋ, Ласло

137. Фантастика с лажним калаузима / Ласло Блашковић.

У: Крај цитата / Ласло Блашковић. – Нови Сад : Прометеј, 2007. – Стр. 88–94.

БОЈОВИЋ, Вујица

138. Пародија књижевног живота и мишљења / Вујица Бојовић. – Приказ: Света маст.

У: Стварање. – Год. 54, Бр. 6–8 (јун–август 1999), стр. 641–645.

БОШКОВИЋ Томић, Драгана

139. Књижевност као über alles / Драгана Бошковић-Томић. – Приказ: Mein Kampf.

У: Свеске. – Год. 23, бр. 104 (2012), стр. 38–40.

140. Фам(а) фатал / Драгана Бошковић. – Приказ: Дневник Марте Коен.

У: Свеске. – Год. 21, бр. 92 (јун 2009), стр. 31–33.

БРАЈОВИЋ, Тихомир

141. Basarland, или: Роман без романа / Тихомир Брајовић. – Приказ: Монголски бедекер.

У: Књижевна реч. – Год. 22, бр. 408–409 (јануар 1993), стр. 18.

142. Наопаки Ниче / Тихомир Брајовић. – Приказ: Срце земље.

У: НИН. – Бр. 2802 (9. 9. 2004), стр. 55–56.

ВАСИЋ, Бранислава

143. Коначна демистификација / Бранислава Васић. – Приказ: Срце земље.

У: Свеске. – Год. 16, бр. 74 (децембар 2004), стр. 148–150.

ВЕСКОВИЋ, Младен

144. Без правих разлика / Младен Весковић. – Приказ: Џон Б. Малкович. У: Златна греда. – Год. 1, бр. 2 (децембар 2001), стр. 54.
145. Краткодневица: повест о Нани / Младен Весковић. У: Размештање фигура : критике и есеји о савременој српској књижевности / Младен Весковић. – Нови Сад : Матица српска, 2003. – Стр. 87–96.
146. Лекар који се претворио у сопствену болест / Младен Весковић. – Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести. У: Летопис Матице српске. – Год. 183, књ. 479, св. 4 (април 2007), стр. 679–682.
147. Looney Tunes / Mladen Vesković. – Prikaz. У: Severni bunker. – God. 2, br. 4 (februar 2000), str. 16–17.
148. Последњи пророк / Младен Весковић. – Приказ: Срце земље. У: Летопис Матице српске. – Год. 181, књ. 475, св. 1–2 (јануар–фебруар 2005), стр. 237–241.
149. Светислав Басара: гротескни колоплет / Младен Весковић. У: Размештање фигура : критике и есеји о савременој српској књижевности / Младен Весковић. – Нови Сад : Матица српска, 2003. – Стр. 74–87.

150. Светислав Басара: лекар који се претворио у сопствену болест / Младен Весковић.
У: Место вредно приче / Младен Весковић. – Београд : „Филип Вишњић”, 2008. – Стр. 172–179.
151. Светислав Басара: последњи пророк / Младен Весковић.
У: Место вредно приче / Младен Весковић. – Београд : „Филип Вишњић”, 2008. – Стр. 163–171.
152. Џон Б. Малкович: без правог разлога / Младен Весковић.
У: Размештање фигура : критике и есеји о савременој српској књижевности / Младен Весковић. – Нови Сад : Матица српска, 2003. – Стр. 96–100.

ВЛАДУШИЋ, Слободан

153. Ипак, успон / Слободан Владушић. – Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести.
У: На промаји : студије, есеји и критике / Слободан Владушић. – 1. изд. – Зрењанин : Агора, 2007. – Стр. 166–168.
154. Модели у нестајању / Слободан Владушић. – Библиографија.
У: Дегустација страсти / Слободан Владушић. – Београд : Књижевна омладина Србије, 1998. – Стр. 91–98.
155. Модели у нестајању / Слободан Владушић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Летопис Матице српске. – Год. 173, књ. 459, св. 5 (мај 1997), стр. 697–703.

156. Slučaj „Basara” / Slobodan Vladušić. – Prikaz: Sveta mast.
У: Реč. – God. 6, br. 53–54 (januar–februar 1999), str. 194–196.

ВРБАВАЦ, Јасмина

157. Фантомска књига : Светислав Басара / Јасмина Врбавац. – Приказ: Фантомски бол.
У: Три и по : критике / Јасмина Врбавац. – 1. изд. – Зрењанин : Агора, 2007. – Стр. 167–168.

ВУКАДИНОВИЋ, Миљурко

158. Kako napisati već napisanu priču / Miljurko Vukadinović. – Nadređeni stv. nasl.: Portret: Svetislav Basara. – Prikaz priče: Uvod u shizofreniju.
У: Polja. – God. 34, br. 347 (januar 1988), str. 34–35.

ГРАБОВАЦ, Симон

159. Iskorak iz igre / Simon Grabovac. – Nadređeni stv. nasl.: Portret: Svetislav Basara. – Prikaz: Na ivici.
У: Polja. – God. 34, br. 347 (januar 1988), str. 35.

ДАМЈАНОВ, Сава

160. Акростих / Сава Дамјанов.
У: Шта то беше српска постмодерна / Сава Дамјанов. – Београд : Службени гласник, 2012. – Стр. 193–196.

161. Бас / Сава Дамјанов.
У: Шта то беше српска постмодерна / Сава Дамјанов. – Београд : Службени гласник, 2012. – Стр. 161–166.

162. Кинеско огледало нестаје by night, или „како” стрефити афричког пингвина / Сава Дамјанов.
У: Шта то беше „млада српска проза”? : записи о „младој српској прози” осамдесетих / Сава

Дамјанов. – Нови Сад : Књижевна заједница Новог Сада, 1990. – Стр. 64–81.

163. Кинеско огледало нестаје by night, или „како” стрефити афричког пингвина / Сава Дамјанов.
У: Шта то беше српска постмодерна / Сава Дамјанов. – Београд : Службени гласник, 2012. – Стр. 61–77.

164. Постмодерни прозни римејк / Сава Дамјанов.
– Приказ: Приче у нестајању и политички списи.
У: Дневник. – Год. 52, бр. 16758 (8. август 1993), стр. 15.

ЂОРЂИЋ, Стојан

165. Весела наука пародирања / Стојан Ђорђић. – Приказ: Срце земље.
У: Златна греда. – Год. 4, бр. 36 (октобар 2004), стр. 65–67.

166. Метафизичке договорштине / Стојан Ђорђић.
– Приказ: Looney Tunes.
У: Борба. – Год. 76, бр. 29 (29. јануар 1998), стр. II.

167. Parodija i absurd / Stojan Đorđić. – Prikaz: Napuklo ogledalo.
У: Književna kritika. – God. 18, br. 1–2 (januar–april 1987), str. 94–97.

ЂУБА, Јоланта

168. Слика Пољске унутар тоталитарног система у Басариној *Причи о Европи – Тамна сиврана Месеца* / Jolanta Dziuba. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија. – Summary.
У: Научни састанак слависта у Вукове дане. – Год. 37, књ. 2 (2008), стр. 565–576.

ЖИВАНОВИЋ, Милан

169. Менипска сатира : „басаризам” као поглед на свет / М. [Милан] Живановић.

У: Дневник. – Год. 78, бр. 19373 (15. јануар 2001), стр. 10.

170. (Не)весели нихилизам / Милан Живановић. – Приказ: Срце земље.

У: Дневник. – Год. 63, бр. 20822 (29. јануар 2005), стр. 19.

ЖИВКОВИЋ, Софија

171. 13 степени укусо од логоса / Софија Живковић. – Приказ: Дневник Марте Коен.

У: Кораци. – Год. 43, св. 3–4 (2009), стр. 183–187.

ИЛИЋ, Дејан

172. Свет у распадању / Дејан Илић. – Приказ: Приче у нестајању и политички списи.

У: Књижевна реч. – Год. 22, бр. 416 (10. мај 1993), стр. 14.

173. Стварност у прози / Дејан Илић. – Приказ: De bello civili.

У: Књижевна реч. – Год. 22, бр. 423 (25. септембар 1993), стр. 14.

ИЛИЋ, Слађана

174. Нана као начин поимања света / Слађана Илић. – Приказ: Краткодневница ; Срце земље.

У: Нешто се ипак догодило : огледи о савременој српској прози сезоне 2000–2004 / Слађана Илић. – 1. изд. – Зрењанин : Агора, 2005. – Стр. 85–92.

175. Шејтан је завладао светом / Слађана Илић. – Приказ: Срце земље.

У: Градина. – Год. 41, бр. 9 (2005), стр. 246–249.

ИСАКОВИЋ, Антоније

176. Понори нашег доба / Антоније Исаковић. – О књижевном делу С. Басаре.
У: Политика. – Год. 98, бр. 31508 (21. јул 2001), стр. I.

ЈЕРЕМИЋ, Зоран

177. Вежбе из ниҳилизма / Зоран Јеремић. – Приказ: Looney Tunes.
У: Повеља. – Год. 28, бр. 1 (1998), стр. 115–117.

ЈЕРКОВ, Александар

178. Basarilo od Tormentsa ili Basaramazov / Aleksandar Jerkov. – О književnom delu S. Basare.
У: Biblioteka Alexandria. – God. 1, br. 7 (1998), str. 26–27.

179. Narativna demencija / Aleksandar Jerkov. – Приказ: Priče u nestajanju i politički spisi ; De bello civili.
У: Борба. – Год. 72, бр. 31 (3. фебруар 1994), str. III.

180. Неподношљива лакоћа фалсификата / Александар Јерков. – Приказ: На Граловом трагу.
У: Политика. – Год. 88, бр. 127753 (12. јануар 1991), стр. 17.

ЈОВАНОВ, Светислав

181. Басара тврди да... : „Виртуелна кабала” Светислава Басаре између електронике и магије / Светислав Јованов.
У: Дневник. – Год. 55, бр. 17896 (20. новембар 1996), стр. 15.

182. Чудесни свет Ислава Басаре / Светислав Јованов. – Приказ: Peking by night.
У: Летопис Матице српске. – Год. 161, књ. 436,
св. 4 (октобар 1985), стр. 474–476.

ЈОКОВИЋ, Мирољуб

183. Луцифер прати моду / Мирољуб Јоковић.
У: Онтолошки пејзаж постомодерног романа /
Мирољуб Јоковић. – Београд : Просвета, 2002. –
Стр. 383–425.

КИРФЕЛ, Сабина

184. Лична имена као лексичка особина у новијој
српској прози на примеру романа *Уклеџа земља*
Светислава Басаре / Sabine Kirfel. – Напомене и
библиографске референце уз текст. –
Библиографија. – Summary.
У: Научни састанак слависта у Вукове дане. –
Год. 35, књ. 1 (2006), стр. 495–508.

КОРДИЋ, Радоман

185. Dekonstrukcija pripovedanja / Radoman
Kordić. – Приказ: Peking by night ; Napuklo
ogledalo. – Напомене и bibliografske reference uz
tekst.
У: Književna kritika. – God. 18, br. 1–2 (januar–
april 1987), str. 83–93.

186. Ideologeme nove proze : „Kinesko pismo”
Svetislava Basare i „Knjiga gospodara priča”
Đorđa Pisareva / Radoman Kordić.

Deo 1

У: Delo. – God. 32, knj. 32, br. 9–10 (septembar–
oktobar 1986), str. 192–202.

Deo 2

У: Delo. – God. 32, knj. 32, br. 11 (novembar
1986), str. 134–144.

187. Постмодернистичке паралогије : проза Светислава Басаре / Радоман Кордић.
У: Постмодернистичко приповедање / Радоман Кордић. – Београд : Просвета, 1998. – Стр. 75–121.

188. Postmodernističke paralogije : proza Svetislava Basare / Radoman Kordić. – Bibliografija.
У: Književna kritika. – God. 21, br. 2 (mart–april 1990), str. 125–155.

КУБУРИЋ, Ђорђе

189. [Književni prikaz]* / Đorđe Kuburić. – Nasl. dao katalogizator. – Prikaz: Izabrane priče.
У: Rukovet. – God. 41, br. 4–6 (1995), str. 35.

190. Светислав Басара, Вучји брлог, Драган Великић, Стање ствари / Ђорђе Кубурић. – Приказ.
У: Polja. – God. 44–45, br. 412–414 (1999–2000), str. 93.

191. Svetislav Basara: „Ukleta zemlja” / Đorđe Kuburić. – Prikaz.
У: Polja. – God. 41, br. 401–402 (1996), str. 48.

ЛАЗИЧИЋ, Горан

192. Суноврати (не)стварног пашалука / Горан Лазичић. – Приказ: Почетак буне против дахија.
У: Београдски књижевни часопис. – Год. 7, бр. 22 (пролеће 2011), стр. 214–218.

ЛУЧИЋ, Милка

193. Искушавање ништавила / Милка Лучић.
У: Политика. – Год. 101, бр. 32716 (4. децембар 2004), стр. 7.

ЉУШИЋ, Радош

194. Басарине историографске баханалије / Радош Љушић. – Приказ: Почетак буне против дахија. У: Летопис Матице српске. – Год. 187, књ. 487, св. 1–2 (јануар–фебруар 2011), стр. 200–225.

МАРКОВИЋ, Предраг

195. Roman ili delirijum / Predrag Marković. – Prikaz: Mongolski bedeker. У: Борба. – Год. 70, бр. 304 (29. октобар 1992), стр. 13.

МАРТИНОВ, Златоје

196. Иронијска критика десакрализованог света / Златоје Мартинов. – Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести. У: Свеске. – Год. 18, бр. 84 (јун 2007), стр. 54–56.

МИКИЋ, Радивоје

197. Игра са конвенцијама / Радивоје Микић. – Приказ: Краткодневица. У: Политика. – Год. 97, бр. 31254 (28. октобар 2000), стр. IV.
198. Исповест као мистификација / Радивоје Микић. – Приказ: Тамна страна Месеца. У: Политика. – Год. 90, бр. 28493 (6. фебруар 1993), стр. 21.
199. Карневалска визија / Радивоје Микић. – Приказ: Света маст. У: Политика. – Год. 95, бр. 30605 (9. јануар 1999), стр. 35.
200. [Književni prikaz]* / Radivoje Mikić. – Nasl. da katalogizator. – Prikaz: Priče u nestajanju i politički spisi.

У: Борба. – Год. 71, бр. 91 (1. април 1993), стр. 16.

201. Лудизам без граница / Радивоје Микић. – Приказ: Приче у нестајању и политички списи ; De bello civili.
У: Политика. – Год. 90, бр. 28714 (18. септембар 1993), стр. 18.

202. Писање као игра са свијетом : један поглед на прозу Светислава Басаре / Радивоје Микић.
У: Побједа. – Год. 51, бр. 10279 (21. јул 1994), стр. 11.

МИЛУТИНОВИЋ, Маја

203. Појам игре код Дериде и/или Басарина игра / Маја Милутиновић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Литература. – Summary.
У: Савремена проучавања језика и књижевности. Књ. 2 / [одговорни уредник Маја Анђелковић]. – Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2011. – Стр. 241–247.

МИРКОВИЋ, Чедомир

204. Високи напон ироније / Чедомир Мирковић. – Приказ: Монголски бедекер.
У: Политика. – Год. 89, бр. 28472 (16. јануар 1993), стр. 17.

МИЋОВИЋ, Милутин

205. [Књижевни приказ]* / Милутин Мићовић. – Насл. дао каталогизатор. – Приказ: Дрво историје.
У: Побједа. – Год. 52, бр. 10890 (6. април 1996), стр. 12.

МРВОШ, Богдан

206. Боровски тражи аспириин / Богдан Мрвош. – Приказ: De bello civili.
У: Свеске. – Год. 5, бр. 18 (децембар 1993), стр. 160–162.
207. Искушења нове прозе / Богдан Мрвош. – Приказ: Фама о бициклистима.
У: Шта хоће Вавилон : изабране критике, есеји и интервјуи / Богдан Мрвош. – Бела Црква : „Сава Мунђан” ; Панчево : Заједница књижевника Панчева, 1996. – Стр. 182–184.

НЕГРИШОРАЦ, Иван

208. Искушења мистификације / Иван Негришорац. – Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести.
У: Летопис Матице српске. – Год. 183, књ. 479, св. 4 (април 2007), стр. 682–695.

НИКЧЕВИЋ, Желидраг

209. Da li da mu verujemo? / Želidrag Nikčević. – Nadređeni stv. nasl.: Portret: Svetislav Basara.
У: Polja. – God. 34, br. 347 (januar 1988), str. 34.
210. Још нешто о Басари / Желидраг Никчевић.
У: Књижевна критика. – Год. 27 (лето–јесен 1996), стр. 144–147.

НОВАКОВИЋ, Лидија

211. Сатирично тумачење историје / Ли Новак. – Приказ: Почетак буне против дахија. – Право име аутора: Лидија Новаковић.
У: Свеске. – Год. 21, бр. 100 (јун 2011), стр. 56–60.

ОРЛИЋ, Милан

212. Biciklistički ontološki poiesis / Milan Orlić. – Prikaz: Fama o biciklistima.
У: Polja. – God. 35, br. 361 (mart 1989), str. 122.

213. Феномен Фалсленда / Милан Орлић. – Приказ: Феномени.
У: Свеске. – Год. 2, бр. 5 (септембар 1990), стр. 170–173.

ПАВКОВИЋ, Васа

214. Гротескна земља / Васа Павковић. – Приказ: Уклета земља.
У: Политика. – Год. 92, бр. 29485 (18. новембар 1995), стр. 18.

215. Svetislav Basara, Ukleta zemlja / Vasa Pavković. – Prikaz.
У: Kritički tekstovi : savremena srpska proza / Vasa Pavković. – Beograd : Prosveta, 1997. – Str. 137–140.

ПАНТИЋ, Михајло

216. Разорна иронија : нове књиге Светислава Басаре / Михајло Пантић.
У: Политика. – Год. 88, бр. 27989 (7. септембар 1991), стр. 18.

217. Uspomene na književne sezone 1980/1987 : (nešto kao odlomak iz pseudomemoara) / Mihajlo Pantić. – Nadređeni stv. nasl.: Portret: Svetislav Basara.
У: Polja. – Год. 34, br. 347 (januar 1988), str. 28–29.

ПАНЧИЋ, Теофил

218. Bas i kontra-Bas / Teofil Pančić. – Prikaz: Vučji brlog.
У: Na hartijskom zadatku / Teofil Pančić. – Novi Sad : Dnevnik, 2006. – Str. 200–203.

219. Метафизички квар / Теофил Панчић. – Приказ: Феномени.
У: Борба. – Год. 69, бр. 82 (22. март 1990), стр. 11.

ПАШИЋ, Милутин

220. Светислав Басара* / Милутин Пашић.
У: Међај. – Бр. 35 (1995), стр. 117–118.

221. Светислав Басара / Милутин Пашић.

У: Сусрети са књигама / Милутин Пашић. –
Ужице : Арт, 1998. – Стр. 107–108.

ПЕРИШИЋ, Игор

222. Basara, karnevalizacija, Staljin / Igor Perišić. –
Napomene i bibliografske reference uz tekst.

У: Severni bunker. – God. 5, br. 12 (jun 2004), str.
16–18.

223. Биографија књижевног јунака као прича у
причи у прози Данила Киша и Светислава
Басаре / Игор Перишић. – Напомене и
библиографске референце уз текст. – Summary.
У: Теорија – естетика – поезика / уредник Гојко
Тешић. – Београд : Институт за књижевност и
уметност, 2008. – Стр. 367–374.

224. Gola priča : autopoetika i istorija u „Grobnici za
Borisa Davidoviča” Danila Kiša, „Novom
Jerusalimu” Borislava Pekića, „Fami o
biciklistima” Svetislava Basare / Igor Perišić. –
Beograd : Plato, 2007. – 300 str. ; 21 cm. –
(Biblioteke Posle Orfeja)

Tiraž 1.000. – Napomene i bibliografske reference
uz tekst. – Registar.

225. „Нова историја” Басарине *Фаме о
бициклистима* / Игор Перишић. – Напомене и
библиографске референце уз текст.

У: (Зло)употребе историје у српској
књижевности. – Крагујевац : Центар за научна
истраживања САНУ и Универзитета у
Крагујевцу, 2007. – Стр. 65–79.

ПИРГИЋ, Бранко

226. Möbiusova traka Svetislava Basare / Branko Pirgić. – Prikaz: Peking by night.

У: Savremenik. – Br. 1–2 (januar–februar 1986), str. 156–158.

227. Трећим оком / Бранко Пиргић. – Приказ: Виртуална кабала.

У: Књижевна реч. – Год. 26, бр. 488–489 (март 1997), стр. 24.

ПИСАРЕВ, Ђорђе

228. Вавилонска лудница / Ђорђе Писарев. – Приказ: Фама о бициклистима.

У: Летопис Матице српске. – Год. 165, књ. 444, св. 4 (октобар 1989), стр. 446–449.

229. Veliki Falsifikator / Đorđe Pisarev. – Prikaz: Looney Tunes.

У: Polja. – God. 43, br. 409–410 (1998), str. 74.

230. Романи или делиријум / Ђорђе Писарев. – Приказ: Монголски бедекер ; Тамна страна Месеца.

У: Дневник. – Год. 51, бр. 16576 (21. децембар 1992), стр. 11.

231. Романи или делиријум? / Ђорђе Писарев. – Приказ: Одабрана дела.

У: Летопис Матице српске. – Год. 174, књ. 462, св. 3 (септембар 1998), стр. 367–369.

ПОЗНАНОВИЋ, Раде В.

232. Поводом књиге Светислава Басаре Тамна страна Месеца / Раде В. Познановић.

У: Међај. – Бр. 29 (1992), стр. 104–106.

ПОПОВ, Јован

233. Ništavnost objektivnog / Jovan Popov. – Prikaz: Fenomeni.
У: Polja. – Год. 36, бр. 373 (mart 1990), стр. 119–120.

ПОТИЋ, Душица

234. Нана, Зола и Басара / Душица Потих.
У: Дневник. – Год. 58, бр. 19492 (16. мај 2001), стр. 15.

РАДОЈИЧИЋ, Јасмина

235. (Не)званична верзија / Јасмина Радојичић. – Приказ: Дневник Марте Коен.
У: Златна греда. – Год. 9, бр. 90–91–92 (април–мај–јун 2009), стр. 72–73.

РАДОСАВЉЕВИЋ, Иван

236. Apostolski lanac : o religijskim aspektima romana *Napuklo ogledalo* Svetislava Basare / Ivan Radosavljević. – Prikaz: Napuklo ogledalo.
У: Budno oko : iz savremene srpske proze / Ivan Radosavljević. – Novi Sad : Matica srpska, 1999. – Str. 25–41.
237. Батут против Паркинсона / Иван Радосављевић. – Приказ: Успон и пад Паркинсонове болести.
У: Београдски књижевни часопис. – Год. 2, бр. 5 (зима 2006), стр. 192–195.
238. Dobrodošli u Dunum: savremena anatomija / Ivan Radosavljević. – Prikaz: Ukleta zemlja.
У: Budno oko : iz savremene srpske proze / Ivan Radosavljević. – Novi Sad : Matica srpska, 1999. – Str. 65–69.

239. Dobrodošli u Dunum: savremena anatomija / Ivan Radosavljević. – Prikaz: Ukleta zemlja. U: Reč. – God. 3, br. 17 (januar 1996), str. 86–87.
240. Troplanska provokacija / Ivan Radosavljević. – Prikaz: Virtualna kabala. U: Budno oko : iz savremene srpske proze / Ivan Radosavljević. – Novi Sad : Matica srpska, 1999. – Str. 83–90.
241. Troplanska provokacija / Ivan Radosavljević. – Prikaz: Virtualna kabala. U: Reč. – God. 4, br. 31 (mart 1997), str. 92–94.

РИСТОВИЋ, Јелена

242. Излазак из теорије могућих светова и проблематизовање времена и историје у роману *Фама о бициклисџима* С. Басаре* / Јелена Ристовић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија. – Резиме ; Summary. U: Савремена проучавања језика и књижевности. Књ. 2 / [одговорни уредник Маја Анђелковић]. – Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2010. – Стр. 75–81.

РИХТЕР, Ангела

243. Како савладати стварност? : један поглед на књижевни поступак Светислава Басаре / Angela Richter. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Литература. – [Резиме] ; Zusammenfassung. U: Научни састанак слависта у Вукове дане. – Год. 36, књ. 2 (2007), стр. 549–556.

РОГАЧ, Маја

244. Историја, псеудологија, фама : студија о прози Светислава Басаре / Маја Рогач. –

- Београд : Службени гласник, 2010. – 334 стр. ; 20 см. – (Библиотека Књижевне науке, уметност и култура. Колекција Нова традиција) Тираж 500. – Белешка о писцу: стр. 331. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary. – Библиографија: стр. 315–330.
245. Латински цитати у романима Светислава Басаре / Маја Рогач. – Напомене и библиографске референце уз текст. У: Кораци. – Год. 42, св. 9–10 (2008), стр. 135–150.
246. Манично-параноична историја књижевности као вид вредновања / Маја Рогач. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Summary. У: Свеске. – Год. 18, бр. 84 (јун 2007), стр. 87–93.
247. Проблематизовање књижевне историје као наративна стратегија у прозним текстовима Светислава Басаре : докторска дисертација* / Маја Рогач. – [Нови Сад : М. Рогач, 2009]. – 240 стр. ; 30 см
Библиографија: стр. 234–240. – Апстракт ; Summary. – Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет.
- СРЕБРО, Миљивој
248. Разарање „писа романа” / Миљивој Сребро. – Приказ: Кинеско писмо. У: Летопис Матице српске. – Год. 161, књ. 435, св. 6 (јун 1985), стр. 991–994.
249. Истина и лаж кривотворења / Миљивој Сребро. – Приказ: Феномени. У: НИИ. – Год. 38, бр. 2054 (13. мај 1990), стр. 48–49.

СТАНОЈЕВИЋ, Добривоје

250. Postidilična slikovnica Svetislava Basare / Dobrivoje Stanojević. – Prikaz: Napuklo ogledalo. U: Polja. – God. 34, br. 352 (jun 1988), str. 280.
251. Svetislav Basara: „Peking by Night” / Dobrivoje Stanojević. – Prikaz. U: Polja. – God. 32, br. 326 (april 1986), str. 206.

СТАШЕВИЋ, Миленко

252. Како прочитати историју слепила / Миленко Сташевић. – О роману Света маст. U: Овдје. – Год. 31, бр. 364–366 (април–јун 1999), стр. 127.
253. Недостижна тачка Г. / Миленко Сташевић. – Приказ: Looney Tunes. U: Књижевне новине. – Год. 49, бр. 959 (1. 10. 1997), стр. 13.

СТОЈАНОВИЋ, Слађана

254. Драгиша Васић: Црвене магле, Растко Петровић: Са силама немерљивим, Владан Десница: Зимско љетовање, Данило Киш: Мансарда, Мирослав Јосић Вишњић: Чешка школа, Светислав Басара: Напукло огледало / Слађана Стојановић. – Приказ. U: Књижевна реч. – Год. 23, бр. 454–455 (10–25. фебруар 1995), стр. VII.

ТАСИЋ, Драган

255. Два романа: Басара и Данојлић / Драган Тасић. – О романима *Looney Tunes* и *Ослободиоци и издајници* Милована Данојлића. – Белешка о аутору. U: Наше стварање. – Год. 45, бр. 1–2 (1998), стр. 156–159.

256. Памфлет и Басарина постмодерна / Драган Тасић. – Приказ: Вучји брлог ; На Граловом трагу.

У: Наше стварање. – Год. 46, бр. 1–2 (1999), стр. 160–163.

257. Светислав Басара: Фама о бициклистима / Драган Тасић. – Приказ. – Напомене уз текст.

У: Градина. – Год. 27, бр. 9 (септембар 1990), стр. 82–85.

ТАТАРЕНКО, Ала

258. Роман као држава, држава као роман: прилог проучавању књижевне политике српског постмодернизма / Ала Татаренко. – Напомене уз текст. – Библиографија. – Summary.

У: Српски језик, књижевност, уметност. Књ. 2, Књижевност, друштво, политика / [одговорни уредник Драган Бошковић]. – Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет : Скупштина града, 2008. – Стр. 19–32.

ТЕОДОРОВИЋ, Јасмина

259. Геометрија и идеологија дискурзивног простора: *Дрво историје* Светислава Басаре / Јасмина А. Теодоровић. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Литература. – [Резиме] ; Summary.

У: Друштвене кризе и (српска) књижевност и култура / уредници Драган Бошковић, Маја Анђелковић. – Крагујевац : Филолошко-уметнички факултет, 2011. – Стр. 139–148.

ЋИРИЋ, Саша

260. Fragmenti о razumevanju (nove) proze Svetislava Basare / Saša Ćirić. – Prikaz: Dnevnik Marte Koen.

U: Užici hermeneutike : kolumne, članci, eseji / Saša Ćirić. – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, 2009. – Str. 250–252.

ХАМОВИЋ, Драган

261. Басарино „оптужујем” / Драган Хамовић. – Приказ: Вучји брлог.
У: Повеља. – Год. 29, бр. 3 (1999), стр. 120–123.

ЦВИЈАНОВИЋ, Жељко

262. Četiri romana: utopiја na pragu devedesetih / Željko Cvijanović. – Приказ: Fama o biciklistima ; Bora Ćosić, Doktor Krleža ; Borislav Pečić, Atlantida ; Dubravka Ugrešić, Forsiranje romana reke.
U: Život. – God. 77, knj. 39, br. 1–2 (januar–februar 1990), str. 182–187.

ЦВЈЕТИНОВИЋ, Драгић

263. Светислав Басара: „Успон и пад Паркинсонове болести” / Драгић Цвјетиновић. – Напомене и библиографске референце уз текст.
У: Браничево. – Год. 53, бр. 1–2 (јануар–јун 2007), стр. 73–76.

ЧАКАРЕВИЋ, Марјан

264. Duži pregled raspadanja / Marjan Čakarević. – Приказ: Drvo istorije i drugi eseji ; Fundamentalizam debiliteta.
U: Polja. – God. 54, br. 458 (jul–avgust 2009), str. 178–180.
265. Istorija Srbije u dva i po poglavlja / Marjan Čakarević. – Приказ: Početak bune protiv dahija.
U: Polja. – God. 55, br. 466 (novembar–decembar 2010), str. 178–180.

266. Улога Сигмунда Фројда у распаду Југославије / Марјан Чакаревић. – Приказ: Мајмунописаније ; Дневник Марте Коен. У: Београдски књижевни часопис. – Год. 5, бр. 14 (пролеће 2009), стр. 215–220.

ЏАМБАРСКИ, Емилија

267. Поигравање као уточиште : покушај поређења: Растко Петровић и Светислав Басара / Емилија Џамбарски. – Напомене уз текст. У: Летопис Матице српске. – Год. 182, књ. 477, св. 1–2 (јануар–фебруар 2006), стр. 98–125.

ШАПОЊА, Ненад

268. *Basarine metafичке пројекције* / Nenad Šaponja. – Приказ: *Fama o biciklistima ; Fenomeni ; Na Gralovom tragu.* – Napomene uz tekst. У: *Polja.* – Год. 37, br. 385 (mart 1991), str. 141–142.

269. Истраживање ништавности објективног / Ненад Шапоња. У: *Бедекер сумње : 13 савремених прозних писаца / Ненад Шапоња.* – Београд : Просвета, 1997. – Стр. 25–35.

270. Истраживање ништавности објективног / Ненад Шапоња. – Приказ: *На Граловом трагу.* У: *Дневник.* – Год. 50, бр. 16027 (11. јун 1991), стр. 13.

271. Књижевни мемоари и метафизички инциденти / Ненад Шапоња. – Приказ: *Looney Tunes.* У: *Аутобиографија читања : критике и есеји / Ненад Шапоња.* – Београд : Просвета, 1999. – Стр. 105–108.

272. Пактови против реалности / Ненад Шапоња. – Приказ: Џон Б. Малкович.
У: Политика. – Год. 98, бр. 31585 (6. октобар 2001), стр. V.

ШУКАЛО, Младен

273. Палимпсест С. Басаре по Радоју Домановићу / Младен Шукало. – Резюме.
У: Књижевно дело Радоја Домановића – ново читање / [уредио Мирољуб Стојановић]. – Ниш : Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета : Студијска група за српски језик и књижевност Филозофског факултета, 1999. – Стр. 145–155.

**О КРИТИЦИ
ДАНАС**

**Поводом књиге
Скерлићев критички дух
Мирослава Егерића**

СКЕРЛИЋЕВ КРИТИЧКИ ДУХ

Одмах после Скерлићеве смрти, у мају 1914, Богдан Поповић је написао ојлед „Јован Скерлић као књижевни критичар“ у којем је на првим страницама била и реченица: „Скерлић је био рођени критичар“.

Та реченица, срезана у некој мери айодиктично, изишла пог пером пословично ојрезној, умереној Богдана Поповића, била је још појачана на самом крају ојледа, речима: *да је са несћанком Јована Скерлића срјска књижевност изјубила критичара „од којега никад значајнијега нисмо изјубили, и од кога, све у свему узввши, никада значајнијега нећемо имаћи.“*

Тако одсечен суд вредности очигледно није диктирало само изузетно поштовање које је Скерлић имао према свом професору Поповићу, уз све битне разлике које су их делиле, него једна врста чистог и непристрасног увида, честитог односа према свету књижевних вредности које је Богдан Поповић неговао и преносио на своје ученике. Наиме, кад су протекле деценије од Скерлићеве смрти, стишали се болови у онима који су знали каква је величина са њим отишла у легенду, видело се да је Богдан Поповић био потпуно у праву.

Било је, истини за вољу, и оних који су нагрнули да угасе сјај Скерлићевог имена, да му пронађу грешке и где их је правио и где није (Војислав Илић Млађи, Душан Николајевић, Велибор Глигорић...) али, као каква нерушава тврђава, стајало је Скерлићево дело опомињући да „утакмица није завршена“ и да свако има могућност да својим делом пође у корак са њим или да се наднесе изнад њега. Та једноставна чињеница подсецала је крила злурадим и недаровитим а снажила оне који су знали да у стварима те врсте једино *одлучује оно што је живо у нечијем делу*. Никако удруживање зависти и суревњивости.

Дакле, питање је у чему је тајна Скерлићеве живости и у нашем времену, упркос наносима оштрих оспоравања и покушаја радикалне ревизије његовог значаја у српској књижевности?

Критика у општем значењу може се дефинисати као *живи дијалог са стварношћу* – и са – што се књижевне критике тиче – *са стварношћу књижевних дела*, дакле једне паралелне стварности, паралелног живота који дела уносе у стварни живот. Тај дијалог није сведен, ни ограничен само на опис стварности; он садржи и субјективне представе које живи људи уносе у ту стварност, у складу са својим идејама о неком другом и друкчијем бићу и облику те стварности. Отуда критика значи у животном процесу и неку врсту драматичног односа: *оно што постоји оцире се увек оном што долази, што настоји да обисти, измени, моделује на нов начин животињи процес*. Критика ради – за промене.

Несумњив значај у том процесу промене има књижевност сумом дела која се уливају у животни ток. С обзиром на то да књижевна дела делују појачано на *целовитости човековој доживљаја* – сликама, ритмом, живом евокацијом протеклог и садашњег времена, или маштовитим предвиђањем новог – критика добија изузетну улогу; *рефлексивно открића* о сложеном кретању стварности и идеја о њој, идеала људи и могућности њиховог остварења. Најбољи међу оним који стварају таква знања о књижевности као подстицај тој снази живота, бивају својеврсни учитељи стварања људи високог ризика, суочавања са масивном снагом ствари *које се не дају лако промениши*. Критички дух Јована Скерлића био је из реда оних који су – како се данас говори – *прихватили изазове времена*, што је, у ствари, најчешће излагање, веома често, суровим околностима, зловољи једне непросвећене средине, неразвијене солидарности, неразвијеног укуса за високе културне подухвате.

Кад данас човек чита Скерлићев есеј о Божи-дару Кнежевићу, не може да не примети колико је у њему истине о тескобној судбини пробуђених људи у Скерлићево доба; и какво је дозивање бољег живота и бољих времена за живот било у овом критичару за ко-јег се усталила представа да је био противник сваког песимизма и скепсе пред емпиријом!

„Шта се само зове животом у нас! У културним, западним земљама човек троши своју животну енер-гију у производном раду, у корисном такмичењу, у савлађивању природе и у освајању истине, у јавним пословима и у политичким борбама; код нас, хвала буди урођеном источњачком немару и 'интелигентној и родољубивој политици стишавања страсти', убијено је свако интересовање за јавни рад. У накнаду за то, цео наш живот збио се у међусобну мржњу, у лична прогоњења, у мрачну злобу, у вођење туђе бриге. Цела Србија постала је један велики ћепенак, са кога сваки по цео боговетни дан мисли о томе шта му сусед ради, ради чега се са женом свађа и шта има за вечеру. Скандали се дочекују са гладним одушевљењем, људи су добили вољу да пакосте и подмећу не ради неке личне користи, но просто што им то чини лично задовољство: зло ради зла! Простора нема довољно, ваздух је постао редак и загушљив, прохтеви су стра-ховито набујали, амбиције се невероватно разудале, све се озлобило један на другог као никада до сада, и у гурању и гажењу, крхању, изгубио се сваки обзир, свако осећање људског братства.“

Овај подужи навод из есеја о *Мислима* Божи-дара Кнежевића, објављен 1902. године у *Српском књижевном гласнику*, баца посебно светло на појам *Скерлићев кришички дух*. Овако, речито а болно, сли-кање стања у тадашњој Србији, није само израз неза-довољства тескобним животом у периоду апсолутизма последњег Обреновића; то је сложена композиција оних елемената тадашњег „живота“ српског малогра-ђанства који снижавају цену појма човек, који морају

бити уклоњени да би се живело у слободном, озонском простору, у којем се човек поштује због свог рада и способности а не због поданичког менталитета и уживања у неистини и нискости. Они који су касније са чуђењем писали о Скерлићевој моралистичкој природи као да нису читали овај „скоро гојински“ приказ о људима који се међусобно прождиру, о бесмислу „зла ради зла“...

Многи су касније тај „морализам“ изводили из Скерлићеве младалачке фазе припадања социјалистичком покрету. Скерлићево дело, међутим, даје мноштво доказа да су узроци његове носталгије за слободним животом и „ваздухом“ у србијанском друштву, извирали из паметно, радиографски снимљене „средине и момента“. Као сви велики писци, вероватно је Скерлић у наведеним редовима претеривао у опису, али је несумњиво да је у тој силовитој слици „ниских нарави, страсти и афеката“ речено колико су Србији потребни људи као што је мисаони Божидар Кнежевић; Кнежевић усред тога мноштва делује као чужак и један од најређих људи који знају шта значи и трпи човек као „метафизичка животиња“! Другим речима, Скерлић и овде, као у толиким својим огледима и чланцима, верује у могућности освајања, и истине, и слободe за истину, и залаже се за сталну потребу човековог духа да испитује све што је неиспитано, да не заостаје пред препрекама, јер се тако осваја значајно духовно поље у којем човек има своје истинско достојанство. У књизи Божидара Кнежевића – вредно је то посебно нагласити – Скерлић поздравља „лиризам интелекта“, одушевљења духа који „музику света слуша очима“. Местимично Кнежевићева књига има акцентата који опомињу на какву химну мисли. „Што год је задовољно животом оно не мисли, што је год човек незадовољнији животом, што га живот већма притискује, тим он више мисли; што дубље осећа болове од живота, тим дубље мисли. Мишљење је оду-

шка од притиска живота, насиља, неправде, мрака; мишљење је тражење светлости, правде, истине. „Мисао је уздах духа... што дубљи дух то је дубљи уздах“.

Није тешко из ових Кнежевићевих мисли, и Скерлићевих коментара о њима, закључити да су и писац и критичар сагласни у једном:

„За људе извесне врсте само је у мислима простор и ваздух; сва слобода и све достојанство човека налазе се у тим светлим тренуцима интензивног унутрашњег живота.“

Оно што, иоле духовно пробуђен, читалац може да запази у овом снажном сликању унутрашњег живота Божидара Кнежевића јесте једна врста „ласерске“ продорности критичареве мисли. Млаз светла уперен на „предмет“ толико је снажан да вам се чини да су све стране предмета *захваћене изнутра и осветљене тим млазом, да не остаје ни једно зашамњено место*. Што је изузетно важно, филозоф и књижевник Кнежевић је истовремено урођен у београдску средину тога периода, па се и опис његове сахране, опела над његовим мртвим телом у цркви Светог Марка у Београду складно улива у изузетно успео портрет човека који је живео у „далеким, белим хоризонтима мисли“ који се отварају само пред оним који стално и упорно настоје да допру до тих хоризоната. Није случајно да је баш тај есеј Скерлићев ушао, заједно са оним о „Коштани“ Боре Станковића, у антологије српске књижевне критике. То, да овде закључим овај сажет приказ тежишне особине Скерлићевог критичког духа – јесте неспоран доказ да и књижевна критика може да успешно сарађује са ствараоцима непосредне, живе продуктивности, кад на њој осети и властито тле и *подстицај за израз*. У праву је Оскар Вајлд кад пише да „критички дух ствара, а имагинација подржава.“ Критички дух *мери и слика дубинске шекспировске покреће стварности* док имагинација подражава њене појавне облике. Однос који би могао да буде представљен сликом морских таласа који су ношени дубинским струјама мора

али се на површини виде само беличасти набори различитих степена висине и интензитета. Скерлић је по нашем уверењу и увиду, припадао том ретком реду продуктивних, живих писаца, чији је ласер, додуше, каткада озлеђивао нежне „књижевне биљке“ али се није варао о тежишним стварањима онога мора што се зове крепање духа у историји.

МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ: СКЕРЛИЋЕВ КРИТИЧКИ ДУХ

Књижевно дело Мирослава Егерића расејано је по часописима широм наше земље, а згуснуто у 20 књига лирске и мисаоне прозе, критика и есеја, портрета и памфлета (5 књига *Дела и дани*), књижевно-историјских студија и монографија (Меша Селимовић, Добрица Ћосић), Антологија српског песништва.

Међу бројним српским писцима о чијим делима је писао Мирослав Егерић се посебно интересовао за књижевне критичаре – Светислава Вуловића, Љубомира Недића, Богдана Поповића, Борислава Михајловића Михиза, Петра Џаџића. Трагање за критиком која нас вредносно заводи крунисао је књигом *Скерлићев кријички дух*.

Ново сагледавање рада нашег „синонима критике“ неопходна је потреба српске књижевности и културе и, по Егерићу, „дуг динамичним димензијама Скерлићеве личности и дела“. Са становишта перспективизма Егерић повезује Скерлићев рад и доба са наредним кретањима, те препоручује поновно читање знаменитог рада из 1910. године „Србија, њена култура и њена књижевност“ ради стварања културног обрасца, који ће Слободан Јовановић такође поставити 1964. године.

Мирослав Егерић је своју књигу структуисао у осам деоница, почев од легенде о Скерлићу, критике поезије, те паралеле са Матошем и акцентом односа *метод – дух*, галерија писаца и књига, говорнички дар, да би завршио парадоксом Скерлићеве величине и европским вредностима. Устајући у одбрану поезије Егерић је и у одбрани Скерлићеве критике поезије, свакако и разумевања критике песимитичке поезије. Егерић

је нагласио да је Скерлић имао слуха за поезију, али је и прихватио став Бранка Лазаревића да тај слух није био простран.

И Миодраг Ибровац, сарадник Српског књижевног гласника и члан уредништва, у Скерлићу је видео критичара са јако развијеним социјалним осећајем и са великом вером у живот, али му је, уз пијететни однос, упутио замерке због запостављања уметничког агенса у поезији. Али је зато високо уздигао обнову српске родољубиве поезије и нашао ју је у Алекси Шантићу, чија је домовина мали, напаћени човек, у Вељку Петровићу, чија се муза родила на њиви сељака, у Милану Ракићу, чије је родољубље срећно сагледавање прошлости и потребе жртава.

У деоници *Скерлић и Мајшош* истиче Мирослав Егерић да се критика бави релативно рационалним послом а дошао је до изражаја његов кључни поетички став о критици као резултату креативног судара двеју личности, песника и критичара. Критички дух претпоставља изградњу властитих приступа књижевном делу, стога је најбоље да се критичар не приклања једном методу, звали га ми помодним језиком, кључним, интегралним, или иманентним, или језиком старих, догматичким, импресионистичким, социолошким, дескриптивним и тако даље. Усредсређујући се на сложене односе критичког духа и критичког метода, Егерић подвлачи дефиницију критике коју је дао професор Светозар Петровић: *Књижевна критика је креативна активност којој је унутрашњи задатак да обогати наш смисао за књижевност и олакша наш додир са њом изазивајући нас на ујоређивање власитијој искуства с искуством критичара.* Критички дух је пуноћа критичареве људске природе, то је Егерићева формулација, а метод је избор из могућих приступа делу. За Мари Кригера, аутора књиге *Теорија критике*, критичар није цензорски настројена персона, он ће за себе пронаћи неки глас који је у стању да дискутује или се надмеће са гласом писца кога проучава. То је, дабоме, оно Егерићево – судар креативних индивидуалности.

Оцењујући Светозара Марковића у Скерлићевом виђењу и подвлачећи Скерлићев став према Марковићу, утапање поезије у науку, Мирослав Егерић оцењује њихово историјско место и њихово место данас: „Генерације које стварају свој лик и према духовним ликовима прошлости, у Марковићу и Скерлићу имају узорне негације онога што обара полет идеализма, што истиче древну, убиствену девизу: да је свет непроменљив, судбина сурова и непрозирна, а дух немоћан... Бити у хоризонту Европе за њих је значило: бити јој раван творачким радом, слободом, истином, културом, борбом за богатог развијеног човека.“

Поезија Владислава Петковића Диса је превреднована, афирмисана и антологијама и историјама, али *случај Дис* и *случај Скерлић – Дис* се наставља и укључује и данас, пише Егерић, као драма поезије и судара са критичком схемом која верује у то да је тумач историјског логоса. Дисова се поезија, децидан је Егерић, одликује магијом ритмичког багатства, импулсивним протоком слика, и то је, уз захтев за историјске дужности, учинило да се Скерлићев енергичан дух није снашао.

У завршном делу своје есејистичке студије Мирослав Егерић размишља о томе шта чини основа Скерлићеве величине, па ће, најпре, узети Беконову мисао као мото есеја о Нушићу: „Признаће и они који се тога не држе да честито пословање чини част људској природи“. И даље: „Скерлићев критички дух, сав од прецизних описа домаћих вредности, али и опажања домаћих мана и невредности, учинио је да му се верује и онда када је обарао и рушио као и када је уздизао и стварао постоља за стварање величина достојних трајања“.

У есеју „Парадокс Скерлићеве величине“ Егерић је истакао неколико основа. У првом реду правумност, односно осетљива памет која види историјски процес, не опрашта нерад и предвиђа развојни процес света. Друго битно својство је стремљење ка ствара-

лачком акту као испуњењу. Егерић је извукао неколико изванредних, антологијских критика Јована Скерлића, пре свих оне о Божидару Кнежевићу, о *Кошћани* Боре Станковића, о Петру Кочићу и о критици песама Милутина Бојића из 1914. године. Треће битно својство је сугестивност Скерлићевог стила, у чему се Егерић слаже са оценом Миодрага Ибровца: *Скерлић није крајковид истраживач и анализатор, човек од маште и поетика он је писао поило и убедљиво. Његова сочна и живојна проза, реторска у добром смислу речи, јуна је поетских акцената и даје његовом делу извесан жар убеђења и пламеној надахнућа.*

Када завршавамо читање есејистичке студије *Скерлићев критички дух* и даље нас прати завршна вредносна и заводљива оцена Мирослава Егерића – са Скерлићем је књижевна критика обзнањена као стваралачка компонента књижевности и тек са Скерлићевом појавом критика постаје плодотворни чинилац књижевне свести у Србији.

МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ – КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАР ОД СТАВА И ГЛАСА

Књига *Скерлићев кријички дух* појављује се у педесетој години од објављивљања прве књиге Мирослава Егерића. Године 1963. изашли су, наиме, Егерићеви *Портрети и џамфлеји* и тај наслов у многоме је обележио природу и стремљења књижевне критике ка квом ће се бавити Мирослав Егерић.

То, наравно, не значи да се ове 2012. године навршава пола века од првог објављеног рада Мирослава Егерића – у овом смислу он је знатно дуговекији аутор, погледајте само његову библиографију. Пре десет година, 2003, штампан је у Новом Саду „зборник у почаст Мирославу Егерићу“ *Из књижевности* – књига у којој се из пера углавном проверених познавалаца осветљава рад, преиспитује деловање Егерића књижевног критичара, Егерића есејисте, Егерића антологичара, Егерића универзитетског професора, Егерића моралисте и друштвеноангажованог интелектуалца, па и на Егерића прозног писца особене лирско-философске надарености (*Молишва на Чејру*, из 1967, и *Извор*, из 1980, сведоче о тој надарености на најбољи могући начин).

У излагању што следи, осврнућу се само на рад Мирослава Егерића књижевног критичара, есејисте, полемичара, антологичара. Намера ми је да пружим преглед првенствено његовог опуса, а уз дела – и *идеје* које су га било надањивале, било и њему будиле дух оспоравања, кретале га ка критици друштва и културе.

Ако бисмо хтели систематично да прикажемо оно што је критичарско дело Мирослава Егерића, најкорисније ће бити да то учинимо тако што ћемо њего-

ве књиге разврстати у кругове својствене, с једне стране, критичко-аналитичким жанровима које је неговао, а с друге – тематско-идејној усмерености његове литеарне и научне мисли.

Егерић је, ако сам добро пребројао, досад објавио двадесет и једну књигу есејистичко-критичке прозе. У овај број, при томе, не урачунавам – мада се никако не сме заобићи – *Животи и књижевности*, књигу разговора са Мирославом Егерићем које је на Другом програму Радио Београда својевремено водио Милош Јевтић (књига је штампана 2007. године).

Управо са том књигом ћу почети. У једном тренутку, сасвим у егерићевском духу (који на упечатљив начин осликава природу Мирослава Егерића и као тумача књижевности и као човека), Егерић – у одговору на једно од иначе бројних Јевтићевих питања – каже и ово: „Моје лозинке су смелост без бруталности, слобода са културом, знање без доцирања, љубав без задобијања.“ Ево мисли, ево слике, ево генералног исказа-лозинке који, по мом суду, тачно исцртава научни, морално-духовни и књижевни профил Мирослава Егерића од раних шездесетих година двадесетог века до данас.

Књига *Скерлићев криптички дух* на други начин, у друкчијем кључу потврђује истинитост и етичко достојанство поменутога аутобиографског самоисказа: она, заправо, у свему обухвата целокупност назначеног периода.

Ствари овако стоје: први рад у књизи *Скерлићев криптички дух* – „Легенда о Скерлићу“ – написан је 1963, док завршни – „Скерлић и европске вредности“ – носи, мислим, као свој датум, 2006. годину. Књига, међутим, у коју је уврштен овај рад о Скерлићу и Европи, појавила се 2011. године. Једначина је, дакле, проста: *Скерлићев криптички дух* је књига која у извесноме темељном смислу прати и поставља међаше Егерићевог критичкога духа на његовом како аналитичко-књижевном, тако и егзистенцијално-духовном путу.

Заправо, биће најупутније посматрати кретање о којем је реч из „извикане“ мета­критичке пер­спек­ти­ве. Критика о критици јесте, у ствари, опредељење са којим је Мирослав Егерић – правдајући појављивање *Поршретиа* и *џамфлетиа*, прве своје књиге – и ушао у српски литерарни свет. Од тога избора он више неће одустати. Та воља за разматрањем, критичким вредновањем и афирмисањем идеја и дела припадних различитим областима науке о књижевности до овога се часа није угасила.

Погледамо ли структуру прве Егерићеве критичко-­литерарне књиге одмах ће нам пасти у очи ова, говорим с данашње тачке, *џрајна* карактеристика пута којим се он кретао. Ево у чему се поменута особеност огледа. *Поршретиа* и *џамфлетиа* имају одељак „Критика књижевне историје“ – то је прва целина у књизи; следе текстови под заједничким насловом „Критика критике“, а иза тога је скуп приказа актуалних књижевно­метничких дела назван „Критика инспирације“. У првој целини Мирослав Егерић просто прегледава оно што је књижевно наслеђе с којим се сусреће и од којег треба даље поћи; у „Критици критике“ то је поглед на онда савремено стање у српској књижевној критици, поглед на збивања у самој рефлексiji, самој мисли, самој рецепцији књижевности; на крају, у „Критици инспирације“ маркирао је онај најјачи ток свога рада, а то је праћење њему савремене књижевности, пре свега песничке продукције, мало мање прозне, најмање драмске. Поред *Поршретиа* и *џамфлетиа*, у овај круг Егерићевих дела улазе још: *Људи, књије, дајшуми*, из 1971, онда *Гласови и ђушања*, из 1983, па *Гласови, вредности*, из 1995. Ту бих прибројао и *Срећну руку* (прво издање 1979, треће 2004), књигу која је по многим одликама посебна, чак јединствена у српској аналитичкој прак­тици: остварена је као многочлано упоредно посматрање великих критичких интерпретација великих песничких и прозних остварења или читавих опуса

и која као таква осветљава кардиналне линије српске мисли о српској књижевности. Најзад, истој групи можемо додати и 2010. објављену књигу о шеснаест савремених српских сатиричара – *Домановићево њлеме*, у којој аутор потврђује своју стару љубав за оно што се простире колико у сатиричној прози, толико у поезији, затим и у афоризму.

Други круг карактеришу књиге Мирослава Егерића академског критичара, јер, поред свега, он и то јесте. Овде мислим на пет његових књига под истим јединственим насловом: *Дела и дани*. Прва је објављена 1974, најновија 2002. године. У њима Егерић корача пољем које је зацртано управо од Јована Скерлића. Скерлић је тај који почиње са серијом књига под једним насловом; у његовом случају то су *Писци и књиће*, шест свезака за живота, и још три после Првог светског рата. Али није Скерлић једини; за њим су се повели Павле Поповић (три тома *Огледа о књижевности*), Бранко Лазаревић (*Из књижевности*, 1–3); угледајући се на учитеље, Милан Богдановић оставиће пет томова *Старих и нових*, Ели Финци четири књиге с називом *Више и мање од живоша...* Дакле, Егерић и у овом виду наставља традицију академске критике – у којој се, осим што претреса питања теорије критике и теорије литературе, највише, сада као тумач у интерпретативном смислу, бави српском уметничком књижевношћу. Док актуелну продукцију прати у књигама из првог круга, овде се непрестано креће између онога шта је књижевно-научна традиција код нас и онога шта су значајна дела и какве критичке потхвате захтевају.

Постоји и трећи круг. То су она дела Мирослава Егерића која иду према књижевној монографији. Заправо, Егерић има само једну литерарну монографију у правом смислу те речи; то је његова дисертација о Ђорђу Јовановићу као критичару – *Речи у времену* (1974). Ипак, ауторових монографских настојања нису лишене ни његове књиге о Ђосићу и Селимовићу. Ако,

примера ради, узmete књигу *Дух и чин* (2000), посвећену најбољим романима Меше Селимовића – *Дервишу и смрћи* у већој, *Тврђави* у мањој мери – ви ћете у њој лако препознати извесне линије што иду на то да монографски представе оно најбитније, највредније и, ако хоћете, морално узвишено у делу и раду Меше Селимовића као писца.

Но, мимо свега, Егерић заправо има два писца који су му – смем ли тако да се изразим – *аушенишци* идоли, једног у књижевности и једног у критици. У критици, то је несумњиво Јован Скерлић, а када је у питању наша актуелна, жива књижевност – то је Добрица Ћосић. О Скерлићу је већ било речи, остаје ми да нешто кажем и о Егерићевом трајном занимању за Ћосића. Чини ми се да нема Ћосићевог дела о којем Егерић није писао. Године 2001. сачинио је оштар избор текстова и објавио га под насловом *Време и роман: књигу започиње радом о роману Далеко је сунце*, онда долази оглед о *Коренима*, па студија о *Деобама*, потом следе расправа о тетралогiji *Време смрћи*, есеј о трилогији *Време зла*, да би, у преиспитивању Ћосићевог романескног опуса, стигао до *Времена власћи*. Књигу завршава двама текстовима шире, историјско-теоријске и морално-духовне провенијенције: у једном се бави проблемом поетике истине каква се обликовала у Ћосићевој забрањиваној књизи *Моћ и сирејње*; у другом расправља о човеку и историји у Ћосићевом стваралаштву у целини.

Ваља, свакако, поменути и антологичарски рад Егерићев. Уз друго, антологије су увек вредновање и превредновање традиције, нарочито ако су националне. Колико мисле и поступају као критичари, антологичари не мање раде и послове историчара литературе. Интересантна је Егерићева појава и на овом пољу. Он је први код Срба објавио једну антологију сатиричних текстова, *Антологију савремене српске сатири* (до-

живела је досад три издања, прво је из 1970. године). Друга антологија појавила се недавно; то је тротомна *Антологија српског њесништва XIX и XX века*: деветнаести век један том, два тома двадесето столеће – што је, заправо, на неки начин, заокруживање оног битног што чини књижевна, књижевно- критичка интересовања Мирослава Егерића – на једној страни поезија, на другој страни сатира, и улазећи у то да направи антологије и покаже шта је његова критичарска визија онага најважнијег, најбитнијег, највреднијег у српском песничству XIX и XX века.

Нећу, коначно, пренебрегнути ни Мирослава Егерића који је актуелни делатник у времену и земљи у којима живи и ствара. Јер Егерић је имао драматичних момената у својој људској, својој књижевно-критичкој и својој универзитетској каријери. Ти моменти стално на граници идеолошке егзекуције збивали су се некако упоредо и против свих једноумних бура што су током друге половине двадесетог века пресудно одређивале правце и достојанство српског књижевнога и културног живота. Потражите Егерићеве књиге *Писма њородичним људима* (1986) и *Србија и ѡамћење* (1996) и у њима ћете открити колико је Мирослав Егерић дете свога родног краја – одрешитог, бунтовног, јуначког.

Ако би сада требало заокружити све то што чини опус Мирослава Егерића, треба рећи да је тај опус од почетка био динамичан, критички настројен, полемичарски надахнут, да је баш полемика била онај живи састојак сваког његовог критичарског текста, свих његових дела – у којима је он непоштедно проверавао и калио колико себе, толико – и још више – оно што је дух или развојни корак српске књижевности, коју је пратио и осветљавао једнако је подвргавајући мерилима националне духовнолитерарне прошлости и савремености, у методолошком и сваком другом погледу.

У своје послу Егерић, разуме се, није био сам. Можемо, штавише, говорити о општем фронту. Кога све има он уза себе у српској књижевној критици – које савременике, сапутнике, литерарне исписнике? Ја ћу поменути имена на која се и сам Егерић, у бројним приликама, позива или упућује на њих и на њихов рад. При том се мора рећи да мој поглед не би указао на најбитније ствари о Мирославу Егерићу уколико се не осврнем на књижевно-историјске, на социо-историјске и на идеолошко-историјске тренутке и стања који су се по извесној вишој неминовности уписали у живот и рад Мирослава Егерића. У једну реч, било је то време диктата одозго, комитетско-партијскога пројектовања културе, образовања, сваког облика мисаонога и уметничког стварања.

Треба, зато, навести најпре оне који су колико-толико, па све више и срећније, усмеравали у то тешко време и критику и књижевност код Срба. Мислим на педесете и почетак шездесетих година минулог века. То су првенствено Зоран Мишић и Борислав Михајловић Михиз. Затим, ту су они који ће се већ крајем педесетих година афирмисали уводећи нов тон, нов приступ, нове погледе на књижевност, који „омекшавали“ па „кидали“ попуцале ланце такозваног социјалистичког реализма, такозваног социјалистичког естетизма. Ту су, дакле, људи који упоредо раде на факултетима, у најважнијим нашим часописима, у издавачким кућама: Петар Цацић, Зоран Гавриловић, Драган М. Јеремич, Зоран Глушчевић, Никола Милошевић, Света Лукић, Предраг Палавестра, па Драгиша Витошевић, Николај Тимченко, Петар Милосављевић, онда Љубиша Јеремич, Славко Гордић, Предраг Протић, Павле Зорић... Радити у једном таквом кругу људи, од којих сваки има свој пут, своја интересовања, изворе своје критичке инспирације... – на неки начин било је захвално.

Мирослав Егерић стасавао је, растао, изградио и потврдио своју критичарску и општекњижевну индивидуалност, и с разлозима које није могуће оспорити стекао високи углед позваног и признатог књижевног критичара и писца!

СКЕРЛИЋЕВ КЊИЖЕВНОКРИТИЧКИ ОБРАЗАЦ

Сваке пажње вредно дело Мирослава Егерића *Скерлићев критички дух* (Нови Сад, 2011) инспиративан је повод да се промишља и говори, макар и пригодно, о књижевној критици данас, ослањајући се на ова два поуздана предлошка; на Егерићеву књигу и на бар летимичан увид у Скерлићеву горостасну књижевнокритичку грађевину. Јер, постављати себи веће циљеве и амбиције, на овом месту и у ограниченом времену, представљало би узалудан посао.

Иако су текстови настајали у периоду од близу пола века (1963-2010), Егерићева књига је тако складно и функционално компонована да оставља утисак као да је написана у знатно краћем времену, исписана готово у једном даху. Одише лепим језиком и стилем, попут многих Скерлићевих критика.

У нешто дужем уводнику, под насловом „Легенда о Скерлићу“, Егерић маркира основне критичке особености, креативни и људски профил великог претходника, подвлачи одредницу *лејенда* и објашњава како је она настајала. А у њеној градњи, вели он, суделовали су апсолутно сви: „Скерлић, скерлићевци и постскерлићевци, људи са даром и без дара, историјски заслужне личности и анонимна редакцијска мувала, писци и критичари, политичари од заната и стварне спреме и кратковиди шпекуланти на ситно, научници чија дела чине основе наше културе и невидљиви кулучари, гладијатори акрибије“. Исказивали су своје дивљење или отпор „пред том зградом критике“, а све је то ишло „само у прилог легенди“, наставља Егерић; *сиоменику*, који је „давао своју светлост стварном лику“, те да и прерана Скерлићева смрт „суделује на градњи постоља националног корифеја“.

Узалудно је у овом времену, па и у временима од Скерлића до наших дана, трагати за појединцем под таквим ореолом. Његов ученик Бранко Лазаревић упоредиће га са великим катедралама, увести га у вечни храм „учитеља, проповедника, донекле пророка“. Предраг Палавестра развија тезу и тумачи како се обликовао снажан *миш* о Скерлићу („Критичка традиција Јована Скерлића“); кроз свестрану *књижевну, културну и националну мисију, а коначно обликовао после његове преране смрти, са 37 година, кад је већ обавио, чудесно, крупне и све важније послове. А све је то на одређен начин, наставља Палавестра, „допринело јачању иначе снажног мита о Скерлићу као човеку који је преко књижевности постигао друштвени углед и утицај какав се, после њега, није могао ни замислити, некмоли поновити“*. Дакле, Егерић говори о *лејенди*, а Палавестра о *мишу*, званом Јован Скерлић.

Вратимо се поново Егерићевој књизи *Скерлићев криптички дух*, пре свега њеном уводном делу „Легенда о Скерлићу“, у коме је изнео своје критичке поставке, и на уверљив и елоквентан начин их појаснио и приближио читаоцу. Скерлић је волео „*кретање социјалне мисли у шаласима историје*“, истиче Егерић, „видовит за *једну* скалу вредности и за *једну* раван виђења“.

Издавајмо само неке суштинске Егерићеве судове у тезама: био је „*силно цензурисане воље* у његовим критикама“; „*био и остао са ове стране*, ратовао је против спиритуалних белина и апстракција“, „*био геније синтезе, заповедник најокорније армије чињеница у нашој књижевности*“; „*сваки податак живи особеном динамиком целине*“, „*његови судови о писцима и слике писаца редовно су преувеличани форматом преданости њима као појавама, али ретко кад су у основи нетачни*“; „*осећао гипкост и плодност речи, знао за руднике могућих значења у речима, за сабијене енергије у језику*“, „*осећао да је тајна да се буде писац у избору и распореду речи*“, „*многе се његове*

критике чине као спонтани додири речи“; у њему је „живела једна огромна количина *шаленџа који ствара целине*“; „није волео тамније, далекосежније понорнице стваралачког бића“. И, коначно, поента овог уводног Егерићевог текста: „Јер Скерлић је, чак и величином недостатака, припадао *раси* великих критичара, оних чије су погрешке израз велике борбе са неизвесностима историјског и стваралачког процеса“. И да додамо: у цитираним тезама из уводника, па и у целој књизи, има подоста речи, синтагми и полуреченица писаних курзивом, како су и у овоме тексту пренесене, којима је аутор хтео да означи специфичне сегменте Скерлићевог критичког духа.

Ове тезе разрађује и потанко образлаже Егерић у осталим поглављима књиге, исказујући луцидне критичке мисли, понекад, скерлићевски, такође у таласима.

Јован Скерлић је по многим својим особинама био феномен. Докторирао је са 24 године из француске књижевности у Лозани, 1901, а пре тога, још од гимназијских дана, уз предано политичко ангажовање, обављао је многе књижевне послове, био запажен као страсни књижевни критичар и зналац. А тек шта је све урадио на књижевном пољу, у културној и политичкој сфери за преосталих му година живота, у чему је без премца. Поред своје универзитетске каријере, преданог рада у чувеном *Српском књижевном гласнику*, прво као члан редакције, а потом и као главни уредник, и многих јавних послова, написао је више целовитих и незаобилазних књига, крунисаних *Историјом нове српске књижевности*, у којима је обухватио читаве епохе. По његову имењаку Јовану Деретићу, који је написао свеобухватну историју српске књижевности, Скерлић у својој „краткотрајној књижевној каријери развио је активност чије су захукталост и плодност без премца у српској књижевности“.

Поред неких од већ набројаних великих послова, Јован Скерлић, још од младалачких дана па до своје академске, научне и књижевне зрелости, написао је велики број разнородних текстова, од наизглед обичних бележака, политичких чланака и фељтона, књижевних осврта и приказа до дужих, сериознијих огледа и студија, о појединим писцима, књигама и књижевним родовима, појавама и токовима, које је објављивао у *Гласнику* и другде. Они показују невероватну ширину Скерлићевих интересовања, изузетну енергију и потребу за готово свакодневним реаговањима.

Немогуће је наћи, не само у овоме времену него и у нас уопште, да се књижевни историчар и критичар таквог формата, угледни универзитетски професор и главни уредник водећег часописа, бави толиким, чак би се могло условно рећи, „споредним пословима“. Радије се повлаче у мирнији академски заклон, не излажући се, као Скерлић, ветрометини свакодневнице, погодне за ударе са разних страна, каквих је у овом случају било на претек.

Такве разнородне текстове, претходно објављене у периодици, распоређене у шест књига, публикује под заједничким насловом *Писци и књиге* (1907-1913). У томе обиљу налазе се и неки од кључних текстова, за разумевање Скерлићевих књижевнотеоријских погледа, стила и метода, али и мноштво других, дужих и краћих прилога, који предочавају широко поље и друге вишесмерне бразде које је разорао. Имајући управо ове књиге у виду и њихове разнородне садржаје, сарајевски универзитетски професор и суптилни аналитичар Митхат Бегич, као и Скерлић француски ђак, који је на Сорбони, на француском, докторирао на теми о Јовану Скерлићу, истиче да је он „први српски критичар који се, уз књижевну хронику коју је подигао на умјетничку висину, почео бавити историјским и биографским есејем и обрадом критичких портрета српских писаца“. Написао је портрете и есеје у којима је

обухватио писце и дела у периоду од преко два столећа и својом живом речју и утицајем „допринео обнови и расцвету савремене српске књижевности“, истиче Бегећ, а као критичар „створио код Срба модерну књижевну хронику“.

Довољно је само остварити површан увид у издавачку серију *Писци и књије*, да би читалац, а посебно савремени, прилично стерилни књижевни критичар, остао збуњен и зачуђен пред тим невероватним мноштвом. У предговору комплетном издању ових књига (Београд, 1964), Зоран Гавриловић примећује како је Скерлић постао „буквално водич и ослонац литературе која доживљава период свог сјајног расцветавња“, како „у својем дневном критичарском послу“ препознаје тренутке „за праве, озбиљне дијалоге с књижевношћу“, „како у овим Скерлићевим текстовима куца живо и топло срце једне књижевне епохе која је постала саставни и неразлучиви део нашег тренутка и наше савремене књижевности“.

Веома је обиман регистар дела, писаца, тема и појава о којима Скерлић у овим књигама пише; делује готово дневно, а мисли на дугорочно, наизглед уситњеним корацима, али у смеру великих синтеза. Најчешће то чини напоре, разабера и разврстава, сумира, процењује и систематизује; кад пише о појединачном, књизи, писцу или неком другом културном и друштвеном феномену, готово увек има у виду целину. Са неисцрпном снагом, заносом и страшћу разгрће свакодневну каљугу учмалог српског друштва, које је тек раскидало дуговековне окове и приближавало се европским узорима. То чини преко објављених чланака и књига, као и у јавним говорима, у предавањима и беседама.

Који су садржаји у поменутиим Скерлићевим књигама, навешћемо само таксативно и прилично несистематично. Рецимо, у првој књизи пише исцрпније о Србији, њеној култури и књижевности, прави периодизацију, а говори и о другим југословенским књижев-

ностима, посебно хрватској, о чему ће писати и у другим књигама. Доноси више текстова поводом сто-годишњице смрти Доситеја Обрадовића, а у овој и другим књигама осврће се на значајне годишњице и других писаца. Али, не пише само пригодно већ прави њихове исцрпније биографске и целовите књижевне портрете. Тако налазимо портрете Јована Стерије Поповића, Јована Јовановића Змаја и других.

Објављује више написа, које сам дефинише као *књижевне студије*, у којима се нарочито бави српским реалистима, али и другим писцима. Како лепо извучи оно што је битно, за неког писца или књигу! „Змај и поезија за све живе нараштаје два су истоветна појма“, записује у „Змајеву споменицу“. Књижевну студију о Глишићу, поентира овим речима: „Једна књижевност може да има писаца који су на већим висинама и пролазе кроз живот са више праске, али њен темељ, њену солидност, чине ови здрави, тихи и радни људи, од које је врсте Милован Ђ. Глишић“. Или, текст о Матавуљу почиње следећом реченицом: „Симо Матавуљ је сав свој лепо глас књижевни стекао као песник Далмације“. У другој, аналитичкој књижевној студији, критички снажно интонираној, можемо прочитати: „У развоју српске поезије име Војислава Ј. Илића значи један важан датум, целу једну малу револуцију“. „Чак и за нашу земљу, где се тако брзо живи, Светолик Ранковић је врло брзо живео“, каже за овог прозаисту, који је живео само тридесет пет година, а није ни слутио да и њега чека кратковека и слична судбина.

О Велимиру Рајићу пише: „Рајић је све друго само не песнички дилетант, и његова поезија није мода и спорт, шала и убијање времена, но најискренија и најболнија, местимично најдирљивија душевна исповест“. По Скерлићу, Милутин Бојић се издваја из гомиле младих који певају, држи прво место, али „не зато што његове песме имају релативну вредност према песничким натезањима и симулацијама стихотвораца његова нараштаја, но зато што вреде саме собом, независно од свих других обзира“. И тако,

оваква навођења одвела би нас у недоглед, било да пише о онима чији књижевни учинак високо вреднује или онима које сече у корену, као Пандуровића, Диса и неке друге писце; Исидору, чије су га речи у срце такле и дубоко заболеле, као и о Лази Костићу, кога ће сврстати, неоправдано, у трећу категорију српских песника. Наравно, то су они познати Скерлићеви превиди и критичка „огрешења“, о којима је много писано. Међутим, сви његови критички текстови, без обзира на то о коме пише и како пише, не поседују празне белине и раван тон, што веома често налазимо у нашој савременој књижевној критици, већ велику сугестивност, оштрину и несуздржану страст.

А тек како узвраћа на нападе, на оне којима је „главно не шта се пише но против кога се пише“, посебно на напад који је дошао од Станоја Станојевића, познатог историчара и енциклопедисте, којим се бави и Егерић у својој књизи; колико је имао изоштрено критичко чуло у полемикама. Он вели за Станојевића да „критикује онако како се то некада радило по ђачким дружинама“, показује како са њим „полемирати о стилу има исто толико смисла колико са слепим говорити о сликарству и са глумим о музици“. То је само један пример Скерлићевог луцидног израза и кићеног стила, а могли бисмо их наводити у недоглед.

У овим Скерлићевим књигама налазе се и неки његови кључни текстови о књижевности и књижевној критици, као што су: „Догматичка и импресионистичка критика“, „Уништење естетике“ и демократизација уметности“, књижевна студија *Љубомир Негућ* и други. У првом, о критици, износи бољим књижевним знацима своје већ познате ставове: „У ствари, књижевна критика стоји на средини између уметности и науке, она се у исти мах ослања и на разум и на осећање; због тога је и питање чињенице и питање укуса“; „Објективна критика не постоји, као што не постоји ни објективна уметност. Као и сваки писац, критичар

ставља у своја дела свој лични темперамент, и своје схватање и осећање живота“. Истинска критика, наставља Скерлић, „не иде без љубави, која, као сунце у космосу, даје живот и топлоту нашим душама“. За свога професора, Љубомира Недића, каже да је био значајна и оригинална појава, „он је за једне био жива застава, центар прикупљања, месија код којег се ишло на поклоњење и благослов“, али га неће поштедети ни од неких својих критичких опаски.

У Скерлићевом серијалу *Писци и књије* налазимо прилоге, краће или дуже напесе, о свим књижевним родовима, књижевном и културном животу. Његове предговоре новим књигама и издањима, запажања и понекад сасвим кратке белешке, чак и од пола странице, у којима, као уредник *Гласника*, скреће пажњу на неко вредно дело, али не конвенционалним и пропагандним речима, како се данас неретко чини, већ са пуном критичком свешћу. Бави се оним, што би појединим нашим оовременим величинама било испод сваке части. Самерава поједине писце и њихова дела и у друштвеном контексту, док је цела шеста књига посвећена страним књижевностима.

Скерлић пише и о неким, за аутора његовог формата споредним, а за књижевни живот важним стварима и питањима, као што су литерарни програм и издања Српске књижевне задруге, садржајима књижевних листова и часописа, па и о томе шта се чита у Народној библиотеци. У те „споредне“ а важне ствари спадају и текстови о књижевном удруживању и састанцима, а позабавиће се, наведимо и то, и књижевним жељама за Нову годину (1906). Пише о питањима језика и правописа, осуђује искакања појединаца код Хрвата у чишћењу заједничког језика. Бави се штампарима у Срба у XIX веку, српским школама, првим позоришним представама, чак и једном књигом о невољама српских сељака пре двеста година у Срему и Банату, а не занемарује ни статистичке податке и чињенице. Као предани актер у политичком животу

дотиче се политике и политичара, преферирајући просветитељску, социјалну и националну одговорност појединца, друштва и државе. У томе смислу, иако западњак, у данима судбоносним за Србију, он је књижевности и уметности „намењивао одређену мисију“, каже Егерић, из кога односа проистичу и његова позната критичка „огрешења“, према Исидори, Пандуровићу, нарочито према несрећном Дису. Као да је следио тезу свога узора Иполита Тена: „Поезија то је здравље“. Протежирао је у свему, па и у књижевности, висока етичка начела и вредности, због којих га Деретић назива, „моралиста Јован Скерлић“.

Вратимо се још, макар на тренутак, књизи Мирослава Егерића, окосници и подстицају овог разговора о књижевној критици; његовом сагледавању Скерлићевог критичког духа. „Он је стварање видео као обликовање човекове судбине“, а „тек са Скерлићевом појавом критика постаје плодотворни *чинилац кришичке свесћи у Србији*“, истиче Егерић. Односно: „Иако је радио и на историји књижевности и културној историји Србије, Скерлић је остао *синоним кришичке*“.

У функционално компонованом делу *Скерлићев кришички дух*, поред уводника о настајању легенде о Скерлићу, којим смо се укратко на почетку бавили, Мирослав Егерић критички разлаже Скерлићево схватање поезије, пише о односу антипода, Скерлића и Матоша, о Скерлићу полемичару и скупштинском говорнику, парадоксу његове величине и односу према европским вредностима. Међутим, у најдужем и најобухватнијем поглављу, под насловом „Мала галерија писаца и књига“, своја критичкоесејистика виђења и самеравања у највећој мери темељи управо на Скерлићевој вишетомној и тематски богато разлистаној панорами *Писци и књије*. Али, то не значи да Егерић не узима у обзир и друга Скерлићева дела, у овом и у другим одељцима своје књиге у којој сагледава, у доброј мери, свеукупни Скерлићев учинак, који је књи-

жевнокритички образац, парадигма и у нашем времену. И на основу чега, може да изведе закључаче, као што су ови: „Скерлић је и данас, крај свих вредновања и превредновања, у темељу наше зграде“; „Његова величина је и данас нерањива. Ако би неким играма околности дошло и до њеног разграђивања, то би припадало вековима, како је та величина и грађена“.

По ширини замаха и свеукупности учињеног, ерудицији, уложеној енергији и страсти, немогуће му је наћи равна у нашој историји и култури, поготово не у овом времену, у коме премоћ поседују критике и критичари кратког даха, ограниченог домета и трајања. Наравно, имали смо ми и имамо врских књижевних тумача, књижевних критичара, есејиста и историчара. Али, нико, као Скерлић, није се тако и свим својим стваралачким бићем предао страсно овом послу, није тако афирмисао књижевну критику и важност књижев-нокритичког мишљења, као свакодневног послања, посебно улогу текуће критике. Друга су времена и прилике, па и актер, Скерлићевог формата, није ни могућ, а тешко је замислив. Он је водио живи дијалог са својим временом, али и са целим епохама. Чинио је то са невероватном радном енергијом, елоквентан и оштар у тексту и јавном наступу, арбитар од чијег се мишљења и суда стрепело и зазирало. Високих критерија, захтева и строгих судова, оцена нашироко образложених и аргументованих, па кад су, понекад, и „огрешења“ и превиди, што су „парадокси Скерлићеве величине“, како их дефинише Егерић. Један и јединствен, како по својој величини тако и по својим „огрешењима“, која су такође величанствена. А шта значи, у суштини, оно мало „огрешења“ у односу на укупност и значај свега оног што је у своме кратком веку учинио! Јер, и велики имају право на омашке али, један од парадокса је и у томе, што се њихове грешке лако примећују и дугорочно памте. Такав је случај и са великим Јованом Скерлићем.

СТАТУС КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ

Статус књижевне критике данас у Србији јесте парадоксалан. Критика је изгубила сваку друштвену позицију, ту није остала чак ни нека илузија.

За друштвеном функцијом књижевности, па ни критике не треба жалити. Шта се, у ствари, догађа са књижевношћу и, у оквиру ње, са књижевном критиком после нестанка друштвене функције књижевности? Књижевност ипак мора да има неку улогу у човековом сазнајном животу, она мора да помера неке границе у њему, самим тим мора да има и неку улогу у друштву. Између функције и улоге потребно је правити битну разлику. Није разумно очекивати да књижевност мења друштво или смер политичких процеса, али верујем да свака добра књига или сваки упечатљив текст могу да измене нешто у човековом сазнајном животу. Због тога је неопходно да књижевност има суштински другачији јавни и медијски статус од оног који је стекла у земљама у транзицији, а који има много тога заједничког.

Међутим, губитак друштвеног и јавног статуса критике утицао је на то да један витално важан медиј јавног присуства књижевности згасне, а да на његово место не дође ништа што би имало ма какву суштинску или функционалну везу са књижевношћу.

То место нису преузели ни писани, ни електронски медији. Они су за књижевност углавном незаинтересовани, а представљање књижевности у њима своди се на ниво скандала, трача или, у нешто бољем случају, маркетинга. У новинама се на истим странама и истим тоном говори о врхунским изразима модерне српске уметности и о догађајима на естради, што ће рећи о врхунским изразима српског примитивизма. То није добар оквир за разговор ни о новим књигама, ни о књижевним тенденцијама.

Међутим, критика је изгубила и позицију унутар саме књижевне јавности. Томе су допринеле две ствари. На једној страни, до тога је довео убрзан нестанак књижевних часописа током деведесетих година: они су или угашени или нередовно излазе или су се претворили у зборнике радова са нејасном оквирном темом. Ако немате часописе, онда је право питање шта је, у ствари, књижевни живот. Од тога је још важније питање које долази из угла књижевног критичара: постоји ли критика ако не постоје озбиљни књижевни часописи?

На другој страни, дневне новине и недељници су одустали од објављивања књижевне критике, као што су у приближно исто време углавном одустали и од објављивања приче. У неким дневним листовима постоји рубрика за критику, али је ту критика сведена на десет или двадесет редова, што јој одузима и озбиљност и утицајност и аналитичке димензије, претварајући је у комбинацију новинске вести и колумне на књижевне теме.

Први пут у историји српске периодике књижевна критика је изгубила место свог објављивања, опстајући у неколико изолованих зона. Самим тим критика је изгубила стварни значај. Парадоксалност њеног положаја јесте двострука. Она се, најпре, открива у томе што у изузетно важном и вредносно богатом периоду српске књижевности долази до маргинализације оног жанра који би, по дефиницији, требало да издваја, тумачи и заступа такве вредности. Друга страна истог парадокса огледа се у чињеници да критика не утиче на укус шире јавности и да врло мало утиче на актуелне књижевне токове, али и даље трпи врло оштре и најчешће врло незаслужене приговоре.

Само један пример, али довољно индикативан за разумевање актуелног статуса књижевне критике: за успех неке књиге и за јавну познатост њеног писца важније је да он има интервју у читаном дневном листу него да добије добре критике на свим местима где се критика даље може у неком облику објавити.

Књижевну критику прогутала је популистичка логика модерних медија проистекла из друштвеног оквира који је налагао тешке речи, брзе пресуде и сензационална решења. Говор критике није могао да нађе одјека у зони таквих захтева. Замислимо овакву критику: недвосмислени а необразложени судови, спремност да се говори о приватном животу аутора и, наравно, да се изложе његова политичка схватања. Таква критика, у којој би херменеутика приватности потиснула херменеутику читања, повратила би изгубљени медијски простор, али би за дуги низ година уклонила могућност јавне реafirмације критичког дискурса.

Нестанку критике из медија погодовало је поклапање две тенденције. Деведесете су тако донеле популистички настројене медије, разапете између политичких обавеза и нејасног тржишта. Управо у тим годинама и нешто раније парадигму импресионистичке арбитраже сменила је парадигма критичке интерпретације. Критика која радије тумачи него што изриче судове тешко може да се нађе у медијима који потцењујући јавност упропашћавају јавни укус.

Да ли би свет био промењен да, једног часа, критика изгуби потпуно право грађанства у њему? Пре неколико година у немачком јавном мњењу водила се жива и дуготрајна расправа о постојању критике, о смрти критичара и о томе како критичар, заправо, може да избори право на своје постојање. Ту расправу нису покренули критичари, покренуо ју је романописац Мартин Валзер. Он је написао роман *Смрти критичара* и целокупна јавност, па чак и она која не прати књижевност, која је склонија сензационалним вестима медија, препознала је у том роману о смрти критичара једног живог критичара, медијски атрактивног и утицајног Марсела Рајх-Раницког. Читава расправа водила се о томе да ли књижевност може на такав начин да служи за једну врсту обрачунавања с постојањем критике. Ова епизода врло индикативно

показује статус критике у модерном друштву: она није довољна да, сама по себи, покрене расправу у књижевном свету или у друштву. Да би до расправе дошло, потребно је да се обликује књижевни или јавни говор који природу критике разматра из угла сензационализма или модерне пикареске.

Иако је критика све мање део јавности, може се запазити врло озбиљан теоријски и методолошки стандард код знатног броја активних критичара. Ту се поменути парадокс не смањује: имате критичаре, али они немају прави простор. Као што у прози и поезији постоји уравнотеженост разнородних поетичких намера, дакле, нема доминантне поетике, тако је и у критици присутно неколико теоријских школа, при чему су идеје постструктурализма можда, ипак, најживље присутне. Али се не би могло рећи да изабрани теоријски модели опредељују вредносни став најзанимљивијих српских критичара. Једна тенденција је све присутнија и мислим да она има везе са губитком јавног присуства критике. Остављена без јавности, критика се у знатном броју примера окреће према ексклузивном жанру какав јесте есеј. Из тога произлази да критиком полако овладавају приповедни и есејистички тон.

Током деведесетих, у неколико таласа, јавило се необично много нових књижевних критичара. При томе, они су међусобно врло различити, и у теоријском и у методолошком погледу. Заједничко им је то што шира јавност за њих углавном не зна.

Да ли је преовлађујући стил неоакадемски? Да, критику читају сами критичари, читају је обично и они о којима се у критици пише, можда још понеко. Све у свему, не претерано велико друштво. Критичар се у основи обраћа трима циљним групама. Једно је сам писац, друго је интерпретативна заједница у оквиру које критичар делује и са којом дели теме и простор, треће су читаоци односно књижевна јавност. У ком односу стоји савремени српски критичар према поменути типовима своје публике? Комуникација са са-

мим писцима и критичарима постоји у неком облику, али се за њу не би могло рећи да је сувише делатна. Да би критичар испунио сопствену судбину, он мора да води дијалог не само са делом о коме пише већ и са заједницом којој то дело у истој мери припада. Тај дијалог постоји у врло сведеној мери, више је изузетак него правило. Још је неизвеснија веза између критичара и читалаца.

Али не бих рекао да је то због евентуално преовлађујућег неоакадемског тона, како проистиче из једног од чешћих приговора. Тај тон је постојао и пре десетак година када се критика много више читала. Уосталом, критика врло дуго трпи захтеве да постане забављачки говор о књижевности, што не би било добро ни за књижевност ни за критику. Може се писати занимљиво и аналитично у исто време, што се показује у највиталнијем делу савремене српске критике, али ако се критика одрекне сваке озбиљније запитаности поводом књиге о којој говори на рачун атрактивности и забавности, онда, заправо, одустајемо од једног жанра. Једноставно речено, критика се не чита зато што се недовољно објављује. Када би се обновила ситуација у којој је током једне недеље у дневним новинама, недељницима и књижевним листовима и часописима могуће прочитати пет критичких текстова о истој књизи, онда би из тог дијалога проистекла и читаност.

У последњих неколико година све је присутнији идеолошки тон у критици. То не само да није пожељно већ је дубоко упозоравајуће. У сенци ове опасности видимо сву снагу идеологије. Чини се да постоје два узрока појави овог идеологизованог тона у критици. Једно питање проистиче из чињенице да се књижевност све више саживљава с тржиштем, због чега се врло често дешава да чак и у текстовима за које се може рећи да су академски, макар по форми у којој су писани, постоји одређен захтев да књижевност излази у сусрет читаоцу. Као што је за књижевност јако

опасно да се затвори у систем тема и мотива, могућих светова и поступака којима је овладала, тако је за њу опасно и ако својим претпостављеним читаоцима не поставља озбиљне захтеве, ако одустане од амбиције да их барем у некој мери обликује и препусти се томе да они искључиво обликују њу. Постоје захтеви, истицани са различитом оштрином, да књижевност снизи своје критеријуме или да преузме одређене топосе популарне културе не би ли досегла ширу циљну групу, не би ли доспела до ширих хоризоната рецепције. Излазећи у сусрет стандардима масовне културе, књижевност не само да врло често губи супстанцу своје артистичке природе, већ бива препозната и као посредно или директно идеолошко средство.

Али појава идеолошког тона у модерној критици најчешће води порекло из идеје политичке коректности. Идеја политичке коректности све више задире и у зону приватности и у зону јавног говора. На тај начин, политичка коректност постаје све више не само идеолошко него језичко или интимно питање. У жељи да неутралише све разлике политичка коректност често је у сукобу са основним либералним вредностима, пре свих, наравно, са идејом слободе.

КРИТИКА И КРИЗА КРИТИКЕ¹

„Наше доба није доба мира ни добре критике.“
Џорџ Орвел

Са много субјективизоване жести: повишене реторике и патетичне интонације, повремено се говори и пише данас о „кризи књижевне критике“. Често са разних не увек самеривих разлога, чине то и сами тумачи.

Уочивши промену друштвено-политичког контекста у којем је књижевност изгубила много од свог социјалног положаја, домена и домета енергије субверзивности, неколико ауторитативних тумача дали су луцидан и симптоматичан пресек њеног савременог стања. Такви сасвим конкретизовани метакритички описи својом предметном одређеношћу, јасношћу и дубином увида, могу да постану поредбени основ за, увек потребну и упутну, сведену и илустративну критику критичког мишљења. Потом и као својеврстан ограничен аналитички инструмент за интелектуално-критичку вивисекцију нововремих теоријских концепата и утицаја, у којима критика испуњава простор књижевног живота који јој по рођењу припада.

У новије време нико тако одлучно и одсечно није то чинио као Михајло Пантић. Његов текст „Крај метаилузије“ из књиге *Puzzle* по обавештености, дубинском скенирању и промишљеној аналитичности, може да се прихвати као образац актуелног разматрања природе, функције и судбине критике.

Уочавајући да је критика „напустила своје природно место комуникацијског посредника“ и да се глас критичара данас „више не уважава“, Пантић је њен

¹ Текст је приложен накнадно (прим. уредника).

положај у савремености, сугестивно али суморно, назвао стањем „ритуалног упокојења“. При том је установио и малу поделу у којој је разлучио два типа критичара. Једне је назвао *критичарима праксе*, а друге *критичарима позиције*, док је само стање савремене критичке праксе обухватно именовано у четири тезе. Прва је: „*Малобројност* добрих критичких текстова, и још више, малобројност релевантних критичара“, друга: „*Нейолемичност* савремене српске критике“, трећа: „*Индиферентност* писаца према критици“, а четврта: „*Сумрак* политичког концепта књижевности и одговарајућег критичког тумачења књижевног дела“. ²

Пантић је запазио и доста прецизно маркирао неке неуралгичне тачке и процесе који су условили видне па и драматичне промене у књижевној и ванкњижевној сфери. А њихове су последице неповратно одредиле незавидан статус књижевнокритичког пословања у савремености. Међутим, незавидна ситуацију у којој се обрела књижевност, а посебно књижевна критика, нису овог плодног и разностраног аутора и врсног критичара претежно импресионистичког усмерења, одвратиле од указивања на сталност потребе за читањем и тумачењем. Мада, када се тезе, увиди и закључци изнети у тексту „Крај метаилузије“ саобразе неким другим увидима и изјавама који су уграђени у друге текстове што чине обликовно хетерогену књигу овог аутора онда, у поређењу, могу да се у њима уоче и одређене мисаоне неподударности, па и мали парадокси.

На почетку књиге у тексту „Посредан утицај“, пишући о видовима кризе блиских књижевности, он сасвим децидно каже како: „Криза књижевности сама по себи не постоји: књижевност превазилази сопствену кризу“. ³ Ако прихватимо ово уопштавајуће Пантићево запажање, онда неће бити тешко да се закључи како

² Михајло Пантић, *Puzzle*, Радио В92, Београд, 1995, стр. 78-87.

³ *Исто*, стр. 20.

исто важи и за кризу критике. Она је стална и трајна, али то не умањује потребу за њом, као ни вредност учинка релевантних тумача. Пре ће бити да је по среди једна дубинска друштвена и морална корозија, криза и пометња вредности у којој је и сама критичка пракса остала на голом спруду.

Таква перформативна запажања поводом Павићевог романа *Хазарски речник*, са сажетом а прецизном аргументацијом, износио је Новица Петковић у једном дугом радијском разговору 1992. године који је касније, трудом Драгана Хамовића, угледао светлост дана међу корицама књиге.⁴ Он је казивао како су: „све вредносне скале помало дошле у питање. (...) да је и цела књижевност стављена под знак питања.“ Запажајући како је ово „тренутак када се књижевност потпуно отворила и када су, управо због тога изгубљени вредносни критеријуми.“ Да би, потом, додао како је оно што је код нас најслабије баш „Књижевна критика“. „Никаквог ослонца“, казивао је самоуверено тада Петковић, „књижевност нема у књижевној критици“. Пребацујући критици кокетерију са паракњижевношћу, услед чега су бројни глагољиви новинари и осредњи фелџонисти добили статус савремених романијера.

Узрок за ту једновремено распрострањену подкултурну појаву пословично проницљиви, пипаво-студиозни, неумољиво аналитични и у опису увек конкретни, прецизни и стилски изнијансирани Петковић, уочио је у помањкању и непостојању књижевног живота. У томе је био чак задрто одређен: „Заправо, ми немамо, правог књижевног живота, немамо ни праву књижевну критику, једноставно то нам је измакло контроли“. Из овако строгих речи могао би се, посредно, извести закључак да је и сама књижевна критика делатни инструмент те неопходне контроле

⁴ Новица Петковић, *Разговори 1991-2004*, приредио Драган Хамовић, Учитељски факултет, Београд, 2009, стр. 76-77.

коју смо над књижевним пољем, односно над савременом књижевном ситуацијом изгубили. А тог губљења контроле није могло да буде без неповољног померања и саме шире друштвене и моралне основе. О томе су се, без околишања, у нареченим текстовима мимогред исказивали и Петковић и Пантић.

На базичну везу књижевне критике и морала, ваља подсетити, сентенциозно је указивао и Валтер Бењамин у спису *Једносмерна улица*⁵ када је, у шестој од тринаест теза о техници критичара, указао да и „Критика је ствар морала“. Михајло Пантић је казивао како би се у размишљањима о књижевној критици „разговор о етици по важности изједначио са разговором о естетици“.⁶ И тако се опет све што се тиче функције, статуса и судбине дела књижевне науке који критиком називамо, нашло у истом разлабављеном кругу аксиоматских одредби, конвенционалних погодби, терминолошке релативизујуће условљености и непрестане (неки би казали само привидне) промене много чега битног, а што је везано за ствари духа. Промене све убрзаније, радикалније и неочекиваније, што су ближе актуелном тренутку. А сам актуелни тренутак обележен је великом кризом наслеђених образаца културних и моралних вредности, тачније – прогресивном кризом смисла. И ту долазимо до кључне тачке савремености – криза смисла, морала и вредности слика су њеног затамњеног лица.

Подручје кризе често је огледно поље, мотивски резервоар живе књижевности. Милан Кашанин је науцавао како: „Књижевност не живи од добра, него од зла у свету“,⁷ док је Исидора Секулић, у истом мисаоном смеру, писала како „Књижевност живи од проблема“ и

⁵ Валтер Бењамин, *Једносмерна улица Берлинско дејингсџиво*, превео и приредио Јовица Аћин, Рад, Београд, 1997, стр. 29.

⁶ М. Пантић, *Истио*, стр. 80.

⁷ Милан Кашанин, „Негативни типови“, у: *Сусрећи и писма; Принађене ствари; Мисли*, Завод за уџбенике, Београд, 2004, стр. 335.

како је она „у сталном напору да тумачи и преуређује живот“.⁸ Ситуација кризе је, закључујемо, иманентна књижевности. Због тога не треба увек у њеним појавним облицима тражити највећи узрок за кривудасти пут и релативизовану па и почесто, са ненаучних, волунтаристичких разлога, занемаривану функцију наше књижевне критике којој је, како се скоро један век тврди, основна функција да суди о вредности дела.

Од када је у прошлом веку превладало *унушрашње* проучавање књижевног дела, улога критике је постала искључиво арбитарна. „Шта би могла да буде критика“, реторски се питао Геатен Пикон,⁹ „ако не изјашњавање о вредностима дела“. Читав низ теоретичара и критичара од знања и ауторитета, у различитим верзијама које су диктирале школе и покрети којима су припадали, казивао је управо то. Нортроп Фрај је чак смело истицао како критика мора да постоји и због тога што „она уме да говори, а све су уметности неме“.¹⁰ А Новица Петковић, имајући на уму Зорана Мишића, чак и то како: „код изграђенога критичара у начелу и нема *пошрешних* и *правилних* оцена, будући да је свака вредна уколико представља израз извесног схватања поезије у одређеноме времену.“¹¹

Дакле: пажљиво читање, детаљна анализа, прецизно тумачење, конкретан опис са историјском аналогijом – то је нововремени императив књижевне критике. Речју Емила Штајгера: „Ко спас види једино у

⁸ Исидора Секулић, „Проблем сиромаштва у човеку и у књижевности“, у: Исидора Секулић, приредила Слободанка Пековић, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад, 2011, стр. 315.

⁹ Геатен Пикон, *Писац и његова сенка*, прев. Дана Милошевић, Култура, Београд, 1965, стр. 173.

¹⁰ Нортроп Фрај, *Анаџомија кришике*, прев. Горана Раичевић, Нолит – Orpheus, Београд – Нови Сад, 2007, стр. 11.

¹¹ Новица Петковић, „Мишићев прилог развјитку српске поезије“, у: *Зоран Мишић*, зборник, уредили: Света Лукић, Ђорђевић Вуковић, Јован Христић, Нолит, Београд, 1987, стр. 181.

тумачењу, претвара невољу у врлину.¹² У нашој је књижевности, као пример-узор таквог модерног критичара „нашег доба“ Радивоје Микић прогласио Зорана Мишића.¹³ Али ни у доба превласти тзв. Иманенте критике, нису сви мислили исто.

Светозар Петровић је у својој утицајној књизи *Природа кријшике*, писао како „суд о дјелу (...) није његова бит“, већ да је књижевна критика „креативна литерарна активност“ која је „по једној страни свог карактера, без сумње игра“. Али тако грађена и вођена игра да у њој „печат личности“ мора бити „битно утиснут у сваку интерпретацију дјела“.¹⁴ Таква тенденција у којој се релативизовало потреба за критичким судом наставила се и стабилизовала посебно у (пост)модерном добу српске књижевности и критике.

Новије теоријске поставке и усмерења, најчешће еклектичке и не строго књижевно-научне, увеле су у поље тумачења књижевних текстова елементе многих сродних хуманистичких дисциплина. Посебно је то видно код оних тумача који се ослањају на постструктуралистичке методе у разумевању и тумачењу књижевних текстова. То ослањање на увиде и приступе Жака Дериде и Мишела Фукоа, као и на бројне социолошке поставке у оквиру родних тумачења, или на запажања критичара Новог историзма/Поетике културе, у наш су књижевни живот, па и књижевну науку, увели широку основу за теоријско-интерпретативну промену и збрку која је из тога проистекла. Тако да су бројни текстови, студије и књиге настале као плод чисте интелектуалне конструкције које доктринарно

¹² Емил Штајгер, „Умеће тумачења“, у: *Умеће тумачења и групи оілеги*, прев. Дринка Гојковић, Просвета, Београд, 1978, стр. 204.

¹³ Радивоје Микић, „Слово о критици или читајте Зорана Мишића“, у: *Реч*, бр. 15, Београд, 1995, стр. 91.

¹⁴ Светозар Петровић, „Књижевна критика и наука о књижевности“, у: *Природа кријшике*, Либер, Загреб, 1972, стр. 124-127.

учитавају оне вредности и значења која одабрани текст не поседује довољно, или се књижевно дело узме као повод за демонстрацију декламаторског знања/излагања теоријског дискурса. Херменеутички закључци до којих се у таквом приступу долази, најчешће допиру до области знања које са књижевношћу нису баш, и нису увек, у најближем сродству.

Све је то за тумачење књижевности потребно, кактјад и корисно, али се не може узимати као једини приступ. Постмодерном веселом релативизацијом позитивних сазнања, тумачење књижевности добиће на интересантности и динамизму, али ће изгубити на оном најважнијем, аутономном, самородном, чисто књижевно-уметничком својству и смисаоном и вредносном прираштају.

Студије прононсираних постструктуралистичких мислилаца: Жака Дериде, Мишела Фукоа или Едварда Саида и Стивена Гринблата, на пример, нису увек сасвим подесан методолошки и сазнајни основ за тумачење сваког типа савремене књижевности. А данас скоро да нема младих доктораната којима њихове књиге нису најважније, а они аутори-иконе. Због тога се дешава да они често говоре и пишу поводом неког књижевног дела, помно се клонећи његове дубинске филолошке анализе. Тако се у нашем неуравнотеженом књижевном животу само створила, тенденциозно наметнута, додатна термилошко-методолошка пометња у којој се инертно и помодно значајно одустало од иманентног приступа књижевном делу. А то за рачун препокривања поља пажљиве књижевно-уметничке анализе различитим, међусобно не увек самеривим, појмовима, терминима, информацијама и (псеудо)знањима из домена других дискурзивних пракси.

Размећући се цитатима и разноврсним, површним сору *paste* поступком преузетим наводима, млађи тумачи личе једни на друге, пишу једни за друге и

занимају се само једни за друге: за контакте, успехе и стипендије ван матичне културе. Из тог разлога они доцније, плански и предвидиво, бивају укључени у самодовољан, често тесно скопчан, институционалан аутореференцијални па и анационални круг – што би рекао један велики наш песник, изван људи илузија и живота. У тај и такав круг не ступа се увек са чисто књижевних позиција и са чисто књижевним намерама. А још када се такви кругови материјално и технички подрже и умреже од државних институција, онда је јасно да је по среди не књижевна естетика, већ огољена књижевна политика. Борба за простор који представља утицај и моћ у сфери којом треба да владају естетичке и етичке категорије, императиви, принципи и критеријуми.

Наравно, постоји политика књижевности али она, како на почетку своје истоимене књиге бележи Жак Рансијер, „није политика писаца“.¹⁵ Тако да тај израз који подразумева постојање суштинске везе између књижевности и политике (која утиче на прерасподелу чулног која дефинише свет у коме живимо: начин на који је тај свет за нас видљив и начин на који може да буде исказан) подразумева да се књижевност политиком бави, али да остане то што је била и јесте – књижевност. Да ли је у нашим књижевно-научним приликама тако? Одговор је јасан – није! Није никада тако било, па није ни сада. Већ је на сцени једна, каткад се чини, свесно и плански организована и одржавана свеопшта културолошко-естетичко-етичка смешанија. А у њој, као у сваком лову у мутном, ништа се посигурно не зна. Једино што се зна, ако је веровати Жилу Делезу и Феликсу Гатарију који тврде

¹⁵ Жак Рансијер, *Полиџика књижевности*, прев. група преводаца, Адреса, Нови Сад, 2008, стр. 7.

да је у малим књижевностима „све политика“.¹⁶ А у таквој ситуацији снажење моралног императива је једини сигуран пут до спознаје истине књижевности и живота. И тако, опет, дођосмо до оне, помињане, насушне, бењаминовско-пантићевске везе између књижевности и морала. А та је императивна веза код нас свакодневно закривана, кидана и изневеравана. Она је основа за свако људско бављење. Па и за критичко одмеравање.

Ваља, ипак, рећи. Неће се те наше замршене прилике мењати ни скоро ни лако. Можда неће никада. Јер никада нису ни бивале баш много боље. Ево примера. Пишући почетком прошлог века о поезији Владислава Каћанског, Љубомир Недић је резигнирано увидео: „Колико је мало у српске публике укуса за праву поезију“,¹⁷ док је Фридрих Ниче својевремено указивао на то како: „Сада нико не зна како изгледа добра књига и мора се упрти прстом у њу“.¹⁸ Али, без обзира на сталну рубну позицију књижевне уметности у односу на доминантне друштвене говоре, ни једно вредно књижевно-уметничко дело није потонуло сасвим у мрак заборавља.

Због тога и вреди истаћи како, поред свих неповољних околности јер, како је на самом почетку студије *Неблагодност у култури* да: „Немогућно је ослободити се утиска да људи најчешће мере лажним мерилима“,¹⁹ постоји и данас умна лампа књижевне критике. Не пламса као раније, али видљиво светли и зари у свеопштем тамнилу.

¹⁶ Жил Делез Феликс Гатари, *Кафка*, прев. Славица Милетић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци-Нови Сад, 1998, стр. 28.

¹⁷ Љубомир Недић, „Каћански“, у: *Целокућна дела*, Народна просвета, Београд, II, стр. 89.

¹⁸ Фридрих Ниче, *Књига о филозофу*, прев. Јовица Аћин, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 10.

¹⁹ Сигмунд Фројд, „Неблагодност у култури“, у: *Одабрана дела Сигмунда Фројда*, књига пета, прев. Ђорђе Богићевић, Матица српска, Нови Сад, 1981, стр. 263.

Светло светили у шами и шама је не обузе – каже се мудро и заветно на почетку Јеванђеља по Јовану. Светло је реч, логос, књига, а тама је живот и свет. Ето, у том нашем једином, протичућем, затамњеном свету, још упорно опстојава и зари вредна уметничка књига – једина истинска снага и утеха наша!

ЧЕМУ КЊИЖЕВНА КРИТИКА У МЕДИЈИМА?

Задатак књижевне критике је да описује смисао књижевног дела, да процењује његову вредност и деловање на читаоце који нису нужно стручњаци; будући да се развила из (салонских) разговора о литератури, њено идеално место управо и јесу медији, новине пре свега, а не универзитет; обраћајући се најширој публици, различитих друштвених искустава и нивоа образовања, она се не задовољава пуким подстицањем занимања, већ мотивише на размишљање и разумевање; она је, дакле, интелектуална и друштвена пракса од прворазредног значаја.

Околности у којима се овај посао данас врши драматично су се измениле; развојне тенденције савремене културе и медија су такве да је логично поставити питање да ли уопште има будућности за тзв. новинску критику.

Нема сумње да је савременом књижевношћу завладао прагматичан дух; то не значи само да су интелектуалне делатности најчешће мотивисане материјалном добити која би требало да им је накнада, већ и да су културне норме постале део робног тржишта, што суштински модификује сам појам уметничког стваралаштва. У визионарском есеју „Уметничко дело у веку своје техничке репродукције“, Валтер Бенјамин је ову појаву назвао прерастањем квантитета у квалитет.²⁰ Класичне дихотомије високог и ниског, центра и периферије, дакле, више не важе: интегрисана у економију, текућа српска књижевност размењује стратегије и тактике са популарном културом; логична

²⁰ Valter Benjamin, „Umetničko delo u veku svoje tehničke reprodukcije“, u: *Studije kulture. Zbornik*, prir. J. Đorđević, Službeni glasnik, 2010, str. 100-124.

последица таквог поступања јесте да естетска вредност, која би требало да је у темељу сваког књижевнокритичког рада, више не препоручује књигу, већ да то, једноставније и ефектније од ње, чине подаци о тиражу, броју поновљених издања и, уопште, о финансијским учинцима продаје; у свету квантитета који се изражавају цифрама, квалитети су мутни и немерљиви, уносе нелагоду, па их је зато најлакше и прогласити – сувишнима.

Супротстављање традиционалне представе гладног уметника који и удобност и друштвени статус жртвује зарад песничке слободе, данашњем интелектуалцу предузетничког духа који је можда нерадо, али одлично прилагођен захтевима тржишног пословања, па ни своја дела више не ствара него производи (бар једно годишње), а оно мало преосталог идеализма улаже у неку предизборну кампању, најречитије говори како је капиталистичко, Шпенглер би рекао, „мишљење у новцу“ утицало на друштвено-политички статус уметности.

Не смемо занемарити ни глобалну тенденцију савремених медија да здруживањем редакције за културу с онима за спорт и забаву имплицитно одреде књижевност као активност без особите интелектуалне тежине и, у суштини, „безопасну“, чиме се и поље њеног деловања ограничава на разоноду и попуњавање слободног времена. Демонстрирајући на тај начин пресудну улогу у генерисању тзв. популарне културе, медији су данас довољно утицајни да сопствене захтеве за провокативношћу и контраверзом пренесу на књижевно стваралаштво. У тој се „сивој зони“ књижевна критика не чини само излишном, већ и немогућом: наиме, сваки се говор о бестселер-литератури неминовно претвара у њену рекламу.

Због свега тога је у српској књижевности класичну поларизацију високог и ниског заменило ново дихотомно раздвајање, на политички ангажовану и ескапистичко-популарну белетристику; најважније је

да ова дихотомија не проистиче из уметничке природе књижевног стваралаштва, већ да му је наметнута „споља“, под притисцима друштвено-историјских кретања и интересовања јавног мњења. Књижевну теорију је, дакле, истиснула и заменила примењена идеологија; чини се да је ситуација безизлазна, да ни један напор не доноси плода, да смо на једном од Деридиних апоретичких места, без видика и без перспективе.

Наглашавајући постојање чврсте везе између медијске културе и „постмодерног стања“ које је, према Лиотаровом одређењу појма, настало као последица распада великих система знања и метанаратива историјске телеологије,²¹ Селесте Олалкиага је у основи епохе пронашла кич, али га није посматрала као последицу интелектуалне малаксалости нити деградације укуса, већ као суштинску одлику савремене културе.²² То значи да ова тешко сагледива конфузија није пролазна болест којој су подлегли непостојани и неоформљени духови, већ како је то без вишка осећања и прецизно изрекао Зигмунт Бауман, „нормална тенденција културе“. Знак би, дакле, наше интелектуалне зрелости био да нову стварност коначно прихватимо без гадљивости, и да је више не поимамо као крај света, већ као само још један скуп развојних алтернатива.

У медијима је све мање места за књижевну критику, а то није ствар ни уредничке немарности нити злог случаја. Шпенглер је још пре готово једног века приметио да новине истискују књигу из духовног живота. Рођена из демократских намера да обавештавањем просвећује и подстиче слободну мисао, штампа је данас (само) индустрија, она формулише истину о друштвеном искуству у складу с интересима својих финансијера; њен циљ је, дакле, контролисање јавног

²¹ Žan-Fransoa Liotar, „Postmoderno stanje“, u: *Studije kulture. Zbornik*, prir. J. Đorđević, Službeni glasnik, 2010, str. 453-469.

²² Selesté Olalkiaga, „Prolog za *Megalopolis*“, u: *Studije kulture. Zbornik*, prir. J. Đorđević, Službeni glasnik, 2010, str. 529-539.

мнења и одржавање конформизма владајуће мисли. С друге стране, њено деловање је моћно и све чешће невербално: модерни графички дизајн слици и наслову даје предност над пратећим текстом, чиме се из комуникације искључује потреба за размишљањем; савремена штампа настоји да свог читаоца претвори у пасивног „конзумента истине“, у лак плен за манипулаторе. Синкретишући забаву и знање, референцијале остављајући без специфичности, савремени српски медији стварају суштински противкултурну атмосферу у којој је добар ударац значајнији од доброг закључка, чињеница се не поткрепљује другачије до скандалом, владавина закона прекршајем, а уметничка вредност, већ смо споменули, популарношћу и извештајима о продаји; на тај начин, она даје одлучујући допринос свеопштој кризи смисла, вулгаризацији и уништавању етичких и културних вредности.

Одређујући наше доба као еру симулације, Бодријар је закључио да ни линеарна схема комуникације више не важи, већ да су сви њени полови – пошиљацац, порука и прималац – у непрестаном циркулисању. Релевантно је, мада и реторско Балово питање да ли медији уопште обликују масу својих читалаца или се само томе надају, док им се маса, у ствари, успешно опире, апсорбујући све поруке равнодушно и без одговора. Разумевање овог слоја новонастале стварности од пресудног је значаја за редефинисање легитимитета новинске критике. Наиме, ако медијска репрезентација није једносмерна, онда су и бихевиористичке претпоставке о деловању критичког ауторитета на публику а самим тим и на тржиште, обична заблуда. Дакле, дејство новинске критике је непредвидиво, амбивалентно и противречно; извесно је само да књижевни критичар више није арбитар који одлучује о значењима и судбини књижевног дела, ако је он то икада уопште и био (Дис је преживео Скерлића, Црњански Марка Ристића итд).

Проблеми који су данас сколили српску новинску критику последица су њене неприлагођености духу времена и уређивачким концептима већине медија; и једни и други се додворавају и повлађују јавном мњењу, док га књижевна критика игнорише, а најчешће му се и отворено супротставља. Њен је аутор дужан да инсистира на књижевнокритичком дискурсу упркос контексту у коме ће његов текст бити објављен, али и да читаоце новина не злоставља академизмом који би био не само елитистички и одбојан, него и непримерен; његов задатак је, такође, да, као и увек, пре свега служи књижевности, а не да, попуштајући сопственој свакодневной креативности, формулише властита значења. И док, усамљен, буде крчио свој пут, искушаваће га помисли да је његов слабо или никако плаћен рад непотребан и сувишан, да је новинска критика застарео и превазиђен облик интелектуалне праксе, а његови идеали да су закопани и мртви.

Међутим, тајна опстанка књижевне критике у садашњем медијском и (против)културном окружењу управо је у њеној неприлагођености и начелном опонирању самом духу времена:

1) књижевна критика заступа право слободног човека да критички мисли и безинтересно ствара, да буде способан да прозре и супротстави се сваком покушају политичке и тржишне манипулације;

2) формулишући естетске критеријуме и према њима хијерархизујући уметничка дела, књижевна критика се не мири са стварношћу у којој је уметничко дело само роба с роком трајања;

3) као дискурс о књижевности који наглашава искуство читања, али и сама по себи креативан начин употребе језика, књижевна критика је адекватан облик супротстављања глобалном и све моћнијем тренду да се познатост у јавности и популарност претпоставе научно аргументованом и доказивом квалитету.

Новонастале околности су, дакле, показале да позив књижевног критичара не само што није застарео нити превазиђен, већ да је толико хибридан, динамичан и напет, у ствари суштински постмодеран. Делујући у простору између тржишта и политике, са једне стране, а идеала и комуникације путем смисла са друге, само књижевна критика у медијима тражи и може да допринесе успостављању њихове осетљиве равнотеже. Ако то, можда, и јесте само теоријски занос, онда новинској критици у сваком случају преостаје да имплицитном интерпретацијом културе као борбе око вредности и значења омета њено разводњавање и идеолошку хомогенизацију.

Можда су, уосталом, управо покушаји оживљавања смисла и подстицање протока идеја помоћу медија једина преостала послања за данашњег интелектуалца.

Александар Б. Лаковић

**О УТИЦАЈУ КЊИЖЕВНЕ КРИТИКЕ НА
СРПСКУ ПРОЗУ ДАНАС:
ОД НЕОПХОДНЕ ДО СУВИШНЕ
ИЛИ САМА ПРОТИВ СЕБЕ**

ОД НЕОПХОДНЕ ДО СУВИШНЕ

Растакање југословенског и српског друштва на прелазу из другог у трећи миленијум обесмислило је готово све делатности. Па и издаваштво уљуљкано у свом дотада привилегованом положају, мада се неће сви књижевници и уредници сложити са оваквим ставом, али данас све чешће евоцирамо бројне погодности и превасходно извесност коју су издавачке куће поседовале у том периоду.

Новонастали хаос, метеж, па и апсурд у смислу неговања негације против самога себе, овладали су и књижевном сценом Србије. Девастирали су је. Посу-стали су бројни издавачи и часописи. И то они угледни и моћни по броју објављених капиталних наслова и по насušном значају које су њихове поједине библиотеке поседовале за нашу културу. Нестала је нетрагом, иначе, завидна и дуго деценија стварана продајна мрежа. Држава је укинула откуп свих првих наслова издавачке продукције, што је била обавеза Народне библиотеке Србије, а са новцем од откупа издавачи су накнадно покривали све штампарске трошкове, чак и ауторске хонораре. Прави раритет је појава нових престижних издавача и часописа. Завладали су нови прописи и закони. Посебно је потпуно маргинализован уреднички рад на понуђеним рукописима, док су, до јуче, обавезне рецензије компетентних књижевника или књижевних критичара од ауторитета, две до три –

зависно од издавача, постале потпуно сувишне и непотребне. Како је вртоглав пут од неопходности до излишности.

(Није ми циљ да ламентирам и да појединачно „прозивам“ чувене уреднике, као препознатљив знак до јуче, угледних издавачких кућа које су се у међувремену потпуно угасиле или виртуелно опстају остајући без имовине, све више наликујући на бродоломнике на малим усамљеним острвима на пучини океана.)

Управо овај нетом поменути, раније канонизовани сегмент у процесу стварања књиге (уредничка рука и препорука – савет рецензије) који је гарантовао квалитет и успех одабраним рукописима, изненада је нестао, а са њим је књижевној критици одузет најзначајнији утицај на текућу књижевну продукцију. Не онај који се односи само на тумачење и накнадно вредновање објављених књига, већ онај који се огледао у упливу на формирање рукописа, много пре штампања. Наиме, данас бројни писци, независно од угледа и значаја, нуде своје, само на први поглед, окончане рукописе уредницима са условљавањима да се са штампањем започне што пре. Дијалог између уредника и аутора искључиво се тиче материјалних полазних позиција (ко плаћа штампарију, има ли хонорара за аутора, каква је подела тиража и сл). Без икаквих могућности да уредник, након читања (и оно је постало сувишно), изнесе своје сугестије које би побољшале ниво и квалитет рукописа. Додуше, данас оскудевамо у уредницима таквих могућности или их на прсте једне руке можемо избројати. Често су данашњи уредници (читај – власници) – дојучерашњи трговци, комерцијалисте, немоћни, несхваћени и промашени књижевни посленици или богати љубитељи књижевности или власници дневних новина који се узгред баве и издаваштвом, углавном рукописа познатих личности. Част ретким изузецима, којих, сва срећа и нада, још увек има, нарочито оних регрутованих из редова правих

књижевника. Међу њима има и почетника у овој незахвалној функцији, што заиста радује. Али, њихови капацитети (мислим на потенцијал издавачке куће) нису довољни да обухвате ни само део, а камоли тек целокупну српску књижевну продукцију. Сем тога, поједини издавачи храбро крену и тек што су се профилисали и легитимисали као издавач који обећава, ненадано нестану са књижевне сцене, попут летњих свитаца.

У ранијем уредниковању које је захтевало извештај временски период (обично годину дана раније се правио издавачки план, а што је, паралелно са радом на понуђеном рукопису, укључивало и затварање финансијског круга без подршке аутора или спонзора) велику помоћ су пружали књижевни критичари у функцији рецензента, које је селектирао уредник зависно од рукописа пред њим. Све је то било у интересу да се одабере а касније и изнедри што квалитетнија књига. Дакле, то је био завет, то је био свети циљ, којем су бројни уредници и рецензенти били посвећени и ретко су га могли и смели издати. Тада су се књиге објављивале, а не издавале као данас. Није ли и насушна и сушта обавеза уредника да учини све што је у његовој моћи да се будући роман или збирка прича и стихова у његовој издавачкој продукцији, независно приватној или друштвеној, заживе у књижарама и библиотекама у што бољем светлу. Наравно, некада је то био императив, који се подразумевао.

Опажања и савети пр(а)вих читача рукописа су били корисни, драгоцени, превасходно оправдани. Писац их је могао чути пре објављивања књиге, а не након тога као што је случај данас. Аутори нису биле увређене и уображене примадоне као што су то данас. Аутори су били заинтересовани да додатно сарађују на својим рукописима. Чак и онда када у почетним разговорима нису уочавали сврсисходност сугестија. Често је такав заједнички рад, који није обећавао у првом сусрету, резултовао необично вредним књижевним

остварењима. Савесни и марљиви уредници све објављене књиге доживљавали су делимично и као сопствену децу, што и јесу. Данас, изузев неколико часних изузетака, готово да нема издавачког предузећа које је остало доследно ранијој технологији књиге.

Сем тога, док је постојала и била читана књижевна периодика писци су нудили одломке својих романа, приче и стихове, на увид читаоцима, критичарима, колегама, уредницима, и упијали од њих сваки савет, сваки предлог, сваку примедбу. Преиспитивали су се стално, што је, иначе, стваралачки усуд представљен кроз вечиту сумњу у себе. Чинили су то и након објављивања својих књижевних отрока. Стваралачки грч у виду сталног преиспитивања и проверавања свог стиха, приче и романа је константан усуд кроз читаво време постојања књижевне речи.

Као граничник уредничко-рецензентске храбрости, предвиђања и посвећености у својој мисији јесте и Попина *Кора*, коју су, не препознајући њену вредност, књижевни критичари (Зоран Гавриловић²³ и тада агилни јуноша Предраг Палавестра,²⁴ и не само они), оспоравали и сумњичили. Нарочито је похвале вредно било веровање уредника Зорана Мишића у нови стих и модеран песнички језик, посебно када се узме у обзир да су и пре објављивања *Коре* поједини угледни крити-

²³ Зоран Гавриловић у *Ревизији* отворено каже: „Има у њој (*Кори*) толико непоетског; чак и директно антипоетског, да је негација први, наметљиви израз: чему иза намерно бираних звучних речи откривати истинитост неке емоције, која се не види и не чује“.

²⁴ Предраг Палавестра у *Младој култури* увредљиво се обраћа читаоцима Попиних стихова, а на крају свог текста и дискредитује самог Васка Попу: „На примеру Васка Попе може се, боље него где другде, видети да су само неумереност и дечачка необузданост од модерне поезије начиниле код нас вашар бесмислености или, још више, неку интелектуалну онанију ... Он (Васко Попа) је још увек само у претсобљу литературе“.

чари (на пример, Милан Богдановић),²⁵ оштро критиковали Попине стихове објављене у *Књижевности*. Међутим, као пример критичарске достојности и чисти јесте накнадно признавање своје грешке једног од оних који није понудио добродошлицу Попином превенцу (Буца Мирковић, на пример)²⁶.

Не заборавимо уредника Светислава Б. Цвијановића, који је око своје „издавачке књижаре“ окупљао тада младе писце, као што су били Растко Петровић, Станислав Винавер, Исидора Секулић, Милош Црњански, Иво Андрић, Десанка Максимовић, Љубомир Мицић и неким од њих штампао књиге у необично високим тиражима од неколико хиљада књига. Чак и награђивао пристojним хонорарима. Иначе, међу Цвијановићевим ауторима су били Богдан Поповић са чувеном *Анџологијом новије српске лирике*, па Рака Драинац, Милан Ракић, Тин Ујевић, Милутин Бојић, Растко Петровић.²⁷

Сем тога, малобројни су наши романописци који имају или су имали своје „приватне“ рецензенте (читај – књижевне пријатеље), као што је то био

²⁵ У *Књижевним новинама* Богдановић је написао: „Чудно је да овакве текстове пише данас у овој земљи један њен млади писац и објављује један њен угледни часопис ... Код Васка Попе, и код свих његових садругара који ору без плуга и граде кола без точкова, фантастика није узбудљива; она је код њих смешна... Хтети изгледати луд правећи се да си луд, то је за мене нека врста интелектуалног подваљивања“.

²⁶ Цитирање критичких ставова поводом Попине *Коре* нема задатак да оспори и иронизује вредносне судове познатих српских критичара, већ указује на извесну храброст и слободу критичарске речи, која је раније биле подразумевана, а данас нити је присутна, нити је подношљива.

²⁷ Лако је упоредити вредновање аутора у том периоду, јер по сачуваној документацији агилни издавач, какав је био, Цвијановић склопио је уговоре са Растком Петровићем и Милошем Црњанском поводом штампања путописа и прича ова два млада аутора у којем се наводи да је ауторски хонорар 1.400 динара, тираж 4.000 књига, а цена књига у продаји је била око 5-6 динара. За разлику од данас...

пример са Добрицом Ћосићем. А још мањи је број писаца (пар њих, можда) којима и није тако насушан рецензент. Постоји неколико књижевника који су можда већи допринос српској књижевности дали кроз свој рецензетски рад, у сенци и тишини, али са по-тајном сатисфакцијом. На пример, Михиз²⁸ или мало познати професор Милутин Срећковић из Смедеревске Паланке.

У преписци Ђуре Јакшића са Ђорђе Поповићем из Новог Сада, уредником *Данице* за време службовања у крагујевачком округу издваја се једна Ђурина реченица као одговор на усамљеничку судбину. Наиме, Ђура пише „да живи колко је могуће сам, јер нема дружине“, чак – „ако пије, пије сам код своје куће“, што је нечувено. У истом писму бунтовник у Ђури изражава снажну потребу за рецепцијом својих стихова од стране пријатеља и своје песничке братије: „радо бих у његовим *Естетичним оглоцима*²⁹ читао баш оно што у *Сеоби* не ваља, и с тиме бих видео шта мој пријатељ и како поштена критика о моме делу суди“. Дакле, и такав вулкан, какав је био песник Ђура Јакшић, итекако је осећао зависност од узвратног одјека својих песама у људима у које има поверење и у чији књижевни осећај верује.

Но, да се вратим на питање шта је коначни резултат новоуспостављене издавачке технологије наглавачке постављене која је скрајнула и истиснула препоручивање нових наслова од стране угледних књижевних критичара?

²⁸ У књизи Радована Поповића *Михиз: одгонећање једној животи* у Гласниковој едицији *Великани српске књижевности* уводни исповедни текст Добрице Ћосића се завршава следећом строфом: „Никад се неће моћи праведно и истинито да сагледа и процени колико је Михиз помогао Добрици Ћосићу, Бориславу Пекићу, Антонију Исаковићу, Драгославу Михаиловићу, Мешу Селимовићу, Слободану Селенићу, Матији Бећковићу, Душану Ковачевићу...“

²⁹ Студија Јована Андрејевића Јолеса *Оглоци естетични*, који су излазили у *Даници* током 1863. године.

Прогон књижевне критике из утицаја на књижевну продукцију условљава појаву књига, углавном романа, за које читаоци осећају да су могли бити много бољи. Рецимо да су били мало краћи. Да су били мало податнији. Да су узели у обзир и друга семантичка поља. Да писци нису залутали у неки рукавац, било садржајни, било језички, што је данас, нажалост, врло често.

Читаоци нису књижевни критичари и они не пишу свој роман читајући туђи. Они једноставно желе да уживају у читању, а неко им то, данас, онемогућава. Не само писац... И ја вам се обраћам као и у име читалаца, пре свега, који би да уживају у значајно бољим српским романима. Који се осећају изневереним када осете да је роман који читају, могао бити много вреднији. Жалоснија је ситуација једино са изузетно лошим и нетачним и непоузданим преводима, на пример, Коела. Стога су читаоци принуђени да се враћају читању наших класика, на пример, Андрића, Селимовића, Црњанскога, Киша и Пекића, као стожерима и контролницима наше савремене књижевности, што повратно нарушава укупну оцену наше књижевне моћи данас.

Али, несрећа никада не иде сама. Такве књиге за које се поједини преводиоци, упркос бројним тешкоћама, одваже да их преведу на своје језике, немају ефекат какав су требали и могли имати, већ често доживе удес по принципу бумеранга. Тако да је и то можда један од разлога спорадичног превођења наших савремених писаца. Питам се, да ли ће њихови разумеђени данашњи преводи обезбедити будућим књижевним нараштајима интересовање макар из околних земаља за превођењем, као што они делимично уживају привилегију превођења коју су им одраније омогућили Андрић, Црњански, Киш и Павић, а Горан Петровић то чини данас, и још понеки наш прозни писац.

То је као са НИН-овом наградом. Ако се овенча славом књига испод просека књижевника иза којег је квалитетно књижевно дело, онда то уопште није лоше. Лауреатов опус ће постати читанији, а верни читаоци ће бити задовољни. Препоручиваће или ће даровати пријатеље, познанике и колеге неком од лауреатових ранијих књига. (Таквих је примера у српској књижевној историји заиста завидан број, али и имају карактер исправљања грешке у смислу одоцнелог награђивања, што и није некоректно. Сетимо се само издавачког пројекта паралелног штампања књига које су током исте године добиле и које нису добиле НИН-ову награду – нисам сигуран која ће едисија дуже преживети. Таква едисија из прве деценије трећег миленијума није могућа због недостатка квалитетних књига и међу награђенима и међу заобиђенима). Али, ако се, нажалост и неретко, НИН-ова награда додели мање вредној књизи књижевника без раније објављених репрезентативних остварења (на пример, Олујићка и Тишма, недавно, Арсенијевић и Ђирић пре њих, и не само они), онда се ионако слабашан читалачки низ врло брзо прекида. Не само тог аутора, него и осталих књижевника, ни кривих, ни дужних.

Али, када сам започео и са конкретизовањем, да поменем поједине књиге које су ме као читаоца изневериле, али осећам да нису ни морале, ни требале. Рецимо Братићев *Три од соли*. Заиста, фантастична идеја, садржајно богата и дубока, смисаоно дисперзивна, симболично исконска, историјско-мистична. Иначе, још у неолиту (тврди археологија) експлоатација соли (читај – есенције живота) уз цинобер (материја живота и вечности) је била приоритет. Ретко сам се осећао тако задовољним, као када сам започео читање и дружење са овим романом. Једноставно, гутао сам Братићеве речи попут зависника. Али, са неколико сувишних рукаваца, нарочито оних у додиру са мени необично драгим и значајним Хиландаром и хилан-

дарским монасима, нестајала је она почетна магија речи и слика. Затим, у првих сто страница у путошћима Ђорђа званог Рибара алијас Фишера у роману *Бекство од аутобиографије* Владислава Бајца чуствовао сам стил и мирис Црњанског, али ме је тако одушевљеног књижевним текстом (готово пресељеног у чун јунака романа), из времена након слома Карађорђевог устанка, писац одвео у Панаму и мексичку револуцију, бојим се без оправданог књижевног разлога, иако је реч о једном од сто најпознатијих Американаца. Историја, дакле, није потпуно окњижована. Таквих испада, на читалачку радост, у *Балкан Хамамији*, већ није било. И поједине „новије“ књиге Светислава Басаре, чији је основни покретач пишчева разбарушена маштовитост а основно средство иронично-пародијски отклон, често читамо и извесне идеолошке текстове, да не кажем памфлете, који урушавају започету вредност његових романа. Раскорак између гео и хелиоцентрализма, као и метафора читаве Европе кроз све учесталију болест старије популације бивају засенчени пишчевом жељом да унесе његова тренутна политичка промишљања, која су исто тако аутентична и самосвојна, али без потребног последичног уметничког ефекта. Штавише. И међу млађим књижевницима се уочавају извесне грешке. Сигуран сам, да рецензенти, са одговорношћу за развој младих писца, не би дозволили објављивање Кецмановићеве књиге *Сибир*, која није корак ни у вис, ни у даљ, у његовом прозном рукопису, који се у ранијим књигама (*Феликс и Тој је био врео*) осведочио убедљивошћу, оригиналношћу, зрелошћу, промишљеношћу, и од којег морамо очекивати и захтевати много веће домете и сате читања – уживања.

Њих сам поменуо јер сам се првих сетио, али они нису усамљени пример, већ парадигма српског књижевног тренутка. Могао сам узети у обзир бројне друге наше романописце.

Поменуо сам ова четири књижевника чије сам раније књиге са огромним задовољством ишчитавао и добронамеран сам, пре свега. Мада, нисам сигуран, да ћу тако и бити схваћен, што довољно илуструје место и значај књижевне критике. Чак и оне подношљиво негативне и без злих примисли. Уместо да се о опаскама књижевних критичара врло озбиљно размишља, обично се све своди на личне анимозитете или клановске поделе. Као што је био случај са мојим тумачењем књиге *Римски дневник, њриче и један роман* Милисава Савића која се састојала из два књижевна дела (мемоара – римских дневника и нетом објављеног романа *Принц и сербски сјисаишељ*, паралелног тока о две историјске личности: Стефана Зановића са црногорских простора и Доситеја Обрадовића у Београду након српске револуције) унутар једне књиге.

Да се разумемо. Не може ова оваква моја импресија (нити било која друга, колико год била негативна, па и злурада) нарушити књижевно дело Милисава Савића, Светислава Басаре, Радослава Братића, Владислава Бајца и Владимира Кеџмановића. Нити је икада могла. Било је речи о Попиној *Кори* и немоћи, чак и необично оштре критике од будућих ауторитета у југословенској књижевној критици. А сетимо се само Кодера за кога је на основу његових епова Скерлић закључио да је реч о умоболнику, док је Змај, који је, иначе, за *Роморанку* написао мото, за Кодерово дело рекао „да је више шала, нежели појезија“. Дакле, ни један критичар не може уништити оно вредно у књижевности. Штавише, често се изазове супротан ефекат. Подсетимо да је полемика критичара са Кишом само доприносила аутору. Чак и најновији атаци на упокојеног Киша од стране Небојше Васовића постижу исти ефекат.

Затим, треба рећи да ни поједине Павићеве књиге, које су биле испод његовог угледа и реномеа, а чега је Павић, претпостављам, и сам био свестан, нису

нимало умањиле његов значај. Чак, и да је написао само *Хазарски речник*, нико не може оспорити његово високо место на мапи српске прозе. Као ни Савићу, Братићу, Басари, а надам се и Бајцу и Кеџмановићу.

САМА ПРОТИВ СЕБЕ

И овако измештена и скрајнута књижевна критика, данас и овде, добија своје непријатеље изнутра, из свог унутрашњег бића, из свог промишљања, из своје истости. Наиме, често смо сведоци кампање, обилато подржане од стране медија, која поставља питање компетентности књижевних критичара, у смислу њиховог образовања, које се формализује. Тако, следи закључак, да се позоришном и филмском критиком могу бавити искључиво дипломирани драматурзи, инсистирајући се на њиховој едукацији и упућености. А за књижевну критику су предвиђени само они који су завршили студије књижевности. Ни књижевници чак, по тим назорима, нису достојни тумачења књижевних остварења. Дакле, образовање (читај – компетентност) је могуће достићи само на факултетима, никако ван факултета, иако из тих истих књига. Можда ће ови млади и надобудни будући књижевни критичари, у знак своје великодушности, као повластицу „књижевно необразованим тумачима“, понудити потребну литературу, након чега би полагали евентуални „квалификациони испит“ за дозволу да се баве књижевно-критичарским радом.

Очито да је идеја ове кампање да се ослободи простор за тзв. самопрозване школоване критичаре тако што ћемо забранити односно елиминисати бројне и валидне књижевне проценитеље без потребне едукације (читај – факултета). Бојим се, да следећи корак не буде забрана бављења књижевношћу и писцима који нису окончали студије на Филолошком факултету. Дакле, прво факултет па писање књига. Заборавља се да

се простор у књижевној периодици, као и слобода, уопште, морају освајати својим напорима и истраживањима, а не прогонима иних.

Шта оваква кампања захтева. Односно чега би нас лишила. Пре свега, остали бисмо без тзв. песничке есејистике, која је у свим европским књижевностима заступљена и посебно негована и вреднована. Ми бисмо морали преко ноћи заборавити критичко-есејистички рад, рецимо, Лазе Костића. Затим, морали бисмо се одрећи бројних Лазиних следбеника писаца – „некомпетентних књижевних тумача“, као што су Винавер, Исидора Секулић, Растко Петровић, Миодраг Павловић и други. Да ли би српска књижевност могла без њих. Да ли би српска књижевност била ово што јесте након таквих губитака. Да ли би „школовани критичари“ могли да заврше одговарајући факултет, ако бисмо из програма истих студија искључили књижевне подвиге поменутих српских писаца без потребне факултетске дипломе. За ове данашње књижевнике стицање такве дипломе није нимало споран благодарећи појави бројних тзв. приватних факултета диљем Србије, али шта ћемо са Лазом, Исидором, Растком, Винавером, или, на пример, Божом Вукадиновићем, који је извукао Кодера из мрака и заорава.

Кључ неспоразума је у томе што се превиђа да критичари морају, пре свега, да осећају књижевни рад, да га правилно тумаче, да поседују ону нужну меру и мерљивост (Цветајева) као врло танану линију разлике између успеха и неуспеха, квалитета и треша, слободе и једноумља, избора и (при)силе. Па тек онда дипломе, печати, потписи, Болоње, мастери и ко зна шта ће већ сутра бити важно. Можда и Домановићева данга, опет.

Занимљиво да оштрица ове кампање није уперена и против још једне актуелне „живе ране“ српске књижевности, која се очитује у замени места³⁰ између

³⁰ Тумачи егзистенцијализма су установили да околина лакше прихвата привид и лаж стварности него праву истину и стварност, што је данас све израженије и заступљеније у поре-

правих и истинских књижевника са новинарима – назови писцима³¹ и медијима који их здушно и неоправдано подржавају, вређајући праве читаоце и њихов укус, али и проређујући их из дана у дан, после сваке књига која то није. Некада су такви „лажни пројекти“, за које је био предвиђен и довољно јасан популарни термин „шунд“, били драстично опрезивани и новац од њих се улагао у истинске подвиге којима је српска књижевност тада обиловала.

Млађим заговорницима компетентне књижевне речи не смета ни тренутни статус књижевне периодике где критика и есејистика проналази свој простор, али на врло виртуелан начин, јер нема дистрибуције књижевних часописа, ревија, магазина и новина. На пример, у Крагујевцу, једино се могу на трафикама наћи *Књижевне новине*. Чак се не могу купити ни на једном месту у граду ни крагујевачки часописи *Кораци* и *Лијар*.

Ипак, највише се чудим овој кампањи школованих кадрова што није пожелела да књижевној критици врати улогу и место пре свега у технологији издаваштва, и то у повратку рецензија и препорука за објављивање рукописа, као и у опорезивању издавача у супротном. Можда их њихови потписи на сумњивим и кич књигама онемогућавају у томе.

међеном систему вредности, па је коначно дошао ред и на књижевност.

³¹ Опет се морам позвати на аналогију из блиске и већини мрске нам социјалистичке прошлости, у којој су се, зарад популаризације и унапређења нивоа културе најширих слојева по хоризонталу, форсирале такве двосложне речи и појаве као што су писци-радници, писци-сељаци које су поседовале своје ипак ограничено место и унапред им се одузимала озбиљност прихватања помињаних аутора на књижевном плану. Једино је Добрица Ерић, на волшебан начин, успео местимично да преживи од свих тих писаца са додацима.

**ФОТОГРАФИЈЕ 29. КЊИЖЕВНИХ СУСРЕТА
САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА**

Светислав Басара

„Књижевни портрети“

Део публице на „Књижевном портрети“

Петар Арбушина

Маја Ројач

*Михајло
Панјић*

*Музички програма:
Александар Лейосавић*

*Мирослав Етерић
„Скерлићев кријички дух“*

Јован Пејић

Весна Тријић

Мићо Цвијећић

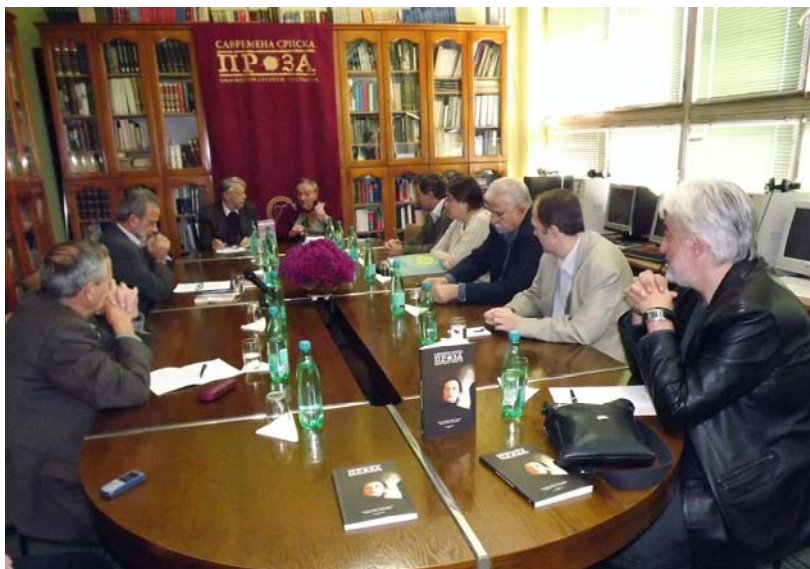
Гојко Бојовић

Александар Лаковић

Милош Пејић

*Окруїли сїю: „О криїници данас“
йоводом књиїте „Скерлиїев криїички дух“ Мирослава Еїериїа*

Публика на „окруїлом сїюлу“

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ТРСТЕНИК 1984-2011.**

1984 / КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

МЛАЂА СРПСКА ПРОЗА

Милисав Савић, Радослав Братић, Јанко Вујиновић,
Славен Радовановић, Бранко Летић, Саша Хаџи Танчић,
Милосав Ђалић, Љиљана Шоп, Милош Петровић

1985 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИОДРАГА БУЛАТОВИЋА

Миодраг Булатовић, Мирко Ђорђевић, Милан Комненић

УНИВЕРЗАЛНО И РЕГИОНАЛНО

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Мирко Ђорђевић, Ђорђе Јанић,
Миодраг Рацковић, Џевад Сабљаковић

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Миодраг Рацковић, Мома Димић, Славко Лебедински,
Јанко Вујиновић, Џевад Сабљаковић, Саша Хаџи Танчић,
Драгомир Лазић, Босиљка Пушић, Милосав Ђалић

1986 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА

Драгослав Михаиловић, Љубиша Јеремић, Милутин Срећковић

ПРИБЛИЖАВАЊЕ ЖАНРОВА

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Љубиша Јеремић, Света Лукић, Вук Крњевић,
Милосав Мирковић, Марко Недић, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Александар Јовановић,
Милутин Срећковић, Милош Петровић

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Ратко Адамовић, Жика Лазић, Света Лукић, Миладин Мичета,
Светислав Басара, Антоније Маринковић, Саша Хаџи Танчић

1987 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ВИДОСАВА СТЕВАНОВИЋА

Видосав Стевановић, Петар Џацић, Милосав Мирковић

НОВИ ТОКОВИ

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Петар Џацић, Милосав Мирковић, Славко Лебедински,
Живан Живковић, Никола Цветковић, Милош Петровић

КЊИЖЕВНО ВЕЧЕ

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА

Петар Сарић, Миленко Јефтовић, Радослав Стојановић,
Милорад Грујић, Драгомир Попноваков, Богдан Шеклер,
Исмет Реброња, Данило Марић, Милосав Ђалић

1988 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

СЛОБОДАНА СЕЛЕНИЋА

Слободан Селенић, Мирослав Егерић, Љубиша Јеремић

КРЕТАЊЕ ИДЕЈА

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Предраг Палавестра, Мирослав Егерић, Славко Гордић,
Љубиша Јеремић, Даница Андрејевић, Радомир Батуран,
Никола Цветковић, Радослав Златановић, Милош Петровић

1989 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

АНТОНИЈА ИСАКОВИЋА

Антоније Исаковић, Предраг Палавестра,
Петар Џацић, Мирослав Егерић

БЕКСТВО ИЗ ТЕСКОБЕ

У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Предраг Палавестра, Мирослав Егерић, Петар Џацић,
Љубиша Јеремић, Милош Петровић, Марко Недић,
Јован Стриковић, Владета Вуковић

1990 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ЈОВАНА РАДУЛОВИЋА

Јован Радуловић, Љубиша Јеремић, Радивоје Микић,
Станко Кораћ, Душан Иванић

КЊИЖЕВНОСТ СРБА У ХРВАТСКОЈ

Станко Кораћ, Душан Иванић, Славица Гароња, Анђелко Анушић,
Небојша Деветак, Драго Кекановић, Славко Лебедински,
Љубиша Јеремић, Јован Радуловић

1991 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МИЛИСАВА САВИЋА

Милисав Савић, Мирослав Егерић,
Вук Крњевић, Милутин Срећковић

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРИПОВЕТКА:
НОВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ**

Срба Игњатовић, Милутин Срећковић,
Мирослав Егерић, Михајло Пантић, Васа Павковић,
Милосав Савић, Јанко Вујиновић, Милош Петровић,
Ратко Адамовић, Милосав Мирковић, Вук Крњевић,
Славко Лебедински

**1992/КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
МИЛОРАДА ПАВИЋА**

Милорад Павић, Миодраг Радовић,
Зоран Глушчевић, Јасмина Михајловић

ПАВИЋ И ПОСТМОДЕРНА

Никола Милошевић, Михајло Пантић, Јасмина Лукић,
Сава Дамјанов, Душица Потих, Милентије Ђорђевић,
Зоран Глушчевић

**1993 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
МИРОСЛАВА ЈОСИЋА ВИШЊИЋА**

Мирослав Јосић Вишњић, Љубиша Јеремић, Марко Недић,
Радивоје Микић, Бранимир Живојиновић

ПУТОПИСНА ПРОЗА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Милош Петровић, Марко Недић, Љубиша Јеремић,
Мирослав Јосић Вишњић, Ђорђевић Вуковић, Радивоје Микић,
Мирослав Егерић, Бранимир Живојиновић, Зоран Аврамовић

**1994 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
БОШКА ПЕТРОВИЋА**

Бошко Петровић, Чедомир Мирковић,
Славко Гордић, Мирослав Егерић

КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАРИ КАО ПРИПОВЕДАЧИ

Михајло Пантић, Мирослав Егерић, Марко Недић,
Чедомир Мирковић, Даница Андрејевић,
Милош Петровић, Ђорђе Писарев

**1995 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
РАДОСЛАВА БРАТИЋА**

Радослав Братић, Љубиша Јеремић, Милош Петровић,
Гојко Божовић, Јован Делић

ЗНАКОВЉЕ ИВЕ АНДРИЋА

Радован Вучковић, Никола Милошевић, Мирослав Егерић,
Љубиша Јеремић, Радослав Братић, Гојко Божовић, Јован Делић,
Владета Вуковић, Михајло Пантић, Милосав Ђалић

1996 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ

Александар Тишма, Милосав Ђалић, Васа Павковић

САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА И ИСТОРИЈА

Марко Недић, Чедомир Мирковић, Милисав Савић,
Даница Андрејевић, Мирослав Егерић, Милош Петровић,
Предраг Марковић, Ђорђе Писарев, Горан Петровић

1997 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ЖИВОЈИНА ПАВЛОВИЋА

Живојин Павловић, Гојко Божовић,
Михајло Пантић, Иван Растегорац

КЊИЖЕВНОСТ И МЕДИЈИ

Чедомир Мирковић, Милош Петровић, Гојко Божовић,
Слободан Стојановић, Мирослав Егерић, Милан Орлић,
Михајло Пантић, Иван Растегорац,
Славен Радовановић, Милета Аћимовић Ивков

1998 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

СВЕТЛАНЕ ВЕЛМАР ЈАНКОВИЋ

Светлана Велмар Јанковић, Радивоје Микић,
Александар Јовановић, Милош Петровић

ЕСЕЈИСТИЧКО У САВРЕМЕНОЈ ПРОЗИ

Љубиша Јеремић, Мирослав Егерић, Жарко Рошуљ,
Чедомир Мирковић, Радивоје Микић, Љиљана Шоп,
Милисав Савић, Александар Јовановић, Милош Петровић,
Ратко Адамовић, Горан Станковић,
Фрања Петриновић, Милосав Ђалић

1999 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ДАНИЛА НИКОЛИЋА

Данило Николић, Марко Недић,
Радивоје Микић, Радован Бели Марковић

ТЕМА РАТА У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Марко Недић, Јован Делић, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Милош Петровић,
Мирослав Егерић, Милета Аћимовић Ивков

2000 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ПАВЛА УГРИНОВА

Павле Угринов, Радивоје Микић,
Михајло Пантић, Васа Павковић

КРИТИЧКА ДИМЕНЗИЈА У ДЕЛУ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА

Милош Петровић, Михајло Пантић, Мирослав Егерић,
Радивоје Микић, Милан Орлић, Милена Стојановић,
Бојан Ђорђевић, Јован Делић, Лидија Бошковић

2001 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ДОБРИЛА НЕНАДИЋА

Добрило Ненадић, Милош Петровић,
Михајло Пантић, Чедомир Мирковић

ПРИПОВЕДАЧКИ ТОКОВИ У СРПСКОЈ ПРОЗИ XX ВЕКА

Михајло Пантић, Даница Андрејевић, Александар Јерков,
Радивоје Микић, Јован Делић, Гојко Тешић, Љиљана Шоп,
Милош Петровић, Чедомир Мирковић, Мирослав Егерић,
Васа Павковић, Миливоје Р. Јовановић

2002 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

РАДОВАНА БЕЛИ МАРКОВИЋА

Радован Бели Марковић, Радивоје Микић, Михајло Пантић,
Остоја Продановић, Данило Николић

ЈЕЗИК КАО ТЕМА САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПРОЗЕ

Марко Недић, Михајло Пантић, Снежана Баук,
Горан Петровић, Александар Милановић, Мирослав Егерић,
Милош Петровић, Драган Хамовић, Слађана Илић

2003 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

МЛАДЕНА МАРКОВА

Милосав Ђалић, Петар Пијановић,
Васа Павковић, Младен Марков

СЕЛО У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Милош Петровић, Младен Марков, Мићо Цвијетић,
Радован Бели Марковић, Мирослав Егерић,
Даница Андрејевић, Славен Радовановић

2004 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ

ГОРАНА ПЕТРОВИЋА

Михајло Пантић, Васа Павковић,
Александар Јерков, Горан Петровић

СРПСКИ ПЕСНИЦИ КАО ПРИПОВЕДАЧИ

Марко Недић, Чедомир Мирковић, Михајло Пантић,
Александар Јерков, Петар Пајић, Милентије Ђорђевић,
Мирослав Егерић, Милош Петровић, Гојко Божовић,
Милета Аћимовић-Ивков, Милосав Ђалић

**2005 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ВОЈЕ ЧОЛАНОВИЋА**

Марко Недић, Васа Павковић, Воја Чолановић

НОВА ЧИТАЊА ДАНИЛА КИША

Јован Делић, Јасмина Ахметагић, Драган Бошковић,
Мирко Демић, Александар Јерков, Иван Негришорац,
Марко Недић, Михајло Пантић, Милош Петровић,
Татјана Росић, Воја Чолановић, Милета Аћимовић Ивков,
Младен Шукало, Миодраг Радовић

**2006 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ВИДЕ ОГЊЕНОВИЋ**

Гојко Божовић, Михајло Пантић,
Слободан Владушић, Вида Огњеновић

ДРАМАТИЗАЦИЈА ПРОЗНИХ ДЕЛА

Гојко Божовић, Миленко Пајић, Маша Стокић,
Небојша Брадић, Милош Петровић, Бранко Брђанин-Бајовић,
Милосав Буца-Мирковић, Бранислав Недић, Вида Огњеновић

**2007 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
МИЛОВАНА ДАНОЈЛИЋА**

Радивоје Микић, Марко Недић,
Миодраг Радовић, Милован Данојлић

СРПСКА ПОЕТСКА ПРОЗА

Радивоје Микић, Михајло Пантић, Бојан Јовић,
Даница Андрејевић, Милета Аћимовић Ивков,
Милош Петровић, Слађана Илић, Марко Недић,
Миливоје Р. Јовановић, Милован Данојлић

**2008 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ДОБРИЦЕ ЋОСИЋА**

Душан Берић, Мирослав Егерић, Светозар Кољевић,
Марко Крстић, Радован Бели Марковић, Милан Радић,
Миодраг Радовић, Милан Радуловић, Ристо Тубић, Гојко Тешић,
Богуслав Жјелињски, Предраг Палавестра, Добрица Ћосић

ПИСАЦ И ЗАВИЧАЈ

Гојко Божовић, Ана Вукић Ћосић, Гордана Влаховић,
Михајло Пантић, Катица Дармановић, Сунчица Денић,
Жарко Команин, Милош Петровић, Миодраг Радовић,
Бошко Руђинчанин, Мићо Цвијетић, Братислав Милановић,
Миљурко Вукадиновић

КЊИЖЕВНО ДЕЛО
МИЛОСАВА ЂАЛИЋА

Даница Андрејевић, Миливоје Р. Јовановић,
Милош Петровић, Милосав Ђалић

2009 / У КЊИЖЕВНОМ КОНАКУ
ДАНКА ПОПОВИЋА

Милета Аћимовић Ивков, Миша Ђурковић,
Милосав Ђалић

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ДАВИДА АЛБАХАРИЈА

Гојко Божовић, Михајло Пантић, Татајана Росић, Давид Албахари

ФРАГМЕНТ У СРПСКОЈ ПРОЗИ

Миодраг Радовић, Гојко Божовић, Мићо Цвијетић,
Татајана Росић, Мирко Демић, Јован Пејчић, Ранко Павловић,
Михајло Пантић, Милисав Савић, Милош Петровић

2010/КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
РАДОСЛАВА ПЕТКОВИЋА

Гојко Божовић, Јасмина Врбавац,
Марко Недић, Радослав Петковић

СТРАНОСТ И ЛИК СТРАНЦА
У САВРЕМЕНОЈ СРПСКОЈ ПРОЗИ

Драган Проле, Младен Шукало, Александар Јерков,
Миодраг Радовић, Гојко Божовић, Владислава Гордић Петковић,
Милош Петровић, Горан Петровић, Радослав Петковић

2011 / КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ
ГОРДАНЕ ЂИРЈАНИЋ

Васа Павковић, Љиљана Шоп, Александра Ђуричић,
Славица Гароња Радованац, Гордана Ђирјанић

САВРЕМЕНА СРПСКА МЕМОАРИСТИКА

Милисав Савић, Миодраг Радовић, Мирко Демић,
Даница Андрејевић, Милош Петровић, Александар Јерков,
Михајло Пантић, Бошко Руђинчанин, Јован Делић

**САВРЕМЕНА СРПСКА ПРОЗА
ЗБОРНИК 25**

Издавач

Народна библиотека „Јефимија“ Трстеник

Главни и одговорни уредник
Верољуб Вукашиновић

Ликовни и технички уредник
Иван Величковић

ISBN 978-86-83191-46-8

Тираж
500

Штампа
М-Граф Трстеник

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41.09 Басара С.(082)
821.163.41.09 Скерлић Ј.(082)
82.09(082)

**КЊИЖЕВНИ СУСРЕТИ "Савремена српска проза"
(29 ; 2012 ; Трстеник)**

Зборник 29. књижевних сусрета Савремена српска проза, 9-10. новембар 2012., Трстеник / [главни и одговорни уредник Верољуб Вукашиновић]. - Трстеник : Народна библиотека "Јефимија", 2013 (Трстеник : М-граф). - 159 стр. : илустр. ; 23 см. - (Савремена српска проза ; зборник бр.25)

Тираж 500. - Садржај са корица: Књижевни портрет Светислава Басаре ; О критици данас.

ISBN 978-86-83191-46-8

а) Басара, Светислав (1953-) - Зборници б)
Скерлић, Јован (1877-1914) - Зборници с)
Књижевна критика - Зборници
COBISS.SR-ID 202219020

ПОКРОВИТЕЉИ
САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПРОЗЕ

МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
ОПШТИНА ТРСТЕНИК
ХОЛДИНГ КОМПАНИЈА ПРВА ПЕТОЛЕТКА ТРСТЕНИК
ПТТ НАМЕНСКА ТРСТЕНИК
ЕЛЕКТРОДИСТРИБУЦИЈА ТРСТЕНИК
МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ТРСТЕНИК
МЕСНА ЗАЈЕДНИЦА ПЕЈОВАЦ
ЕТЕРИКА ТРСТЕНИК
КОМСТАН ТРСТЕНИК
ДИРЕКЦИЈА ЗА УРБАНИЗАМ И ИЗГРАДЊУ ТРСТЕНИК
НОВА СЛОГА ТРСТЕНИК
М-ГРАФ ТРСТЕНИК
НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ ТРСТЕНИК
ТЕМПО ФУДС ПЛАНИНИЦА
АС ПЕТРОЛ ТРСТЕНИК

**САВРЕМЕНА
СРПСКА ПРОЗА
25**

**МАЈА РОГАЧ
МИХАЈЛО ПАНТИЋ
ПЕТАР АРБУТИНА
СВЕТИСЛАВ БАСАРА
ДЕЈАН ВУКИЋЕВИЋ
МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ
МИЛОШ ПЕТРОВИЋ
ЈОВАН ПЕЈЧИЋ
МИЋО ЦВИЈЕТИЋ
ГОЈКО БОЖОВИЋ
МИЛЕТА АЋИМОВИЋ ИВКОВ
ВЕСНА ТРИЈИЋ
АЛЕКСАНДАР ЛАКОВИЋ**

ISBN 978-86-83191-46-8

9 788683 191468